

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • AĞUSTOS 1993 • YIL: 30 • SAYI: 8 • 25.000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (iç) / 4

1992 YILINDA BANKALAR
MEVDUAT VE KREDİLER / 5
Dr. Öztin Akgüç

Sermaye Piyasası / 51
Doç. Dr. Mehmet Bolak

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na
Tam Üyelik Başvurusunun
Gözden Geçirilmesi / 59
Dr. Havva Tunç

Dış Basından / 67
Doç. Dr. Nilfen Altıntaş

Ayın Ekonomik Olayları / 73
Dr. Yıldırım Kılış

Yeni Yayınlar / 77
M. Tarık Yaşa

1992 YILINDA BANKALAR,
MEVDUAT VE KREDİLER
Bankacılık Kesimindeki
Gelişmeler

YENİLEDİNİZ Mİ?

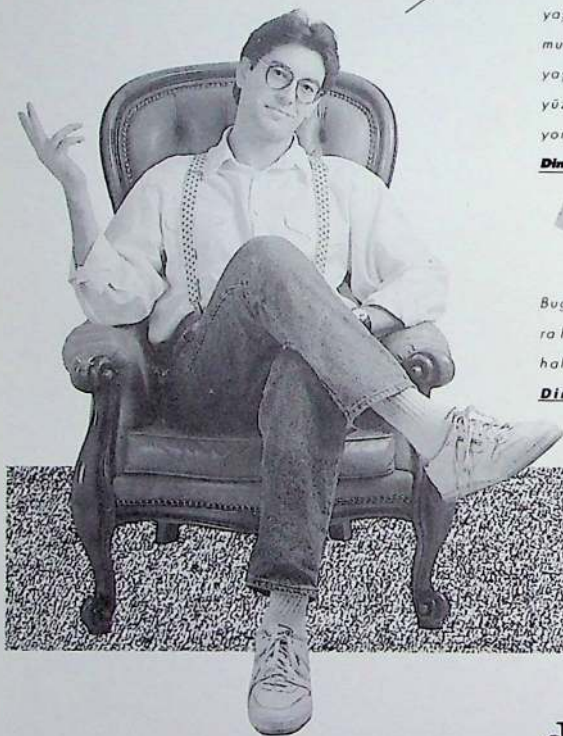
**HAYIR...
ESKİTEMEDİK.**

Dinarsu yıllardır bizimle yaşıyor... **Dinarsu** bize yumuşaklığı, konforu yıllarca yaşatıyor... **Dinarsu**'nun yüzü hep gülüyor, yıpranmıyor, yaşlanmıyor...

Dinarsu "Hayatı Seviyor"

Bugünlerde duvardan duvara halı dünyasının en gözde halısı **Favori**'dir. **Favori Dinarsu**'nundur. Keşfedin!

dinarsu
HALI

Denim
by
ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ TA.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. C. Blok Kat 11 80620 Levent-İstanbul
Tel: (1) 279 89 79-9 Hat Telex: 26749 Orma Tr Fax: (1) 268 30 70

Fabrika P.K. 31 Kayseri Tel: (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362685

NIVEA, CİLDİNİZE ÖZEN GÖSTERİR!

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YILLARDIR GÜVENLE KULLANILAN NIVEA,
BİLEŞİMİNDEKİ DOĞAL MADDELERLE CİLDİN NEM KAYBINI ÖNLER,
YAĞ DENGESİNİ KORUR.

NIVEA KREM, CİLDİN TEMİZ, TAZE VE SAĞLIKLI OLMASINI SAĞLAR,
CİLDİ TÜM DIŞ ETKİLERE KARŞI KORUR.

CANLI, PÜRÜZSÜZ VE SAĞLIKLI BİR CİLT İÇİN!

NIVEA
Creme

"Ailenizin Kremi"

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkan • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoglu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlioglu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalin • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Mnısalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroglu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özastan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlanı • Halil Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türten • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülken • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • M. Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

DOÇ. DR. MERİH PAYA

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayın Danışmanı

M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Türk bankacılığına ilişkin ayrıntılı bir inceleme verildiği için, bu sayıda «Ekonomik Yorumlar» bölümü yer almamaktadır. «1992 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler» başlıklı incelemede; ülkemizin bankacılık kesimindeki gelişmeler genel çizgileriyle belirtilmekte, sayısal bilgiler sunularak değerlendirilmelerde bulunulmakta ve bazı sonuçlara varılmaktadır. Her yıl bu aylarda yayınladığımız inceleme, büyük ilgi ile karşılanmaktadır. Bu ilgi, incelemenin yazarı kadar, Dergi'yi çıkararları da mutlu etmektedir. Dergi'nin bu sayısız, artan istekleri karşılayabilmek için, diğer sayılardan bir miktar fazla basılmaktadır.

İncelemede yapılan açıklamalardan özetle şu sonuçlar çıkmaktadır: Bir önceki yıla göre, 1992'de Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı 4 artarak 70'e çıkmıştır. Yabancı banka sayısı 1 azalarak 23'e, toplam şube sayısı 237 adet azalarak 6228'e inmiştir. Bankacılık kesiminin, TC Merkez Bankası dışında, cari fiyatlarla; net aktifleri % 87.3, öz kaynakları % 58.2, Döviz Tedvialı Hesapları (DTH'lar) dahil toplam mevduatı % 81.1, toplam kredileri % 77.1, toplam net kârları ise % 108.3 oranında artmıştır. 1992 yılında bankaların toplam aktifleri, toplam mevduatları, toplam kredileri, toplam net birleştirilmiş kârları bir önceki yıla göre daha hızlı artmış; öz kaynaklarındaki artış hızı ise yavaşlamıştır. 1992'de bankalarda TL mevduat % 81.1, DTH'lar ise % 108.1 oranında artmıştır. İzlenen kur ve faiz politikaları ile geleceğe ilişkin beklentiler sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 36.8'e yükselmiştir. Toplam mevduatın yarıya yakın bölümünün yabancı para cinsinden olması, bankalarda kur riskini artırdığı gibi, ulusal ekonomi açısından da izlenecek para ve faiz politikasına bazı kısıtlamalar getirmektedir. 1992'de toplam mevduatın yaklaşık 10 trilyon TL'lik bölümünün, yıl sonunda bankalar arası mevduat ile ticari mevduata ilişkin yarıya işlemlerden kaynaklandığı hesaplanmakta, bu çarpıklık her yıl yenilenmektedir. Banka kredilerindeki artış hızı, 1970' ten bu yana ulaştığı en yüksek artış hızıdır. Öz kaynaklardaki artış hızı ise 1991'e göre yavaşlamıştır. Bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı, bir önceki yıla göre reel olarak % 28.5 oranında artmıştır. 1992 yılı, 1991'e göre, bankacılık kesiminde mevduat ve kredilerin daha hızlı arttığı, kârn ve kârlılığın yükseldiği bir dönem olmuştur.

Dergi'de sunulan diğer yazıların da, her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyor, onları da okumanızı tavsiye ediyoruz. Bunun için ayracağınız zamanın boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla.

Ekonomik Göstergeler (İç)

Ağustos/1993

	1991	1992	1993		
			Şubat	Mart	Nisan
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	6626.0	7564.0	8610.0	8632.0	8242.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	21288.5	36838.1	39719.4	48443.0	42381.0
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	22976.1	51528.3	57733.7	63184.8	67470.2
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	13605.4	30983.1	34751.6	37959.5	42411.7
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	114526.6	192987.5	210416.0	203657.7	231274.0
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	21615.3	36247.5	30848.6	32792.6	33731.8
Tasarruf Mevduatı	57307.2	90906.0	101082.5	103579.5	104546.9
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	7293.6	12173.6	12470.8	10587.3	12811.4
Vadeli Tasarruf Mevduatı	50013.6	78732.4	88611.6	92992.1	91735.5
Mevduat Serfilikası	3389.7	3708.7	3838.1	3742.8	3654.4
Resmi Kuruluş Mevduatı	3151.3	6612.9	7059.1	8982.6	12608.6
Bankalar Mevduatı	8281.6	20433.0	33702.0	17817.8	39751.3
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	20781.6	35079.4	33885.3	36742.4	36981.0
Döviz Tevdiatı	54083.5	112501.5	119936.0	125849.8	130137.8
Toplam Krediler	130749.0	231532.1	247387.4	267275.4	278963.5
Tanım	18116.1	39221.8	41427.8	43697.4	43573.8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13579.7	22692.4	24787.0	25952.5	26984.1
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	3470.0	5354.0	5505.8	5603.5	5799.8
Gayrimenkul	8524.84	16515.5	19217.1	20478.4	21951.1
Denizcilik	120.67	66.6	53.3	63.5	56.2
Turizm	1928.64	2431.5	2213.2	2228.8	2337.3
Diğer İhtisas Kredileri	269.97	186.1	212.2	189.6	261.7
Ticari, Sınai, Salır	84739.46	145064.1	153970.9	169061.7	177999.5
PARA ARZI (milyar TL)	43395.06	81493.0	74832.0	86117.0	81397.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	805.0	1299.3	1436.0	1504.3	1543.6
Tarım (Genel)	795.0	1186.6	1438.6	1602.2	1660.7
İmalat Sanayii (Genel)	807.8	1320.0	1409.3	1447.4	1479.4
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	957.0	1588.3	1672.3	1821.7	1901.6
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	934.2	1525.0	1592.5	1716.6	1780.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	21038.3	22871.5	3797.0	5907.8	8789.0
Dışsatım (FOB)	13597.9	14715.4	2442.0	3673.7	4931.3
İşçi Dövizleri	2819.0	3008.0	416.0	638.0	857.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (4) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987 = 100» olarak verilmektedir.

Bankacılık

Dr. ÖZTİN AKGÜÇ

1992 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler

I. GENEL ÇİZGİLERİYLE GELİŞMELER

1992 yılında ülkemizde bankacılık alanında gelişmeler genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

(i) 1992 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) bir önceki yıla göre 4 artarak 70'e çıkmıştır. Bu sayı bankacılık tarihimizde sayı olarak ulaşılan en yüksek düzeydir.

1992 yılında ulusal nitelikte altı yeni banka, Alternatifbank A.Ş., Bank Ekspres A.Ş., Toprakbank A.Ş., Türkiye Konut Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş., Park Yatırım Bankası A.Ş., Tat Yatırım Bankası A.Ş. faaliyete geçmiştir; buna karşılık kamusal sermayeli bankalardan Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ne, Denizcilik Bankası T.A.Ş. de Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'ne devredildiğinden, banka sayısında net artış dört olmuştur.

(ii) 1992 yılında banka şube sayısı (TCMB şubeleri ile yurt dışındaki şubeler dahil) bir önceki yıla göre 237 azalarak 6.228'e inmiştir. Böylece 1989 yılı sonrasında başlayan banka şube sayısında

azalma eğilimi, artan bir hızla 1992 yılında da sürmüştür. 1991 yılında banka şube sayısında azalış 83 ve azalış oranı da % 1.3 iken, bu sayı 1992'de 273'e yükseldiği gibi, azalış oranı da % 4.2 olmuştur. 1992 yılında kapatılan veya birleştirilen 273 banka şubesinden biri TCMB şubesi olup, 5'i yurt dışında 267'si de yurt içinde bulunmaktadır.

Kapatılan veya birleştirilen banka şubeleri, ülkenin daha çok az gelişmiş yörelerinde olduğundan, bu yörelerin toplam banka sayısı içindeki payı azalmıştır.

1992 yılında da kapatılan veya birleştirilen şubeler daha çok özel sermayeli ulusal bankalara ait olduğundan, özel sermayeli ulusal bankaların yurt içi şube sayısındaki payı (TCMB dışında) bir önceki yıla göre % 51.3'den % 49.6'ya gerilemiş, buna karşılık kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı % 46.7'den % 48.5'e çıkmıştır.

(iii) Türk bankacılık sistemi, hemen hemen tüm ülkelerde gözlendiği gibi, oligopolistik bir yapıya sahiptir. Sistemde çok sayıda banka olmasına karşın, az sayıda banka mevduat ve kredi piyasasında büyük paya sahip bulunmaktadır. Nitekim 1992 yılında da en fazla mevduata sahip

beş banka (sırasıyla T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, T. Emlak Bankası, T. Vakıflar Bankası ve Akbank) toplam mevduatın % 56.6'sına sahip bulunmakta, ticaret bankalarının toplam kredileri içindeki payları da % 55.2'ye ulaşmaktadır. 1992 yılında krediler içinde payı en yüksek beş bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Pamukbank) toplam krediler içindeki payı % 59.4'e yükselmektedir. Bir önceki yıl mevduat sıralamasına göre beş büyük bankanın toplam mevduat içindeki payı % 55.3, kredilerdeki payı da yine % 55.2 idi. Beş büyük bankanın mevduat ve krediler içindeki payının hemen hemen aynı kalmasına karşın, özellikle hizmetler konusunda rekabetin arttığı gözlenmektedir.

(iv) 1992 yılında kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payları (DTH'lar dahil) artarken, ticaret bankalarının kredileri içindeki payları azalmıştır. Kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payları, bir önceki yıla göre, % 46.3'den % 49.7'ye yükselirken, krediler içindeki payı % 48.9'dan % 47.5'e gerilemiştir. Kamusal sermayeli bankalar, son yıllarda özellikle krediler içindeki paylarının bir ölçüde gerilemesine karşın yine de sistemde % 50.0'a yakın bir ağırlık taşımaktadır.

(v) 1992 yıl sonu itibarıyla ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısı, Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş.'nin Tasarruf ve Kredi Bankası A.Ş. olarak isim değiştirilerek ulusal banka statüsüne dönüşmesiyle, 23'e inmiştir. Söz konusu yabancı bankaların 9'u Türkiye'de kurulmuş ticaret (mevduat) bankası, 3'ü yatırım ve kredi bankası, 11'i ise şube açarak faaliyette bulunan banka statüsündedir. Yabancı bankaların 1992 sonu itibarıyla toplam mevduat içindeki payları % 1.7, krediler içindeki payları ise % 3.3'tür. Bir önceki yıl ise yabancı bankaların toplam mevduat içindeki payları yaklaşık % 2.0, toplam krediler içindeki payları da % 3.7 düzeyinde idi. Verilerin ortaya koyduğu gibi,

yabancı bankaların kredi ve mevduat pazarında payları düşük olduğu gibi, bu paylar 1992 yılında da dönemlere göre düşüş göstermiştir.

(vi) 1980 sonrasında Türk bankacılığının dış açılma çabalarına karşın, dış açılma nicelik açısından belirgin bir aşama kaydetmemiştir. 1992 yılında ulusal bankaların yurt dışından sağladıkları mevduatın (Kuzey Kıbrıs T.C. dahil) toplam mevduata oranı % 3.3, dış ülkelere açtıkları kredilerin toplam kredilere oranı da % 5.5 düzeyindedir. 1991 yılında ise yurt dışından sağlanan mevduatın toplam mevduata oranı % 2.7, dış ülkelere açılan kredilerin payı da % 6.0 düzeyinde idi.

Bankalarımız yurt dışında banka kurma ya da mevcut bankaların sermayelerine katılma yolu ile dış açılma girişim ve çabalarını 1992 yılında da sürdürmüşlerdir. Geçici bilgilere göre, bankalarımızın, Almanya, Hollanda, Fransa ve ABD gibi yabancı ülkelerde sahip oldukları veya sermayesine iştirak ettikleri banka sayısı 13'ü geçmiş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde açılan banka sayısı 3'e ve Türkiye Cumhuriyetinde faaliyete geçen banka sayısı 4'e ulaşmıştır. Bankalarımızın uluslararası mali piyasalarda yer almak, bu piyasalarla daha yakın ilişkiler kurmak istekleri, diğer yandan Türkiye Cumhuriyetlerle ekonomik ilişkileri geliştirme politikası yurt dışında bankalara ortak olma, banka satın alma, ortak girişim olarak banka kurma çabalarında etkili olmaktadır.

(vii) 1992 yılında toplam mevduat (DTH'lar ve bankalar mevduatı dahil) bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 81.1 oranında artarak 305.489,1 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıl ise, toplam mevduatta artış oranı % 77.0 düzeyinde idi. Toplam mevduat artış hızı cari fiyatlarla bir önceki yıldan daha yüksek olmakla beraber, bu artış hızında yükseliş sınırlı kalmıştır.

1992 yılında TL mevduat cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 68.3 oranında ar-

Ekim 1992.875,5 milyar TL'ye yükselirken, cari mevduat hesapları % 108.1 oranında artış göstermiştir. 1991 yılında ise TL mevduatında artış hızı % 57.5 oranında kalırken, DTH'larda artış hızı % 140.0 oranında olmuştur. 1992 yılında TL mevduatında artış hızı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre artarken, DTH'ların artış hızı yavaşlamıştır. Böylelikle beraber DTH'larda artış hızı, yine TL mevduat hızının çok üstünde olmuştur.

Bankalar 1992 yıl sonunda da fiktif işlemlerle, özellikle ticari mevduatla banka mevduatını olduğundan daha yüksek göstermişlerdir. Bu yüksek göstermeye ölçüde vadesiz tasarruf mevduatı dahilidir. Mevduatta Aralık/1992 ayının son haftasındaki gelişmelerle Ocak/1993 başındaki hızlı düşüş dikkate alındığında, 1992 yıl sonunda bankaların en az 10 milyar TL dolayında fiktif mevduat yarattıkları tahmin edilmektedir. Bankalar her yıl sonunda bu tür işlemler yaptıklarından, yıl yinelenen bu sistematik hata, mevduatta gelişme eğilimini büyük ölçüde zammamaktadır.

(viii) 1992 yılında da DTH'ların TL mevduattan daha hızlı artması, toplam mevduatın TL ve DTH olarak birleşimini değiştirmiştir. Bir önceki yıla göre DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 21.0'dan % 36.8'e yükselirken, TL mevduatının payı % 68.0'dan % 63.2'ye gerilemiştir. TL'ye olan güvenin azlığı, devalüasyon beklentileri, vadesiz mevduat faizlerinin düşüklüğü, enflasyonun hızının yüksek olduğu dönemlerde özellikle kısa süreli parasal birikimlerin DTH'lara yönelmesine yol açmaktadır.

(ix) 1992 yılında TL mevduatı genelde cari fiyatlarla % 68.3 oranında artmasına karşın, mevduat türleri itibarıyla artış hızları farklı olmuştur. 1992 yılında cari fiyatlarla bankalar mevduatı % 147.5, resmi kuruluşlar mevduatı % 109.8, diğer kuruluşlar mevduatı % 68.9, ticari kuruluşlar mevdu-

atı % 66.9 oranında artarken, tasarruf mevduatında artış % 58.4 oranında kalmış, mevduat sertifikasında ise artış ancak % 9.2 olmuştur. Tasarruf mevduatı TL mevduatı içinde 1991 yılında cari fiyatlarla en hızlı artan mevduat türü iken, 1992 yılında en yavaş artan mevduat türü olmuş, artış hızı % 76.0'dan % 58.4'e gerilemiştir. Faiz politikası, bankaların çıkarmış oldukları varlığa dayalı menkul kıymetlerin getiri oranının daha yüksek oluşu, repo işlemlerinin yasallaşması ve yaygınlaşması, 1992 yılında tasarruf mevduatı artış hızını frenleyen etmenler olmuş, tasarruf mevduatı şeklinde bankalara yönelen parasal birikimler, VDMK'ye, repoya, hatta bir ölçüde DTH'lara yönelmiştir. Aynı etmenler belki daha büyük ağırlıkla mevduat sertifikası üzerinde de etkili olduğundan, mevduat sertifikasının banka kaynakları içindeki payı giderek azalmaktadır.

Tasarruf mevduatı ve mevduat sertifikası dışında diğer mevduat türlerinin artış hızları 1992 yılında 1991 yılına göre yükselmiştir. Artış hızı, bankalar mevduatında % 21.1'den % 147.5'e, resmi kuruluşlar mevduatında % 10.5'den % 109.8'e, diğer kuruluşlar mevduatında % 61.4'den % 68.9'a, ticari kuruluşlar mevduatında da % 48.1'den % 66.9'a yükselmiştir.

(x) 1992 yılında mevduat türleri itibarıyla artış hızlarının çok farklı oluşu, yalnız toplam mevduatın TL mevduat, DTH olarak bileşimini değil, TL mevduatın kompozisyonunu da değiştirmiştir.

1992 yıl sonu itibarıyla TL mevduatının yapısı (bileşimi - kompozisyonu) % 47.1 tasarruf mevduatı, % 18.8 ticari kuruluşlar mevduatı, % 18.2 diğer kuruluşlar mevduatı, % 10.6 bankalar mevduatı, % 3.4 resmi kuruluşlar mevduatı, % 1.9 mevduat sertifikası şeklindedir.

1992 yılında, bir önceki yıla göre, TL mevduatı içinde tasarruf mevduatının payı % 50.0'dan % 47.1'e, mevduat sertifikası-

nin payı % 3.0'dan % 1.9'a gerilerken, ticari kuruluşlar mevduatının payı sırasıyla % 18.9 ve % 18.8, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) payı % 18.1 ve % 18.2 olarak hemen hemen değişmemiş, bankalar mevduatının payı % 7.2'den % 10.6'ya, resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 2.8'den % 3.4'e yükselmiştir.

Tasarruf mevduatında artış hızı, büyük ölçüde, izlenen faiz ve kur politikasına ve alternatif yatırım alanlarının verimine bağlı olmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi, 1992 yılında repo işlemlerinde ve bankaların çıkarmış oldukları VDMK'larda hatta bazı menkul kıymetler yatırım fonlarında verimin daha yüksek oluşu, parasal birikimlerin bu ve benzeri alternatif yatırım alanlarına yönelmesine neden olmuştur.

Ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı, yıl sonlarında yaratılan fiktif mevduata karşın, son yıllarda gerileme eğilimi göstermektedir. Nitekim 1992 yılında da toplam TL mevduat içinde ticari mevduatın payı % 18.8 olmuş; 1970'li yılların başlarından sonra ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı en düşük düzeyine 1992 yılında inmiştir. Hazine bonolarının faiz oranlarının yüksekliği, repo işlemlerinin yasallaşması ve yaygınlaşması, ticari kuruluşların fon yönetimlerini etkilemiş, özellikle büyük iktisadi kuruluşlar, kısa süreli büyük fonlarını, repo yaparak veya doğrudan Hazine bonusu satın alarak değerlendirmeye yönelmişlerdir. Firmaların ellerindeki fonların bir bölümü ticari mevduat adı altında değil, fakat repo işlemleriyle yine bankalara yönelmektedir.

Türk bankacılık sisteminde mevduat ayırımına 1984 yılında giren diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) toplam mevduat içindeki payı 1988 yılına kadar % 4.0 dolayında iken, Ekim/1988'de yapılan tanım değişikliği ile, sosyal güvenlik kurumların mevduatının da sair mevduat kapsamına alınması sonucu hızlı bir artış

göstermiş, toplam mevduat içindeki payı 1988 yılı sonunda % 12.9'a, 1992 yılında da % 18.2'ye yükselmiştir.

1988 yılında yapılan tanım değişikliği nedeniyle kapsamı daraltılan resmi kuruluşlar mevduatının toplam mevduat içindeki payı, 1987 yılında % 12.0 dolayında iken, sürekli azalış göstererek, 1991 yılında % 2.8 olarak en düşük düzeyine indikten sonra 1992 yılında % 3.4 olmuştur. Resmi kuruluşlar mevduatının tanımının daraltılmasının yanı sıra kamu kesiminin sürekli nakit açığı vermesi de, söz konusu mevduatın artış hızını dolayısıyla toplam mevduat içindeki payını etkilemektedir.

Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı giderek gerilemektedir. Mevduat sertifikasının TL mevduat içindeki payı 1987 yılında % 7.5 dolayında iken, bu pay sürekli düşüş göstererek 1992 yılında % 1.9'a değin gerilemiştir. Mevduat sertifikası için TCMB'na karşılık yatırılması, dispoñibilite tutulması, finansal araçları eliyle pazarlanamaması, ikinci el piyasasının gelişmemiş olması, yatırımcılara bir vergi avantajı sağlamaması gibi nedenler, ülkemizde mevduat sertifikalarının banka kaynakları içinde çok sınırlı boyutta kalmasına yol açmaktadır. Son yıllarda bunlara repo işlemlerinin yaygınlaşması, bankalara VDMK çıkarma olanağının tanınması da eklenebilir. Geçmiş yıllarda mevduat sertifikasına yönelen parasal birikimler, daha avantajlı olmaları nedeniyle repo işlemlerinde kullanılmakta ve/veya VDMK'ya yönelmektedirler.

(xi) Faiz ve kur politikası mevduat üzerindeki en belirgin etkisini mevduatın TL ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermekle beraber, mevduatın vade yapısını da etkilemektedir. 1992 sonu itibarıyla toplam mevduatın % 29.8'i vadesiz, % 70.2'si bir ay ve daha uzun süreli vadeli-dir. Bu dağılım bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemektedir. 1991

yılında da toplam mevduatın (DTH'lar dahil) % 29.4'ü vadesiz, % 70.6'sı da vadeli idi. Ülkemizde son yıllarda vadesiz mevduatın toplam mevduat içindeki payı azalmakla beraber, 1992 yılında bu yönde bir gelişme olmamıştır.

Enflasyon beklentisi, faizlerin oynaklığı, son yıllarda mevduatın vade süresini kısaltmakta, vadeli mevduatın daha çok kısa sürelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Özellikle vadeli mevduat 3 ay vadeli hesaplarda toplanmaktadır. 1992 yıl sonu itibarıyla vadeli mevduatın dağılımı, 1 ay vadeli % 15.0, 3 ay vadeli % 47.6, 6 ay vadeli % 15.5, 1 yıl vadeli % 21.8, 2-5 yıl vadeli % 0.1 şeklindedir. Bu dağılıma göre, bir önceki yıla kıyasla, 1 ay vadeli mevduatın payı % 14.2'den % 15.0'a, 3 ay vadeli mevduatın payı % 45.1'den % 47.6'ya yükselirken, 6 ay vadeli mevduatın payı % 16.0'dan % 15.5'e, 1 yıllık vadeli mevduatın payı % 24.5'den % 21.8'e gerilemiştir. Enflasyon beklentisinin, faiz riskinin yüksek olduğu dönemlerde, vadelerin kısalması, mevduatın daha kısa süreli hesaplarda toplanması doğaldır.

Tasarruf mevduatının vade dağılımında faizin etkisi daha belirgindir. 1992 yılında tasarruf mevduatının vade dağılımı 1991 yılı ile karşılaştırıldığında, vadesiz mevduatın payı % 12.9'dan % 13.4'e, 1 ay vadeli tasarruf mevduatının payı % 11.9'dan % 12.1'e, 3 ay vadeli tasarruf mevduatının payı da % 49.0'dan % 53.3'e yükselirken, 6 ay vadeli tasarruf mevduatının payı % 9.9'dan % 8.3'e, 1 yıl vadeli tasarruf mevduatının payı ise % 16.3'den % 12.8'e gerilemiştir. 1 yıldan uzun süreli tasarruf mevduatının payı ise binde bir düzeyinin dahi altında olup, ihmal edilebilir boyuttadır. Yalnız vadeli tasarruf dikkate alındığında, 3 ay vadeli mevduatın payı % 61.5'e ulaşmaktadır.

Verilerin ortaya koyduğu gibi, tasarruf mevduatı 1992 yılında daha çok 3 ay va-

deli hesaplarda yoğunlaşmış ve bu yoğunluk önceki yıllara göre artmıştır. 3 ay vadeli hesapların getirisi yüksek olduğu gibi, faiz riski daha az olup, kısa aralıklarla faiz değişimlerine uyum sağlamaya olanak vermektedir. Birikimlerin kısa süreli hesaplarda yoğunlaşması, ekonomide faizlerin yükseleceği beklentisi olduğunu göstermektedir.

1992 yılında DTH'ların vade dağılımı da bir önceki yıla göre değişmiş, DTH'lar da genelde vade kısalmıştır. DTH'lar içinde vadesiz hesapların payı % 21.1'den % 22.1'e, 3 ay vadeli hesapların payı % 30.5'den % 34.8'e yükselirken, 1 ay vadeli hesapların payı % 11.2'den % 8.3'e, 1 yıl vadeli hesapların payı da % 27.5'den % 24.8'e gerilemiş, 6 ay vadeli hesapların payı ise sırasıyla % 9.7 ve % 9.9 olmuştur. DTH'lar da, daha çok 3 ay vadede yoğunlaşma eğilimini 1992 yılında da sürdürmüştür.

(xii) 1992 yıl sonunda bankaların öz kaynakları (ödenmiş sermaye + yedek akçeler + değer artış fonu - birikmiş zararlar), TCMB ve dönem kârından bankaların bünyesinde bırakılanlar hariç, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 58.2 oranında artarak 35.855,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Banka öz kaynaklarında artış hızı cari fiyatlarla 1989 yılı sonrasından itibaren yavaşlama eğilimi göstermektedir. Gerçekten 1989 yılında % 86.5'e kadar yükselmiş olan banka öz kaynaklarında artış hızı, 1990 yılında % 72.2'ye, 1991'de % 59.5'e, 1992 yılında da % 58.2'ye gerilemiştir. 1992 yılında banka grupları itibarıyla öz kaynak artış hızı farklı olmuştur. Cari fiyatlarla öz kaynak artış hızı ulusal sermayeli özel bankalarda % 75.6'ya yükselirken, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 68.4, kalkınma ve yatırım bankalarında % 47.4 ve kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 37.6 oranında olmuştur. 1992 yılında yeni dört özel ticaret bankasının faaliyete geçişi, bir yabancı bankanın

ulusal banka statüsüne dönüşmesi, ulusal özel sermayeli ticaret bankalarında öz kaynak artışını hızlandıran etmenler olmuştur. Özel sermayeli ticaret bankaları, 1991 yılında öz kaynağı en yavaş artan grup iken, 1992 yılında öz sermaye artışı en hızlı olan grup konumuna gelmiştir. 1992 yılında bankalar genelinde öz kaynak artışında yavaşlama kamusal sermayeli bankalardan kaynaklanmıştır.

(xiii) 1992 yılında bankaların (TCMB hariç) net aktif toplamı (aktif toplamından ödenmemiş sermaye ile birikmiş zararlar ve dönem zararı indirildikten sonra), bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 87.3 oranında artarak 553,9 trilyon TL'ye ulaşmıştır. 1992 yılında bankalar genelinde net aktif artış hızı, cari fiyatlarla, önceki yıllara göre daha yüksek olup, artış hızı 1990 yılında % 56.1 iken, 1991 yılında % 73.7'ye, 1992 yılında da % 87.3'e yükselmiştir. 1992 yılında bankalar genelinde net aktif artış hızı, öz kaynak artış hızından daha yüksek olduğundan, Öz Kaynak/Net Varlık (Net Aktif) oranı, 1991 yılında % 7.7 iken, 1992 yılında % 6.5'e düşmüştür. Diğer bir deyişle bankalar genelinde 1991 yılında varlıklarının % 7.7'sini öz kaynakları ile finanse ederken, 1992 yılında varlıklarının ancak % 6.5'ini öz kaynakları ile finanse etmişlerdir. Öz Kaynak/Net Varlık oranının düşmesi, bankalar açısından bir risk göstergesidir.

Ticaret (veya mevduat) bankalarının (kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankaların) net varlık toplamı, 1992 yılında cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 89.8 oranında artarak 513,7 trilyon TL olmuştur. Ticaret bankalarında da Öz Kaynak/Net Varlık (Aktif) toplamı oranı % 7.4'den % 6.2'ye gerilemiştir. Göstergeler, 1992 yılında bankaların mali yapılarının, öz kaynak açısından bir önceki yıla göre, bir ölçüde de olsa bozulduğunu ortaya koymaktadır.

(xiv) T.C. Merkez Bankası'nın bankalara açmış olduğu krediler (reeskont ve avans kredileri) 1992 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 91.8 oranında artarak 4.522,3 milyar TL'den 8.674,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıl ise TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler cari fiyatlarla dahi hafifçe düşüş göstermiş idi. TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına ve ekonomideki kredi talebine göre değişmektedir. Gerçekten TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler cari fiyatlarla 1987 yılında % 122.5 gibi olağanüstü boyutta arttıktan sonra, artış hızı 1988'de % 52.7'ye, 1989'da % 40.2'ye gerilemiş, 1990 yılında yeniden % 81.6'ya yükselmiş, 1991 yılında eksiye düştükten sonra 1992 yılında % 91.8 olmuştur.

Verilerin ortaya koyduğu, TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler düzenli bir gelişme göstermemektedir. Bununla beraber TCMB kredilerinin banka kaynakları içindeki payı genelde düşme eğilimi içindedir. 1990 yılında TCMB kredilerinin banka kaynakları içindeki payı % 2.7, toplam mevduata oranı da % 4.8 iken, bu oranlar 1991 yılında sırasıyla % 1.5 ve % 2.7'ye düştükten sonra, 1992 yılında TCMB kredilerinin toplam banka kaynakları içindeki payı % 1.6, mevduata oranı da % 2.8 olmuştur. Bankalar arası para piyasasının son yıllarda gelişmesi de TCMB kredilerinin banka kaynakları arasında payının azalmasında etkili olmaktadır.

(xv) 1992 yılında tüm banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de dahil) cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 77.1 oranında artarak 130.751,2 milyar TL'den 231.532,1 milyar TL'ye yükselmiştir. 1992 yılında banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre artmış, % 63.4'den % 77.1'e yükselmiştir. Banka kredilerinde artış hızı son yıllarda

en yüksek düzeyine 1992 yılında ulaşmıştır. Banka kredilerinin cari fiyatlarla 1987 yılından bu yana artış hızı; 1987 % 62.4, 1988 % 48.3, 1989 % 65.9, 1990 % 73.8, 1991 % 63.4 ve 1992'de % 77.1 olmuştur.

Mevduat veya ticaret bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredileri 1992 yılında cari fiyatlarla % 79.2 oranında artarak 206.482,8 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıl ise ticaret bankalarının kredileri % 63.4 artış göstermiş idi. 1992 yılında ticaret bankaları kredilerinde artış hızında yükseliş, banka kredileri geneline göre daha belirgindir.

1992 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri ise cari fiyatlarla bir önceki yıla göre, % 62.3 oranında artarak 15.508,2 milyar TL'den 25.049,3 milyar TL'ye yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri 1991 yılında cari fiyatlarla % 63.5 oranında artış göstermiş idi. 1992 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri artış hızında, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla hafif bir yavaşlama olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı 1989 yılında % 56.0, 1990'da % 52.5 iken, 1991 yılında % 63.5'e yükselmiş, 1992 yılında ise hafifçe % 61.5'e gerilemiştir.

(xvi) 1992 yılında bankalarda toplam mevduat artış hızı, kredilerdeki artış hızından bir ölçüde de olsa daha yüksek olmuştur. Bankalarda toplam mevduat % 81.1 oranında artarken, kredilerde artış oranı % 77.1 olmuştur. Mevduatın kredilerden daha hızlı artması sonucu ticaret bankalarında Kredi/Toplam Mevduat (DTH'lar dahil) oranı % 67.6 olmuştur. Bir önceki yıl ise bu oran % 68.4 düzeyinde idi. 1992 yılında ticaret bankalarında Kredi/Toplam Mevduat oranı bir önceki yıla göre hafifçe yükselmiştir. Son yıllarda Kredi/Toplam Mevduat oranında yükseliş gözlenmektedir. 1988 yılında % 62.0 dü-

zeyinde olan Kredi/Toplam Mevduat oranı 1992 yılında % 67.6 olmuştur. Oranın yükselmesinde, bankaların mevduat dışı kaynaklara giderek daha çok başvurmaları etkili olmaktadır.

1992 yılında ticaret bankalarının Krediler/Varlık Toplamı oranı, bir önceki yıla göre, % 42.3'den % 40.2'ye gerilemiştir. 1992 yılında ticaret bankaları 1991 yılına göre, kaynaklarının daha az bir bölümünü kredilendirmede kullanmışlardır.

(xvii) Bankalar son yıllarda kaynaklarının önemli bir bölümünü devlet iç borçlanma senetleri (DİBS)'ne yatırımlarında kullanmaya başlamışlar, DİBS'lerin banka aktifleri içindeki payı yükselmiş, banka aktiflerinin yapısı (bileşimi) değişmiştir. Bankaların Menkul Değerler Portföyü, 1992 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 78.2 oranında artış göstermiş, portföyün (cüzdanın) ticaret bankaları aktifi içindeki payı % 11.2 olmuştur. Buna Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı da eklendiğinde, portföyün aktif içindeki boyutu % 11.6'ya yükselmektedir. Bankalar bir yandan dispoizibilite oranını tutturabilmek için TL mevduatlarının (bankalar mevduatı hariç) % 30.0'ını devlet tahvili ve hazine bonolarına yatırırken diğer yandan özellikle repo işlemleri yapabilmek için de serbest bir portföye sahip bulunmaktadır. Türkiye'de DİBS'lerin başlıca alıcıları bankalar olup, 1992 yılı sonu itibarıyla dolanımında bulunan DİBS'lerin % 79.5'inin bankalarca satın alındığı hesaplanmaktadır.

(xviii) 1992 yılında bankaların birleştirilmiş net kârları (zararlar indirildikten sonra) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 108.3 oranında artarak 5.628,7 milyar TL'den 11.727,4 milyar TL'ye yükselmiştir. 1991 yılında ise bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı (dönem zararları ve vergi karşılığı indirildikten sonra) cari fiyatlarla % 45.0 oranında artmış, reel ola-

rak % 6.6 oranında azalmıştır. 1992 yılında bankaların birleştirilmiş net kârları toplamında artış hızı % 45.0'den % 108.3'e yükselirken, reel olarak da artış hızı eksi % 6.6'dan artı % 28.5'e dönüşmüştür. Banka kârlarında artış hızı, cari fiyatlarla dahi düzenli bir gelişme göstermemektedir. Banka kârlarında cari fiyatlarla artış hızları; 1986'da % 74.5, 1987'de % 96.0, 1988'de % 89.0, 1989'da % 13.2, 1990'da % 101.8, 1991'de % 45.0 ve 1992'de de % 108.3 olmuştur. Son yıllarda banka kârları en yüksek artış hızına cari fiyatlarla 1992 yılında ulaşmıştır.

1992 yılında bankaların net birleştirilmiş kârlarının büyük boyutta artışı, bankaların kârlılık oranlarını olumlu yönde etkilemiştir. Bankaların öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Yıl Sonu Öz Sermaye Tutarı) 1992 yılında bir önceki yıla göre % 24.8'den % 32.7'ye yükselmiştir. 1992 yılında bankalarda öz sermaye cari fiyatlarla % 58.2 oranında artarken, net kâr toplamında artış hızının % 108.3'e ulaşması, bankalar genelinde öz sermaye kârlılık oranının % 32.7'ye yükselmesine olanak vermiştir.

1992 yılında bankalar genelinde öz sermaye kârlılığı % 32.7 olmakla beraber, banka grupları itibarıyla öz sermaye kârlılığı farklıdır. Ticaret bankaları genelinde öz sermaye kârlılığı % 34.9, kalkınma ve yatırım bankalarında % 14.0'dır. 1991 yılında ise öz sermaye kârlılığı ticaret bankaları genelinde % 26.3, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda % 13.2 idi. Açıklanan bilançolar 1992 yılında hem ticaret (mevduat) hem de kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığının bir önceki yıla göre arttığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu artış ticaret bankalarında daha belirgin iken, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda sınırlı kalmıştır.

1992 yılında ticaret bankaları arasında da banka grupları itibarıyla kârlılık

oranları çok farklıdır. Öz sermaye kârlılığı yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 78.0'a yükselirken, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 34.5, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 31.8 olmaktadır. Bir önceki yıla karşılaştırıldığında, öz sermaye kârlılığının yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 55.7'den % 78.0'a, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 8.4'den büyük bir sıçrama yaparak % 34.5'e yükseldiği, buna karşı özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 37.2'den % 31.8'e gerilediği görülmektedir. Ulusal özel sermayeli ticaret bankalarında 1992 yılında öz kaynak artış hızı % 75.1'e ulaşırken, birleştirilmiş net bilanço kârında artışın cari fiyatlarla % 50.0 düzeyinde kalması, öz sermaye kârlılığında düşüşe yol açmıştır. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz kaynak artışının % 37.6 düzeyinde kalmasına karşın, birleştirilmiş net bilanço kârının (Etibank'ın zararlı olmasına karşın) cari fiyatlarla da olsa % 464.6 oranında artması, öz sermaye kârlılığında büyük bir sıçramaya yol açmıştır.

Yabancı sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında öz sermaye kârlılık oranının daha yüksek oluşunda veya görüntüsünde, bu gruba giren bankalardan ülkemizde şube açarak faaliyette bulunanların dar mükellef statüsünde olmaları nedeniyle 1992 yılı sonuna kadar yasal olarak yeniden değerlendirilememeleri, etkili olmuştur. Yeniden değerlendirilemeyen veya değer artış fonu öz sermaye toplamı içinde önemli yer tutmayan kuruluşlarda öz sermaye kârlılığının daha yüksek hesaplanması olağandır. Özel sermayeli ve kamusal sermayeli ulusal ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığının görece olarak düşük olması veya düşük görünmesinin nedenlerinden biri de, söz konusu bankaların öz sermayeleri veya öz kaynakları içinde yeniden değerlendirilemeyen ve değer artış karşılıklarının önemli tutarlara ulaşmasıdır. Değer artış fonları ve değer

artış karşılıkları doğrudan yeni bir kaynak girişi sağlamadığı halde, öz sermaye tutarını arttırdığından, öz sermayeleri içinde değer artış fonu büyük paya sahip bankalarda öz sermaye kârlılığı göreceli olarak düşük hesaplanmaktadır.

1992 yılında bankaların net faiz gelirleri, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 81.4 oranında artmış, net faiz marjları ise (net faiz gelirlerinin faiz gelirlerine - alınan faizlere - oranı ise) hafifçe % 31.3'den % 30.2'ye gerilemiştir.

Bankalar 1992 yılında da TCMB'nin tanıdığı sınırlar içerisinde dövizde açık (short) pozisyonda çalışmışlar, faiz arbitrajı yapmışlardır. Daha açık bir deyişle, yabancı para ile borçlanıp, bunu TL olarak plase etmişler, TL krediye dönüştürmüşlerdir. Bankalarda genelde döviz pozisyon açığının oluşu, net faiz gelirini artırırken, kur farkları nedeniyle kambiyo zararlarını da artırmaktadır. Nitekim 1992 yılında bankaların net kambiyo zararları bir önceki yıla göre, % 157.8 oranında artarak 6.714,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankaların kullanmış oldukları dış kredilerin maliyeti yalnız faiz giderlerine değil, kambiyo zararlarına da yansımıştır.

1992 yılında bankaların kârlarını artıran önemli etmenlerden biri, sermaye piyasası işlemleri gelirleri olmuştur. Bankalar genel olarak 1992 yılında sermaye piyasası işlemlerinden 5.166,1 milyar TL kâr sağlamışlardır. 1992 yılında bankaların sermaye piyasası işlemlerinden sağladıkları net kâr, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 202.9 oranında artış göstermiştir.

1992 yılında bankaların birleştirilmiş net bilanço kârları % 108.3 oranında artarken, net varlıklarda (aktifin) artış hızının % 87.3 oluşu, kârin varlıklardan daha hızlı artması, varlık kârlılık oranının (Net Kâr/Toplam Varlık) % 1.9'dan % 2.11'e yüksel-

mesine olanak vermiştir. 1991 yılında ise varlık kârlılığı bankalar genelinde % 2.28'den % 1.9'a gerilemiş idi.

1992'de banka grupları itibarıyla varlık (aktif) kârlılığı da farklıdır. Varlık kârlılığı yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 5.8'e çıkarken, özel sermayeli ticaret bankalarında % 2.4'e, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 1.4'e inmektedir. Verilere göre, 1992 yılında varlık kârlılığı, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 5.1'den % 5.8'e, kamusal sermayeli bankalarda % 0.5'den % 1.4'e yükselirken, özel sermayeli ticaret bankalarında % 3.0'dan % 2.4'e gerilemiştir.

(xix) Açıklanan bilançolara göre, 1992 yılı sonu itibarıyla bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 27.3 oranında artarak 2.473,1 milyar TL'dan 3.148,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Diğer bir deyişle bankaların 1992 yıl sonu itibarıyla bankaların henüz karşılık ayırmadıkları tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı 3.1 trilyon TL'yi aşmıştır. Bankaların 1992 sonu itibarıyla toplam kredilerininin 231.5 trilyon, net kârlarının yaklaşık 11.7 trilyon TL, öz kaynaklarının yaklaşık 35.9 trilyon TL olduğu dikkate alındığında, tahsili gecikmiş alacakların ulaştığı boyut, bankacılık sistemini riske sokacak ağırlıkta gözükmemektedir. Ancak, banka bilançolarında gösterilen Tahsili Gecikmiş Alacaklar tutarının gerçekliği, ayrılan karşılıkların yeterliliği tartışma konusudur. Bilançolarda görülen tutar ne olursa olsun, Türk bankacılık sisteminin boyutu kesin olarak bilinmeyen bir donuk veya batık kredi sorunu vardır. 1991 yılında tahsili gecikmiş net alacaklar tutarı % 150.0 oranında artmışken, 1992 yılında artışın % 27.3 oranına inmesi, bu alanda olumlu bir gösterge olarak yorumlanabilir. Ancak, bankaların genelde çeşitli yöntemlerle tahsili gecikmiş alacaklarını bilançolarında olduğundan daha az gösterdikleri de bir gerçektir.

(xx) Bankaların vergi yükü, asgari Kurumlar Vergisi uygulaması nedeniyle, 1992 yılında önceki yıllara göre artmıştır. 1992 yılında bankaların ayırdıkları vergi karşılıklarının vergi öncesi kârları toplamına oranı % 14.3 olmuştur. Bankalarda Vergi Karşılığı/Vergi Öncesi Kâr oranı 1990'da % 10.7, 1991'de ise % 8.0 düzeyinde idi.

Veriler, bankacılık sektörünün öz kaynak artışı dışında, diğer göstergeler (varlık, mevduat, kredi ve kâr artış hızları) açısından 1991 yılına göre daha iyi bir başarı (performans) gösterdiğini ortaya koymaktadır.

II. SAYISAL BİLGİLER VE DEĞERLENDİRMELER

TÜRKİYE Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1992» isimli 171 no.lu yayını ile TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası)'nın «1992 Yıllık Raporu»ndan yararlanarak, 1992 yılında banka, mevduat ve

krediler alanındaki gelişmeler, aşağıdaki bölümde ayrıntılı ve sayısal olarak açıklanmıştır.

A. Kurumsal Gelişmeler

1 – Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar

1992 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) 70'dir. 1992 sonu itibarıyla faaliyetini sürdüren bankalar aşağıdaki şekilde ayrıma tabi tutulabilir (Tablo I):

1992 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan bankalar işlevlerine göre, biri emisyon bankası (Merkez Bankası), 57'si ticaret veya mevduat bankası, 12'si de kalkınma ve yatırım bankası türündedir. Mülkiyet açısından TCMB dahil 10'u kamusal sermayeli banka, 37'si özel sermayeli ulusal banka, 23'ü de yabancı sermayeli bankadır.

1992 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı, 1991 yıl sonuna göre 4

T A B L O I
Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar
1992 Sonu İtibarıyla

Bankalar	Sayı
- Emisyon Bankası (T.C. Merkez Bankası)	1
- Ticaret (Mevduat) Bankaları	57
● Ulusal Bankalar	37
Kamusal Sermayeli Bankalar	6
Özel Sermayeli Bankalar	31
● Yabancı Sermayeli Bankalar	20
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	12
● Ulusal Bankalar	9
Kamusal Sermayeli Bankalar	3
Özel Sermayeli Bankalar	6
● Yabancı Sermayeli Bankalar	3
Toplam	70

artmıştır. 1992 yılında Alternatifbank, Bank Ekspres,, Toprakbank, Türkiye Konut Endüstrisi ve Ticaret Bankası, Park Yatırım Bankası ve Tat Yatırım Bankası faaliyete geçerken; Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖBANK) Türkiye Halk Bankası'na, Denizcilik Bankası da Türkiye Emlak Bankası'na devredilmişlerdir.

Sayısal değişme dışında bankalarda statü ve unvan değişiklikleri olmuştur. Yabancı banka statüsünde olan Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş. sahip ve isim değiştirilerek Tasarruf ve Kredi Bankası A.Ş. adını alarak ulusal banka kimliği almıştır. Şube düzeyinde faaliyette bulunan Credit Lyonnais, Credit Lyonnais Bank T.A.Ş. olarak kuruluş izni olarak Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne dönüşmüştür. 1992 yılı içinde Eurocredit Türk-Fransız Ticaret Bankası'na Bakanlar Kurulu kararı ile kuruluş izni verilmiş olmakla beraber, incelemenin yapıldığı tarihe kadar söz konusu banka faaliyete geçmemiştir. 1993 yılının ilk yarısında Koç Amerikan Bank A.Ş.'nin unvanı Koçbank A.Ş. olarak değiştirilmiş, Türkiye'de faaliyette bulunan Osmanlı Bankası A.Ş. de, 1983 yılında kurulmuş Osmanlı Bankası'ndan ayrı bir tüzel kişilik kazanmıştır.

2 - Şube Sayısı

1992 yılında banka şube sayısı (yurt dışı şubeler ve TCMB şubeleri dahil) bir önceki yıla göre 273 azalarak yıl sonu itibarıyla 6.228'e inmiştir. 1991 yıl sonuna göre banka şube sayısındaki azalış % 4.2 gibi oldukça yüksek bir oranda olmuştur. 1992 yılında biri TCMB şubesi, 5'i yurt dışı şube ve 267'si de yurt içi şube olmak üzere toplam 273 şube kapatılmış veya diğer şubelerle birleştirilmiş veya devredilmiştir. 1992 yılında yurt dışı şube sayısında azalış, T.İş Bankası A.Ş.'nin Almanya'daki 5 şubesini, bu ülkede kurduğu İş Bank Gesellschaft mit Beschrenkter Haftung adlı bankaya devretmesinden kaynaklanmıştır.

1992 sonu itibarıyla yurtiçi banka şube sayısı (TCMB dışında) 6.191, yurt dışı şube sayısı da 15'dir. Ayrıca, TCMB'nin yurt içinde 22 şubesi faaliyette bulunmaktadır. Yurt içinde faaliyette bulunan şubelerin % 99.7'si ticaret bankalarına, ancak binde 3'ü kalkınma ve yatırım bankalarına ait bulunmaktadır. Ticaret bankalarının yurt içi şubelerinin % 48.5'i kamusal sermayeli bankalara, % 49.7'si özel sermayeli ulusal bankalara, % 1.8'i de yabancı bankalara ait bulunmaktadır.

1970-1992 döneminde banka şube sayısındaki gelişmeler «Tablo II»de verilmiştir.

TABLE II
Banka Şube Sayısındaki Gelişmeler
(1970-1992)

Yıllar	Şube Sayısı	Yıl İçinde Açılan Şube Sayısı	Artış Oranı (%)
1970	3210	262	8.8
1971	3427	217	6.8
1972	3682	255	7.4
1973	4023	341	9.3
1974	4425	402	10.0
1975	4605	180	4.1
1976	4835	230	5.0
1977	5238	403	8.3
1978	5484	247	4.7
1979	5769	284	5.2
1980	5975	206	3.6
1981	6265	290	4.8
1982	6375	110	1.7
1983	6284	(91)	(1.4)
1984	6226	(58)	(0.9)
1985	6292	66	1.1
1986	6372	80	1.3
1987	6441	69	1.1
1988	6552	111	1.7
1989	6617	65	1.0
1990	6584	(33)	(0.5)
1991	6501	(83)	(1.3)
1992	6228	(273)	(4.2)

Son yıllarda banka şube sayısının azalması; (i) Bankacılık faaliyetine ilişkin düzenlemelerle banka şubeleri için öngörülen sermaye miktarının artırılması; (ii) Bankaların artan maliyetleri karşısında daha rasyonel bir şube politikası izleyerek, zararlı veya az mevduatlı şubelerini kapatmaları veya birleştirmeleri; (iii) Mevduatın pahalı bir kaynak halini alması sonucu şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi; (iv) Büyük bankaların yurt yüzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ve (v) Elektronik bankacılığa geçiş sonucu şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması ile açıklanabilir.

1990 - 1992 yıllarında banka şube sayısındaki azalış, özel sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmaktadır. Özel sermayeli ticaret bankaları, şube kapatılarak veya şube birleştirilerek şube sayılarını azaltırken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının şube sayısı görece olarak artmaktadır. Nitekim bu gelişmeler sonucu kamusal sermayeli ticaret bankalarının yurt içi banka şubeleri içindeki payı 1992 yılı sonunda % 48.5'e yükselmiştir.

Banka şubelerinin bölgeler arası dağılımı 1964 - 1992 yılları arasında karşılaştırılmalı olarak «Tablo III»de verilmiştir.

1992 yılında yurtiçi şube sayısının genelinde azalmasına karşın, bu azalma Marmara Bölgesi'nde çok sınırlı boyutta kaldığından, Marmara Bölgesi'nin bankaların yurtiçi şubeleri içindeki payı % 28.7'den % 29.8'e yükselmiştir. Diğer bölgelerin yurtiçi banka şubeleri içindeki payı, bir önceki yıla göre bindelerle ifade edilebilecek çok sınırlı boyutta azalış göstermiştir.

Banka şubelerinin bölgesel dağılımı, 1964 - 1992 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, banka şubelerinin ülkenin gelişmiş yörelerinde, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmakta olduğu daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Gerçekten Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Güney ve Orta Doğu gibi 30 ili kapsayan gerice yörelerdeki şubelerin, yurtiçi banka şube sayısına oranı 1964 yılında % 21.0 iken, bu oran 1992 yılı sonunda % 16.9'a gerilemiştir. Buna karşı 3 büyük ilimizdeki (İstanbul 1339, Ankara 521, İzmir

T A B L O III
Banka Şubelerinin Bölgelerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1988		1989		1990		1991		1992	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	988	15.1	1013	15.3	984	15.0	980	15.1	934	15.0
2. Ege	360	18.9	1322	20.2	1337	20.3	1323	20.1	1301	20.1	1243	20.0
3. Marmara	548	28.7	1810	27.2	1840	27.9	1862	28.4	1858	28.7	1852	29.8
4. Akdeniz	162	8.5	630	9.7	619	9.4	640	9.7	624	9.6	602	9.7
5. Kuzey Doğu	82	4.3	196	3.0	197	3.0	193	2.9	192	3.0	173	2.8
6. Güney Doğu	101	5.3	236	3.6	238	3.6	238	3.6	236	3.6	218	3.5
7. Karadeniz	176	9.2	623	9.5	620	9.4	602	9.2	583	9.0	537	8.6
8. Orta Doğu	99	5.2	287	4.4	288	4.3	281	4.3	276	4.3	254	4.1
9. Orta Güney	118	6.2	445	6.8	447	6.8	441	6.7	431	6.6	400	6.5
Toplam	1907	100.0	6537	100.0	6599	100.0	6564	100.0	6481	100.0	6213	100.0

Not: TCMB şubeleri dahil, bankaların yurt dışı şubeleri hariç.

497) banka şube sayısı ise, ülkedeki banka şube sayısının % 37.9'unu oluşturmaktadır.

B. Banka Kaynakları

Ticaret bankalarının ana kaynağını, son yıllarda payı bir ölçüde azalmakla beraber, mevduat (Döviz Tevdiat Hesapları ile mevduat sertifikası dahil) oluşturmaktadır. Mevduatın yanı sıra öz kaynaklar, TCMB kredileri, dış krediler, fonlar, repo işlemleri, bankalar arası para piyasasından (interbank) sağlanan kaynaklar da

banka kaynakları arasında yer almaktadır. 1992 yılında bu kaynaklara VDMK (Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler) de eklenmiştir. Bankaların başlıca kaynaklarında 1992 yılında gözlenen gelişmeler, aşağıda açıklanmıştır.

1 – Öz Kaynaklar

Ülkemizde bankaların öz kaynakları toplamı (TCMB dışında) ayrıntısı «Tablo IV»de gösterildiği gibi, 1992 yılı sonu itibarıyla 35.885,0 milyar TL'dir. TCMB da dahil edildiğinde, bankacılık sisteminin öz

T A B L O I V
Bankaların Özkaynakları (Milyar TL)
(1992 Sonu İtibarıyla)

Bankalar	İtibari Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değer Artış Fonu	Birk. Zararlar	Özkaynak Toplamı
A. Ticaret Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	17.561,5	8.665,5	2.667,8	4.652,3	4.789,6	11.196,0
- Özel Ulusal Sermayeli	12.358,3	10.722,8	2.743,2	5.822,1	-	19.288,1
- Yabancı Sermayeli	1.276,8	1.137,8	281,9	154,4	50,7	1.517,4
Ticaret Bankaları Toplamı	31.196,6	20.520,1	5.692,9	10.628,8	4.840,3	32.001,5
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	5.700,0	2.506,3	346,6	333,7	-	3.186,6
- Özel Ulusal Sermayeli	543,3	477,0	93,9	52,4	-	623,3
- Yabancı Sermayeli	64,0	64,0	5,7	3,9	-	73,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	6.307,3	3.047,3	446,2	390,0	-	3.883,5
C. Bankalar Toplamı	37.503,9	23.567,4	6.139,1	11.018,8	4.840,3	35.885,0
D. TC. Merkez Bankası	25,0	25,0	350,8	411,2	-	787,0
Genel Toplam	37.528,9	23.592,4	6.489,9	11.430,0	4.840,3	36.672,0

Notlar: (1) 1992 yılı kânnandan yedek akçelere eklenecek bölüm özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(2) Karşılıklar, serbest karşılık niteliğinde de olsa özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(3) Elbank, Sümerbank, kamusal sermayeli ticaret bankalarına dahildir.

(4) Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarına, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank), Türkiye Kalkınma Bankası, İller Bankası dahildir.

(5) Zararlar, kapatılmamış geçmiş yıllar zararlarını kapsamaktadır.

kaynakları toplamı 36.672,0 milyar TL'ye yükselmektedir.

1992 yılında banka öz kaynakları (TCMB dışında) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 58.2 oranında artış göstermiştir. TCMB da dahil edildiğinde öz kaynak artış oranı % 58.5 olmaktadır. Bir önceki yıl ise banka öz kaynaklarında artış oranı, TCMB dışında % 59.5, TCMB dahil % 60.1 olmuş idi. 1992 yılında bankalarda öz kaynak artışı cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre hafifçe de olsa yavaşlamıştır. Bu yavaşlama, 1992 yılında Etibank ve Sümerbank'ın öz kaynaklarının negatif olmasından kaynaklanmıştır.

«Tablo IV»de yer alan rakamlara, Etibank ve Sümerbank ile kalkınma ve yatırım bankaları da dahil bulunmaktadır. Çok amaçlı kuruluşlarla kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutulursa, salt ticaret bankaları olarak nitelendirilebileceğimiz bankaların 1970-1992 döneminde öz kaynaklarındaki gelişmeler «Tablo V»de gösterilmiştir.

Ticaret bankaları grubunun öz kaynakları 1992 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla yaklaşık % 78.0 oranında artarak 32.552,3 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıl ise salt ticaret bankası olarak nitelendirdiğimiz bankalarda öz kaynak artışı, cari fiyatlarla % 66.0 dolayında idi. Bu karşılaştırma da 1992 yılında bankacılık sektöründe öz kaynak artışında yavaşlamanın Etibank ve Sümerbank'dan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Ticaret bankalarında son yıllarda öz kaynak artışının önemli bir bölümü yeniden değerlendirilmeden kaynaklanmaktadır. Nitekim ödenmiş sermayeye yapılan eklemeler dışında değer artış fonu «Tablo V» kapsamına giren ticaret bankalarında 1992 yılı sonunda 9.441.0 milyar TL'ye yükselmiş ve öz kaynakların % 29.0'ını oluşturmuştur. Bir önceki yıl salt ticaret bankalarında değer artış fonunun öz sermaye içindeki payı % 26.4 idi.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirlemiş olduğu «Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yükümlülükler» oranı bankalar için zorunlu sermaye tutarlarını önemli ölçüde artırmış bulunmaktadır. Ayrıca, bankalarda öz kaynağın; genel kredi hacmi, bir gerçek ve tüzel kişiye açılacak kredi sınırları, iştiraklere verilebilecek krediler, iştiraklere ayrılabilecek sermaye tutarı, limit dahili verilecek teminat mektupları, bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallar için bir sınır, ölçü oluşturması; bankaları, daha fazla öz kaynakla çalışmaya zorlamaktadır. Bankaların öz kaynakları, banka alacaklılarına karşı bir güvence oluşturduğundan, bankaya itibar ve prestij de kazandırdığından, yasal zorunluluklar dışında banka işletmeciliğinin gerekleri de bankalarda öz kaynakların sürekli artmasına yol açmaktadır.

TABLO V
Ticaret Bankalarının
Özkaynaklarında Gelişmeler
(1970-1992)

«Yıllar»	Ticaret Bankalarının Öz Sermayeleri (Milyar TL)	Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1970	3.3	-
1971	4.0	% 20
1972	4.3	% 8
1973	5.3	% 22
1974	5.6	% 7
1975	6.5	% 16
1976	8.1	% 25
1977	10.2	% 27
1978	12.2	% 20
1979	18.2	% 49
1980	27.6	% 51
1981	86.7	%214
1982	150.2	% 73
1983	272.2	% 81
1984	427.1	% 57
1985	623.2	% 46
1986	917.0	% 47
1987	1.761.1	% 92
1988	3.415.1	% 94
1989	6.191.2	% 81
1990	11.037.0	% 78
1991	18.269.5	% 66
1992	32.552.3	% 78

(*) T.C. Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, yatırım ve kalkınma bankaları hariç.

Genel olarak ticaret bankalarında öz kaynak yapısı incelendiğinde, öz kaynağın % 64.1'ini ödenmiş sermaye, % 2.7'sini yedek akçeler (birikmiş zararlar indirildikten sonra), % 33.2'sini de değer artış fonu (değer artış karşılıkları dahil) oluşturmaktadır. Gerçekten değer artış fonunun öz kaynaklar içindeki payı, bankaların bir bölümünde değer artış fonları kısmen ödenmiş sermayeye eklenmiş olduğundan, 1/3 düzeyinin üstündedir.

Ticaret bankaları genelinde öz kaynağın yapısı 1992 yılında bir önceki yıla göre değişmiş, ödenmiş sermayenin payı % 60.1'den % 64.1'e, değer artış fonunun payı da % 29.3'den % 33.2'ye yükselirken, yedek akçelerin payı % 10.6'dan % 2.7'ye gerilemiştir. 1992 yılında bankalarda ödenmiş sermaye artışı, zararlı bankalarda zarar toplamının büyük boyutlara ulaşması, ödenmiş sermaye artışının kısmen evvelce ayrılmış yedeklerden ve oluşmuş değer artış fonundan karşılanması, öz kaynak yapısında değişikliğe yol açmıştır.

Kamusal sermayeli ticaret bankaları ile özel sermayeli ticaret bankalarının öz kaynak yapıları 1992 yılında da farklı görünümde vermektedir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz kaynağın % 77.4'ünü ödenmiş sermaye, % 41.6'sını değer artış fonu oluşturmakta, yedek akçelerin payı ise (birikmiş zararlar nedeniyle) eksi % 19.0 olmaktadır. Özel sermayeli ticaret bankalarının 1992 sonu itibarıyla öz sermaye yapısı ise % 56.6 ödenmiş sermaye, % 14.2 yedek akçe ve % 30.2 değer artış fonu şeklindedir. 1992 yılında kamusal sermayeli ticaret bankalarında net yedek akçe yokken, birikmiş yedek akçeler, oluşan zararları kapatamazken, özel sermayeli bankalarda yedek akçeler % 14.2 oranında bir paya sahip bulunmaktadır. 1992 yılında özellikle kamusal sermayeli ticaret bankalarının öz kaynak yapısı değişmiş, değişme özel sermayeli ticaret bankalarında sınırlı boyutta kalmıştır. Kamusal sermayeli bankalarda öz kaynaklar içinde ödenmiş sermayenin payı % 62.6'

dan % 77.4'e yükselirken, yedek akçelerin payı % 5.9'dan birikmiş zararlar nedeniyle net olarak eksi % 19.0 düşmüş, değer artış fonunun payı da 1991 yılında % 31.5 iken 1992 yılında % 46.6'ya değer artmıştır. Özel sermayeli ticaret bankalarında ödenmiş sermayenin payı % 56.8'den % 55.6'ya doğru hafifçe gerilerken, değer artış fonunun payı % 29.2'den % 30.2'ye yükselmiş, yedek akçelerin payı ise sırasıyla % 14.0 ve % 14.2 olmuştur. Görülüyor ki, birikmiş zararlar nedeniyle kamusal sermayeli ticaret bankalarının öz sermaye yapıları bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde değişirken, özel sermayeli ticaret bankalarında değişimler çok sınırlı boyutta olmuş, hemen hemen yapı değişmemiştir.

Yabancı bankalar özellikle 1980 yılından sonra ülkemize gelmiş olduklarından ve kârlarının önemli bir bölümünü ana merkezlerine transfer ettiklerinden, söz konusu bankalarda yeterli bir yedek akçe birikimi olmamıştır. Ayrıca, dar mükellef olan, ülkemizde şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankaların, 1992 öncesinde yeniden değerlendirme hakları da olmadığından, büyük boyutlu değer artış fonları da oluşmamıştır. Bu nedenlerle yabancı ticaret bankalarının öz kaynaklarının 1992 sonu itibarıyla oluşumu % 74.6 ödenmiş sermaye, % 15.2 yedek akçe, % 10.2 değer artış fonu şeklindedir. Yabancı bankalarda ödenmiş sermaye, öz kaynakların ana ögesini oluşturmaktadır.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise öz kaynak yapısı % 78.5 ödenmiş sermaye, % 11.5 yedek akçeler, % 10.0 değer artış fonu biçimindedir. Kalkınma ve yatırım bankalarında ödenmiş sermayenin öz kaynaklar içindeki payı, bu tür bankacılığın gereği görece olarak yüksektir.

2 - Mevduat

Son yıllarda görece önemi bir ölçüde azalmakla beraber, yine de ticaret bankalarının en önemli kaynağını mevduat oluşturmaktadır. 1992 yılında toplam kaynakla-

rın yaklaşık % 60.0'ünü oluşturan mevduat-taki gelişmeler, ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

a) Mevduatta Gelişmeler (Genel Olarak)

1992 yıl sonunda genel mevduat hacmi, diğer bir deyişle TL mevduat ile Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar) toplamı, bir önceki yıl sonuna göre, cari fiyatlarla % 81.1 oranında artarak 305.489,1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl

ise toplam mevduat % 77.0 oranında artış göstermiş idi. 1992 yılında TL mevduat % 68.3 oranında artarken, DTH'larda artış % 108.1 oranında olmuştur. 1991 yılında ise TL mevduat cari fiyatlarla % 57.4 oranında artış gösterirken, DTH'lar % 140 oranında artmış idi.

1970 - 1992 döneminde TL mevduat-ta gelişmeler, mevduat türleri itibarıyla, ayrıntılı olarak, «Tablo VI»-da verilmiştir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden, tablo iki bölümlü, 1985 öncesi ve sonrası olarak düzenlenmiştir.

T A B L O VI/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970 - 1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic. Mev.		Res. Mev.		Bank. Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	12.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	103
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

T A B L O VI/B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985 - 1992

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmî Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Sair Mevduat	Toplam Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8	4.262,9	7.835,5	48.234,9
1990	32.569,3	2.381,9	14.597,4	3.519,4	6.837,6	12.874,2	72.779,8
1991	57.388,4	3.396,3	21.715,7	3.151,4	8.225,6	20.764,6	114.672,1
1992	90.906,0	3.708,7	36.247,5	6.612,9	20.433,0	35.079,4	192.987,5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not: (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde yer almaktaydı.

(2) Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) hariç.

1992 yılında ve daha uzun dönemli olarak 1970 - 1992 döneminde TL mevduatta gözlenen gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1992 yılında mevduatta artış hızı, hafifçe de olsa bir önceki yıla göre yükselmiştir. 1991 yılında toplam mevduat cari fiyatlarla % 77.0 oranında artmış iken, artış hızı 1992 yılında % 81.1'e yükselmiştir. Bir önceki yıla göre, TL mevduat artış hızı % 54.4'den % 68.3'e yükselirken, DTH'lardaki artış hızı % 140.0'dan % 108.1'e gerilemiştir. Artış hızlarında bu farklı yönlere gelişmeye karşın, DTH'lardaki artış hızı yine de TL mevduat artış hızının çok üstünde olmuştur.

(ii) Toplam mevduatın TL ve DTH olarak bileşimi değişmiş, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı yükselmiştir. DTH'ların 1992 yılında % 108.1 oranında artması sonucu, bir önceki yıla göre, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 32.1'den % 36.8'e yükselirken, TL mevduatın payı da % 67.9'dan % 63.2'ye gerilemiştir.

(iii) 1992 yılında TL mevduatta mevduat türleri itibarıyla artış hızları farklı olmuştur. 1992 yılında TL mevduat içinde en hızlı artışı, % 147.5 oranında artışla bankalar mevduatı göstermiştir. Artış hızı açısından bankalar mevduatını, % 109.8 oranında artışla resmi kuruluşlar mevduatı, % 68.9 oranında artışla diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 66.9 oranında artışla ticari kuruluşlar mevduatı izlemiştir. 1991 yılında TL mevduat içinde en hızlı artışı gösteren tasarruf mevduatı, mevduat sertifikası bir yana bırakılacak olursa, 1992 yılında en yavaş artan mevduat türü olmuştur.

1992 yılında, tasarruf mevduatı ile mevduat sertifikası dışında diğer mevduat türlerinin artış hızı bir önceki yıla göre yükselmiştir. Bankalar mevduatının artış hızı % 21.1'den % 147.5'e, resmi kuruluşlar mevduatının artış hızı % 10.5'den % 109.8'e, diğer kuruluşlar mevduatı artış hızı

% 61.4'den % 68.9'a, ticari kuruluşlar mevduatı artış hızı % 48.1'den % 66.9'a yükselirken, tasarruf mevduatının artış hızı % 76.0'dan % 58.4'e mevduat sertifikası artış hızı da % 42.3'den % 9.2'ye gerilemiştir.

(iv) 1992 yılında tasarruf mevduatı artış hızı, bir önceki yıla göre göze çarpıcı bir şekilde yavaşlamış, % 76.0'dan % 58.4'e gerilemiştir. Tasarruf mevduatı, aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı olarak açıkladığı gibi, düzenli olarak gelişme gösteren cari mevduat türü olmayıp, artış hızları cari fiyatlarla önemli ölçüde dalgalanma göstermektedir. Son yıllarda, bu dalgalanmanın büyük boyutlu olduğu gözlenmektedir. Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla 1988 yılında % 83.4 ve 1989 yılında % 79.6 oranında arttıktan sonra artış hızı 1990 yılında % 42.7'ye gerilemiş, 1991 yılında yeniden % 76.0'a yükseldikten sonra 1992 yılında % 58.4'e düşmüştür. Gelişmeler tasarruf mevduatı artış hızını, ekonominin büyüme hızından çok, izlenen faiz politikasının belirlediğini ortaya koymaktadır. Gerçekten ekonominin canlı olduğu, büyüme hızının % 10'a ulaştığı 1990 yılında tasarruf mevduatı, cari fiyatlarla % 42.7 oranında artışla en yavaş artan mevduat türü olurken, ekonomik büyüme hızının binde 3 dolaylarında bulunduğu 1991'de % 76.0 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olmuştur. 1992 yılında ekonominin reel büyüme hızının % 6.0'a yaklaşmasına karşın, tasarruf mevduatı artış hızı yavaşlamış, en yavaş artan mevduat türü olmuştur. Gelişmeler tasarruf mevduatının, özellikle vadeli mevduatın, gelişme ve alternatif yatırım araçlarının getirisine karşı duyarlı olduğunu göstermektedir.

1992 yılında mevduat sertifikasında yavaşlama, çok daha belirgindir. 1991 yılında cari fiyatlarla da olsa % 42.3 oranında artan mevduat sertifikasının artış hızı, 1992 yılında % 9.2'ye gerilemiştir. 1992 yılında repo işlemlerinin yasallaşması, bankaların Varlığa Dayalı Menkul Kıymet çıkarılmaları, parasal birikimlerin getirisi daha

yüksek repo işlemlerine ve VDMK alımına yönelmesine neden olmuştur. Mevduat sertifikaları için ikinci pazarın gelişmemiş olması, araçlar eliyle para piyasalarında pazarlanma olanağının bulunmaması, veraset ve itikâl vergisinin kaçınmak dışında vergi avantajının olmaması, ülkemizde mevduat sertifikasının gelişmesini sınırlayan diğer etkenler olmaktadır.

(v) 1992 yılında ticari mevduat artışı, bir önceki yıla göre hızlanarak, artış hızı cari fiyatlarla % 48.1'den % 66.9'a yükselmiştir. Bununla beraber ticari mevduat artış hızının TL mevduat artış hızına çok yakın olması nedeniyle, ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı, bir önceki yıla göre hemen hemen değişmemiş, 1991 yılında % 18.9 iken 1992 yılında % 18.8 olmuştur. 1992 yılında ekonomideki canlılık etkisini ticari mevduat üzerinde de göstermiş, artış hızını bir önceki yıl düzeyinin üstüne çıkarmıştır.

Ticari mevduat artış hızı, yıllar itibarıyla, ekonomideki gelişmelerin yönüne göre dalgalanma göstermektedir. 1980-1992 döneminde ticari mevduatın yıllar itibarıyla göstermiş olduğu artış hızı, cari fiyatlarla sırasıyla % 84.0, % 64.0, % 40.5, % 21.2, % 42.6, % 63.5, % 67.0, % 62.2, % 26.1, % 47.5, % 51.6, % 48.1 ve % 66.9 olmuş, düzenli bir gelişme göstermemiştir. Anılan dönemde ticari mevduatta artış hızı, cari fiyatlarla % 84.0 ile % 21.2 arasında dalgalanmıştır.

Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1980 yılından bu yana, azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılında ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 35.3 iken, bu pay 1992 yılında % 18.8'e kadar gerilemiştir. 1980'den sonra ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1986 ve 1987 yılları dışında sürekli azalmıştır. Ekonominin büyüme hızı ile birlikte enflasyon oranı, ticari mevduatın artış hızını belirleyen en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Son yıllarda ekonomide repo işleme-

rinin yaygınlaşması, firmaların geçici fon fazlalarını repo işlemleriyle değerlendirme-leri, 1987 yılından bu yana kuşkusuz ticari mevduat artış hızını frenleyen diğer bir etmen olmaktadır.

Ticari mevduat yıl sonlarında yapay işlemlerle kabank gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalarımız genellikle yıl sonlarında ticari mevduatı kabank göstermektedirler. Ancak, bu işlem her yıl sistematik bir şekilde yinelenmediğinden, genel eğilimi fazla etkilememektedir.

(vi) Ülkemizde düzenli gelişme göstermeyen bir mevduat türü de bankalar mevduatıdır. 1970'li yıllarda bankalar mevduatı artış hızını belirleyen en önemli etken, bankalar mevduatı şeklinde ülkemize gelen Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM'ler) olmuştur. Son yıllarda böyle bir etken söz konusu olmadığı halde, bankalar mevduatı artış hızı, oldukça geniş aralık içinde değişmektedir. Bankalar mevduatı, 1988 yılında % 60.3 gibi çok hızlı bir şekilde arttıktan sonra, artış hızı 1989'da % 30.6'ya gerilemiş, 1990'da yeniden % 60.4'e yükselmiş, 1991'de ise % 21.1'e düşmüş, 1992 yılında da % 147.5 gibi olağanüstü bir artışla, en hızlı artan mevduat türü olmuştur. Bankalar mevduatı artış hızını etkileyen üç etken-den söz edilebilir: (i) Bankaların dış kaynak kullanımları, (ii) bankalararası (İnterbank) piyasasının gelişmesi, (iii) Bankaların yıl sonlarında mevduatlarını yüksek gösterme çabaları.

Bankaların kullandıkları dış kredilerin bir bölümünü, bankalar mevduatı hesabından göstermeleri olasıdır. Bu nedenle bankalar mevduatı artış hızını, bir ölçüde de olsa, yine bankalarca kullanılan dış kaynakların etkilediği söylenebilir.

1986 yılından bu yana TCMB gözetim ve denetimindeki bankalararası para piyasasının gelişmesi, fon fazlası olan bankaların diğer bankalara mevduat yapmaları yerine, fon fazlalıklarını bu piyasada kısa süreli olarak satma olanağı sağlama-

tır. Bankalararası para piyasasının gelişmesi, kuşkusuz bankalar mevduatını etkilemekte, Bankalararası Para Piyasası işlemleri, bilançolarda ayrıca yer almaktadır. TCMB gözetimindeki Bankalar Para Piyasası'nda faiz haddinin denetim altında, belirli sınırlar içinde tutulması nedeniyle, 1992 yılında fon fazlası olan bankaların, fon açığı olan bankalara doğrudan satışı yeğlemeleri, bankalar mevduatını artıran bir etmen olmuştur.

Bankalar mevduatı da yıl sonlarında yapay işlemlerle kabarık gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalar yıl sonlarında, karşılıklı mevduat yaparak, mevduat toplamlarını yüksek gösterebilmektedirler. Türkiye'de konsolide mevduat hesaplanırken, çift sayımı önlemek için, yurt içinde bankaların birbirlerine yaptıkları mevduatın elimine edilmesi gerekir.

Bankalar mevduatının TL mevduatı içindeki payı 1976 yılında, DÇM'lerin etkisi ile % 15.9'a kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda düşerek 1984 yılında % 6.8'e değinmiş idi. 1984 yılından sonra bankalar mevduatının TL mevduatı içindeki payı yeniden yükselmeye başlamış, bu pay 1988 yılında % 11.3'e kadar çıkmış ise de 1989 yılı sonunda % 8.8'e, 1991'de de % 7.2'ye düşmüş, 1992 yılında yeniden % 10.6'ya yükselmiştir. Bankalar mevduatı da, yıl sonları itibarıyla yapay işlemlerle türetilmeye elverişli mevduattır. 1992 yıl sonunda da bankaların karşılıklı mevduat yapma yoluyla toplam mevduatı bir ölçüde kabarık gösterdikleri tahmin edilebilir.

(vii) 1992 yılında hızlı artış gösteren bir mevduat türü de resmi kuruluşlar mevduatı (resmî mevduat) olmuştur. 1990 yılında % 107.2 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olan resmi mevduat, 1991 yılında salt tutar olarak dahi bir önceki yıl düzeyini koruyamamış, % 10.5 oranında azalmış, 1992 yılında ise % 109.8 oranında artmıştır. Resmî mevduatın TL mevduatı içindeki payı 1991 yıl sonunda % 2.8'e değin gerilemişken, 1992

yılında yeniden % 3.4'e yükselmiştir. Resmî mevduat TL mevduatı içinde % 10.0 dolayında pay taşıırken 1988 yılında tanım değişikliği yapılarak, sosyal güvenlik kurumları mevduatının Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) kapsamına alınması üzerine, toplam mevduat içindeki payı önemli boyutta azalmıştır.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre; «Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhahabirlerine yatırılması» zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı Kanun m. 41). Bu nedenle de resmî mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın muhabiri T.C. Ziraat Bankası'nda toplanmaktadır. Nitekim 1992 sonu itibarıyla de resmî mevduatın % 83.9'u T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların resmî mevduatı içindeki payları toplamı da % 98.2'ye kadar yükselmektedir.

(viii) 1985 yılında mevduat tasnifine ayrı bir mevduat türü olarak dahil edilen, sosyal güvenlik kurumları mevduatı yanı sıra dernek, tesis, vakıf, sendika ve birliklerin, noterlerin, apartman yöneticilerinin, yabancılı elçilik ve konsoloslukların TL mevduatını da içeren diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) özellikle 1988 yılında tanım değişikliği yapılarak, sosyal güvenlik kurumları mevduatının resmî mevduattan çıkarılarak bu türe dahil edilmesinden sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. 1985 yılında diğer kuruluşlar mevduatının TL mevduatı içindeki payı % 4.3 düzeyinde iken, özellikle 1988 yılındaki tanım değişikliği nedeni ile büyük sıçrama yapmış ve 1992 yılında % 18.2'ye kadar yükselmiştir.

(ix) 1992 yılı sonunda TL mevduatın yapısı (kompozisyonu) % 47.1 tasarruf mevduatı, % 18.8 ticarî mevduat, % 18.2 diğer kuruluşlar mevduatı, % 10.6 bankalar mevduatı, % 3.4 resmî mevduat, % 1.9 da mevduat sertifikası şeklindedir. TL mevduatın türler itibarıyla dağılımında bir önceki yıla göre gözlenen değişiklik, TL

mevduat içinde tasarruf mevduatı ile mevduat sertifikasının paylarının azalmasına karşılık bankalar mevduatı ile resmi mevduatın paylarının artmasıdır. Gerçekten, bir önceki yıla göre, TL mevduat toplamı içinde tasarruf mevduatının payı % 50.0'dan % 47.1'e, mevduat sertifikasının payı da % 3.0'dan % 1.9'a gerilerken, bankalar mevduatının payı % 7.2'den % 10.6'ya, resmi mevduatın payı da % 2.8'den % 3.4'e yükselmiştir. Ticari mevduat ile sair mevduatın payları ise belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Ticari kuruluşlar mev-

duatı 1991 ve 1992 yıllarında sırasıyla % 18.9 ve % 18.8 olurken, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) payı da % 18.1 ve % 18.2 olmuştur.

Geniş bir zaman aralığı içinde bankacılık sisteminde mevduat bileşimi incelenildiğinde, önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibarıyla bileşimi ve bu bileşimde 1970-1992 döneminde oluşan değişimler «Tablo VII»de izlenebilir. Mevduat ayrımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden «Tablo VII» iki bölümlü olarak düzenlenmiştir.

TABLO VII/A
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyla Bileşimi (%)
(1970-1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	65.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

TABLO VII/B
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyla Bileşimi (%)
(1985-1992)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı
1985	47.5	7.6	21.7	10.1	8.8	4.3
1986	43.5	6.0	24.1	10.0	12.5	3.9
1987	37.3	7.5	27.9	12.0	11.0	4.3
1988	43.9	4.3	22.5	5.1	11.3	12.9
1989	47.4	4.1	20.0	3.5	8.8	16.2
1990	44.8	3.3	20.0	4.8	9.4	17.7
1991	50.0	3.0	18.9	2.8	7.2	18.1
1992	47.1	1.9	18.8	3.4	10.6	18.2

Not: 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

Bankalardaki TL mevduat bileşimi 1970-1992 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatının payının 1980 yılına kadar sürekli düştüğü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında gerilediği, 1988 ve 1989 yıllarında yükseldiği, 1990 yılında düştükten sonra 1991 yılında, 1985'den bu yana en yüksek düzeyine çıktığı, 1992 yılında ise yeniden % 47.1 olarak 1985 düzeyinin altına indiği görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış, 1984 ve 1985 yıllarında % 21.7'ye değin düşmüştür. 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yenidenavaşlayarak % 22.5'e düşmüştür. 1989 ve 1990 yıllarında ticari mevduat artış hızının yükselerek sırasıyla % 47.5 ve % 51.6'ya çıkmasına karşın; ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, % 20.0'ye değin gerilemiştir. 1991 yılında ticari mevduat artış hızının, genelde TL mevduat artış hızının da gerisinde kalması sonucu pay % 18.9'a, 1992'de de % 18.8'e inmiştir. Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1990'lı yılların başlarında hemen hemen 1970'li yılların başlarındaki düzeyi dolayındadır.

(x) İzlenen faiz politikası, tasarruf mevduatının artış hızı, mevduatın TL mev-

duat ve döviz mevduatı olarak dağılımının yanı sıra, etkisini mevduatın vade bileşimi üzerinde de göstermektedir. 1980 yılında mevduatın vade itibarıyla dağılımı % 72.5 vadesiz, % 27.5 vadeli şeklinde iken, bu oranlar sırasıyla 1981 yılında % 55.4 - % 44.6, 1982 sonu itibarıyla de % 49.2 - % 50.8 olmuş ve böylece 1982 yılında ilk kez vadeli mevduat tutar olarak vadesiz mevduatı aşmıştır. 1983 yılı başlarında faiz rejiminde yapılan değişikliklerle vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının daraltılması, mevduatın vade bileşimini etkilemiş, anılan yıl vadeli mevduatın payının gerilemesine yol açmıştır. 1983 yılı sonlarında faiz makasının yeniden vadeli mevduat lehine açılması sonucu, vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı artmaya başlamış; 1985 yılı sonu itibarıyla vadeli mevduatın payı (ihbarlı mevduat dahil) % 60.6'ya ulaşmıştır. 1986 ve 1987 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı gerilemiş, 1987 yılında % 54.4'e düşmüştür. 1988 ve 1989 yıllarında ise vadeli mevduatın yüksek faizle yöendirilmesi sonucu, 1989 yılı sonunda toplam TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 34.9'a kadar düşerken, vadeli mevduatın payı, % 65.1'e ulaşmış idi. Ancak, 1990 yılında vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz makasının bir ölçüde kapanması sonucu, TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 38.6'ya yükselirken, vadeli mevduatın payı % 61.4'e gerilemiştir. 1991 yılında vadeli mevduatın daha hızlı artması sonucu, TL mevduat içinde vadeli olanların payı yeniden % 70.6'ya, bankacılık tarihimizde saptayabildiğimiz en yüksek düzeyine ulaşmış, 1992 yılında ise % 65.8'e gerilemiştir. Buna karşı vadesiz mevduatın payı 1991'de % 29.4'e kadar inmiş iken, 1992'de yeniden % 34.2'ye yükselmiştir.

(xi) Mevduatın kaynağı veya kurumsal sektörler itibarıyla dağılımı «Tablo VIII»de verilmiştir.

1992 Kasım ayı sonu itibarıyla mevduatın kurumsal sektörler arasında dağılımı veya kaynağı % 85.0 özel sektör, % 8.6 (sosyal güvenlik kurumları da dahil) kamu sektörü, % 4.4 mali sektör ve % 2.0 da yurt dışı şeklindedir. Özel sektör mevduatı, gerçek kişilere ait tasarruf mevduatı, ticarî kurumlar mevduatı, yurt içinde yerleşik kişilerin yabancı para mevduatı, kâr amacı gütmeyen kurumların mevduatı ve mevduat sertifikalarını kapsamaktadır. Kamu sektörü mevduatı da, sosyal güvenlik kurumları mevduatı, bütçeye ait hesaplar, bütçe dışı fonlar, mali olmayan kamu girişimlerini ve yerel yönetimlerin mevduatını içermektedir. Mali kurumlar mevduatı, esas itibarıyla bankalar mevduatından oluşmaktadır.

Mevduatın kurumsal sektörler itibarıyla dağılımı 1988-1992 gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde özel sektörün payının arttığı, % 76.9'dan % 85.0'a yükseldiği, buna karşı kamu sektörü mevduatının payının % 13.6'dan % 8.6'ya, mali kurumlar mevduatının payının da % 8.4'den % 4.4'e gerilediği görülmektedir. Ancak, 1992 yılına ilişkin rakamlar Kasım ayı sonu itibarıladır. Yıl sonu itibarıyla bu payların bir ölçüde değişmesi olasıdır. Ancak, bu değişimin genel eğilimi etkilemesi beklenmemektedir. Tablonun ortaya koyduğu gibi, özel kesim mevduatı içinde DTH'ların payı hızla artmakta, özel girişimlerin mevduatı ise görece olarak azalmaktadır.

• T A B L O V I I I
Mevduatın Kurumsal Sektörler
İtibarıyla Dağılımı (%)

Kurumsal Sektörler	1988	1989	1990	1991	1992
Kamu Sektörü Mevduatı	13.6	12.9	14.1	9.4	8.6
Merkezi Yönetim Kamu Girişimleri (Mali Olmayan)	9.8	9.1	9.6	5.9	5.8
Yerel Yönetimler	2.7	2.8	3.0	2.2	1.8
Mali Kurumlar Mevduatı	1.1	1.0	1.5	1.3	1.0
Bankalararası Mevduat Diğer Mali Kuruluşlar Mevduatı	8.4	6.6	7.2	4.3	4.4
Özel Sektör Mevduatı	7.3	5.6	6.1	3.6	3.9
Özel Sektör Mevduatı	76.9	79.6	77.6	84.8	85.0
Tasarruf Mevduatı (Gerçek Kişiler)	1.1	1.0	1.1	0.7	0.5
Özel Girişimler (Ticarî Kuruluşlar)	13.1	11.6	11.0	9.7	7.1
Diğer Kurumlar	3.7	6.0	7.3	8.1	7.7
Yurtiçi Yerleşiklerin Yabancı Para Mevduatı Mevduat Sertifikası	23.6	21.8	22.4	30.3	36.9
Yurtdışı Mevduat	3.3	3.2	2.5	2.0	1.4
T O P L A M	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası 1992 Yıllık Rapor, s. 186, Tablo: 33-A.

(xii) Mevduatın bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımda 1970-1992 dönemindeki gelişmeler «Tablo IX» da izlenebilir.

1992 yılında mevduatın bölgelerarası dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemekle beraber, hafifçe de olsa Orta Kuzey, Ege, Akdeniz bölgelerinin paylarının arttığı; buna karşı Marmara, Karadeniz ve Orta Güney bölgelerinin paylarının, Marmara Bölgesi daha belirgin olmak üzere, azaldığı gözlemlenmektedir. Gerçekten 1992 yılında, bir önceki yıla göre, toplam mevduat içinde Orta Kuzey Bölgesi'nin payı % 25.5'den % 26.3'e, Ege Bölgesi'nin payı % 13.2'den % 13.3, Akdeniz Bölgesi'nin payı % 6.7'den % 6.9'a yükselirken, Marmara Bölgesi'nin payı % 40.8'den % 39.7'ye, Karadeniz Bölgesi'nin payı % 5.2'den % 5.0'a, Orta Güney Bölgesi'nin payı da % 4.3'den % 4.2'ye gerilemiştir. Son yıllarda Marmara Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payının gerilemesi, bu bölgedeki parasal birikimlerin repo işlemlerine, sermaye piyasasına kayması ve bankaların çıkarmış olduğu VDMK'lara yönelmesi ile açıklanabilir.

Mevduatın bölgelerarası dağılımı 1970-1992 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin payının % 39.1'den % 39.7'ye; Orta Kuzey Bölgesi'nin payının %

22.1'den % 26.3'e, Akdeniz Bölgesi'nin payının % 6.5'den % 6.9'a yükseldiği; buna karşı kalkınmada gerice yöreler olarak nitelendirilebilecek bölgelerin paylarının ise azaldığı görülmektedir. 1970 yılında Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam mevduat içindeki payı % 10.9 iken, bu oran 1992 sonunda % 8.5'e gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki görelili payının düşüşü daha dikkat çekici boyutlarda olmuş; bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı 1970-1992 döneminde, % 7.9'dan % 5.0'a gerilemiştir. «Tablo IX», ülkemizde mevduatın dağılımı açısından dengesizliğin uzun sürede azalmadığını, tersine artarak sürdüğünü ortaya koymaktadır.

(xiii) Türk bankacılık sisteminin yurt dışına açılma çabalarına karşın, ulusal bankalarımızın yurt dışındaki 15 şubesinin topladığı mevduat 1992 yıl sonu itibarıyla 10.224,3 milyar TL olmuştur. Kuzey Kıbrıs dahil dış ülkelerde toplanan mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 3.3 dolayındadır. Bir önceki yıl bankaların yurtdışı şubelerinin toplam mevduat içindeki payı % 2.7 dolayında idi, 1992 yılında bankaların yurtdışı şubelerindeki mevduat yaklaşık % 130.0 oranında artmıştır. Yurtdışı şubelerinin mevduatı esas itibarıyla bankalar mevduatı ile DTH'lardan oluşmaktadır.

TABLE IX
Mevduatın Bölgelerarası Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Orta Kuzey	22.1	20.8	23.8	24.0	23.6	23.5	25.7	26.5	25.5	26.6
Ege	13.5	12.9	13.7	12.9	12.8	13.0	12.8	12.5	13.2	13.3
Marmara	39.1	44.9	43.0	41.9	42.2	42.8	42.0	42.3	40.8	39.7
Akdeniz	6.5	7.2	7.4	7.2	7.3	7.0	6.5	6.1	6.7	6.9
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.0	1.0	1.0
Güney Doğu	1.4	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.1	1.1	1.1
Karadeniz	7.9	5.6	5.0	5.7	5.8	5.3	5.0	4.7	5.2	5.0
Orta Doğu	3.3	2.2	2.0	2.3	2.1	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2
Orta Güney	4.4	3.7	3.0	3.8	4.18	4.2	3.8	3.8	4.3	4.2

b) Tasarruf Mevduatında Gelişmeler

Toplam TL mevduat içinde, % 50'ye yakın paya sahip olan tasarruf mevduatında 1992 yılında ve 1970-1992 dönemindeki gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) Tasarruf mevduatı, 1992 yılında % 58.4 oranında artarak yıl sonunda (mevduat sertifikası hariç) 90.906,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Tasarruf mevduatı, 1991 yılında en hızlı artan mevduat türü iken, 1992 yılında TL mevduat içinde, mevduat sertifikası hariç, en yavaş artan mevduat türü olmuştur. Tasarruf mevduatı 1991 yılında % 76.0 oranında artmış iken, artış hızı 1992 yılında % 58.4'e düşmüştür. Tasarruf mevduatındaki gelişmelere 1980-1992 gibi daha geniş bir zaman boyutunda bakıldığında, gelişmelerin düzensiz olduğu görülmektedir. Bu dönemde tasarruf mevduatında yıllık artış hızı cari fiyatlarla % 102.6 ile % 28.5 arasında değişmiştir. 1980-1992 yılları arasında tasarruf mevduatı cari fiyatlarla en hızlı 1991 yılında % 102.6 oranında artmış, artış hızı en düşük düzeyine ise % 28.5 olarak 1983 yılında inmiştir. İzlenen faiz ve kur politikasına göre tasarruf mevduatında gelişmeler, cari fiyatlarla da olsa, önemli iniş ve çıkışlar göstermiştir. 1983 yılını izleyen yıllarda, tasarruf mevduatı 1984, 1988, 1989 ve 1991 yıllarında hızlı artış göstermiş, 1986, 1987, 1990 ve 1992 yıllarında ise en yavaş artan mevduat türü olmuştur. Tasarruf mevduatının ekonominin durgun olduğu yıllarda daha hızlı arttığı, buna karşı canlı yıllarda tasarruf

mevduatının artış hızının yavaşladığı gözlenmektedir.

(ii) 1992 yılında da vadedeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki artış hızları farklı olmuş, vadedeli mevduat % 57.2 oranında artarken vadesiz tasarruf mevduatında artış hızı daha yüksek % 66.7 olmuştur. Bir önceki yıl ise gelişme 1992 yılına göre zıt yönde olmuş, vadedeli tasarruf mevduatı vadesiz tasarruf mevduatından daha hızlı artmış, vadedeli tasarruf mevduatı % 83.2 oranında artarken, vadesiz mevduatta artış hızı % 38.4 düzeyinde kalmış idi.

(iii) Vadedeli ve vadesiz tasarruf mevduatında gelişme hızlarının farklı oluşu, tasarruf mevduatının vade bileşimini etkilemiş; vadedeli tasarruf mevduatının payı % 87.3'den % 86.6'ya gerilerken, vadesiz tasarruf mevduatının payı % 12.7'den % 13.4'e yükselmiştir. Tasarruf mevduatının vadedeli vadesiz ayrımı ve tasarruf mevduatının vade yapısında 1970-1992 döneminde görülen değişimler «Tablo X»de gösterilmiştir.

«Tablo X», tasarruf mevduatının vade yapısının son yıllarda ne kadar dramatik bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Vadesiz tasarruf mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1970'li yıllarda % 70.0 dolayında iken, bu pay 1985 yılında % 11.6 olarak, bankaçılık tarihimizin en düşük düzeyine inmiş, 1987 yılında yeniden % 21.8 düzeyine kadar yükselmiş, 1991 yılında % 12.7'ye geriledikten sonra 1992 yılında % 13.4 olmuştur. Buna karşı vadedeli tasarruf mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1970'li yıllarda % 30.0 dolayında iken, 1980 sonrasında % 90.0'a yaklaşmış, 1992 yılında hafifçe gerilemesine karşın % 86.6 olmuştur.

TABLE X
Tasarruf Mevduatının Vadeler İtibarıyla Dağılımı (%)

Mevduat Türü	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Vadedeli Tas.	32.8	46.6	88.4	84.5	78.2	85.2	85.2	83.8	87.3	86.6
Vadesiz Tas.	67.2	53.4	11.6	15.5	21.8	14.8	14.8	16.2	12.7	13.4

(iv) 1992 yılında tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımında bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik olmamakla beraber; Marmara Bölgesi'nin payının azaldığı, % 44.5'den % 42.4'e gerilediği; buna karşı Akdeniz Bölgesi'nin payının % 9.0'dan % 9.7'ye, Ege Bölgesi'nin payının % 19.0'dan % 20.1'e, Orta Kuzey Bölgesi'nin payının da % 13.4'den % 13.6'ya yükseldiği görülmektedir. 1992 yılında Marmara Bölgesi'nin toplam tasarruf mevduatı içindeki payının azalması, bu bölgede oluşan parasal birikimlerin diğer yatırım araçlarına yönelmesi ile açıklanabilir.

(v) Tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımın 1970-1992 döneminde göstermiş olduğu eğilimler, «Tablo XI»de izlenebilir.

1970-1992 döneminde tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımındaki gelişmeler incelendiğinde, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin paylarının arttığı, diğer bölgelerin paylarının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1970-1992 döneminde Marmara Bölgesi'nin payı % 37.1'den % 42.4'e, Ege Bölgesi'nin payı % 15.6'dan % 20.1'e, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 7.3'den % 9.7'ye yükselmiş; buna karşılık kalkınmada gerice olarak nitelendirilebileceğimiz bölgelerin payı giderek azal-

ma eğilimi göstermiştir. Gerice veya kalkınmada öncelikli yöre olarak nitelendirilebilecek dört bölgenin (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu, Orta Güney) toplam tasarruf mevduatı içindeki payları 1970 yılında % 12.4 düzeyinde iken, 1992 yılında «Tablo XI»de gösterildiği gibi % 8.1'e düşmüştür. «Tablo XI», ülkemizde bölgelerarası dengesizliklerin diğer bir göstergesi olmaktadır.

Tasarruf mevduatı içinde payı dramatik bir şekilde azalan bölgelerden biri de, Türkiye'nin gelişmiş yöreleri arasında yer alan Orta Kuzey bölgedir. Orta Kuzey Bölgesi'nin tasarruf mevduatı içindeki payı 1970-1992 döneminde % 18.0'den % 13.6'ya düşmüştür. Bu düşüşte, mevduata ilişkin tanım değişiklikleri önemli bir etkidir. Nitekim bu bölgenin toplam mevduatı içindeki payı, sair ve resmi mevduatın Ankara'da toplanması nedeniyle artmaktadır.

Tasarruf mevduatındaki gelişmeler incelenirken, 1985 yılından itibaren mevduat sertifikası ile diğer kuruluşlar mevduatının, tasarruf mevduatı dışında gösterildiği dikkate alınmalıdır.

(vi) Tasarruf mevduatının büyüklük ve hesap adetleri itibarıyla 1992 yılında dağılımı «Tablo XII»de verilmiştir.

T A B L O X I
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibarıyla Dağılımı (%)
(1970-1992)

Bölgeler	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Orta Kuzey	18.0	16.1	17.2	16.1	14.4	13.6	13.4	13.2	13.4	13.6
Ege	15.6	16.8	16.5	17.7	18.6	18.7	18.9	18.9	19.0	20.1
Marmara	37.1	40.4	44.2	40.9	41.9	43.2	44.1	45.2	44.5	42.4
Akdeniz	7.3	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0	8.8	8.5	9.0	9.7
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.3	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3	1.3	1.4
Güney Doğu	1.5	1.4	1.0	1.3	1.3	1.3	1.2	1.3	1.3	1.3
Karadeniz	9.6	8.1	6.1	7.0	7.0	6.4	6.2	5.9	6.0	6.1
Orta Doğu	3.7	3.2	2.5	3.1	2.8	2.7	2.5	2.5	2.4	2.4
Orta Güney	5.1	4.6	3.5	3.9	3.7	3.7	3.5	3.2	3.1	3.0

T A B L O X I I
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1992)

Hesap Grubu (TL)	Tutar		Hesap Sayısı	
	Milyar TL	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
0 - 3.000.000	11.380,0	12,5	30.048.213	86,32
3.000.001 - 6.000.000	9.336,9	10,3	2.062.479	5,92
6.000.001 - 25.000.000	23.643,3	26,0	2.025.609	5,82
25.000.001 - 50.000.000	14.181,7	15,6	413.025	1,19
50.000.001 - 100.000.000	12.307,3	13,5	171.250	0,49
100.000.001 - +	20.056,8	22,1	90.911	0,26
Toplam	90.906,0	100,0	34.811.487	100,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No. 171.

"Tablo XII", tasarruf mevduatının hesaplar itibarıyla dağılımındaki dengesizliği ortaya koymaktadır. Sayı itibarıyla hesapların % 86,3'ü, toplam tasarruf mevduatının % 12,5'ine, hesapların yaklaşık % 92,2'si toplam tasarruf mevduatının % 22,8'ine sahip olmasına karşılık, tasarruf mevduatının % 77,2'si hesap sahiplerinin yaklaşık % 8,0'ına ait bulunmaktadır.

1992 yıl sonu itibarıyla tutarı 3 milyon TL ve daha az hesap sayısı 30.048.213 olup, toplam hesap sayısının % 86,3'ünü oluşturmasına karşılık, toplam tasarruf mevduatının % 12,5'ine sahip bulunmaktadır. 3 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı hesap sayısı ise 4.763.274 olup, toplam hesap sayısının yaklaşık % 13,8'ini oluşturmasına karşılık toplam tasarruf mevduatının % 87,5'ine egemen bulunmaktadır. Bir hesap başına 50 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı, toplam tasarruf mevduatının % 35,6'sını oluşturmaktadır. Bir hesap başına 50 milyon TL'den fazla tasarruf mevduatı olanlar ise mevduat sahiplerinin ancak binde 7,5'idir.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatın bireyler arasında dağılımındaki dengesizliği göze çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, yukarıdaki ayırım, hesap adetleri itibarıyla.

Yüksek gelirti bir mudiin, birden fazla büyük tutarda hesabı da olabilir. Tablo, hesap adedine göre değil de mudi sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatın dağılımındaki çarpıklığın boyutu daha çarpıcı biçimde görülebilecekti. Yıllar itibarıyla karşılaştırmalar tasarruf mevduatının hesaplar arasında dağılımındaki dengesizliğin giderek arttığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında 3 milyon TL'ye kadar hesaplar toplam mevduatın % 40,8'ine, 25 milyon TL'den fazla hesaplar da % 17,4'üne egemen iken, 1992 yılında 3 milyon TL'den az hesapların payı % 12,5'e düşerken, 25 milyon TL'den fazla hesapların payı % 51,2'ye yükselmiştir.

c) Döviz Tevdiat Hesaplarında Gelişmeler

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar), 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilere de DTH açma olanağı tanınmasıyla hızlı artış göstermiştir. 1983 yılı sonunda 30,7 milyar TL olan DTH'lar, 1985 yılı sonunda 1.153,8 milyar TL'ye, 1986 yılı sonunda 2.592,5 milyar TL'ye, 1987 yılı sonunda 5.598,1 milyar TL'ye, 1988'de 9.411,3 milyar TL'ye, 1989 yılında

14.169,6 milyar TL'ye ve 1990 yılında 22.538,0 milyar TL'ye, 1991 yılında 54.052,4 milyar TL'ye, 1992 yıl sonunda da 112.501,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece DTH'ların TL mevduata oranı % 58.3'e, toplam mevduat içindeki payı da % 36.8'e yükselmiştir. DTH'ların 1992 sonu itibarıyla % 39.4'ü Marmara, % 16.7'si Orta Kuzey ve % 12.6'sı Ege Bölgesi'nde toplanmıştır. DTH'lar içinde üç gelişmiş bölgenin payı % 70.0'a yakın bulunmaktadır. Bankaların yurtdışı şubelerindeki DTH'ların toplam DTH'lar içindeki payı da % 5.9'dur. DTH'lar da, TL mevduatı olduğu gibi, büyük bankalarda (T. C. Ziraat, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi, Akbank) toplanmıştır. 1992 sonu itibarıyla bu 4 büyük bankanın DTH'lar içindeki toplam payı % 49.3'tür. Söz konusu 4 bankanın DTH'lar içindeki payı 1988 yılında % 59.5 iken, 1989'da % 56.9'a, 1990'da % 51.0'a 1991'de de % 46.0'a düşmüş, 1992 yılında yeniden % 49.3'e yükselmiştir.

d) T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler

1992 yılı sonu itibarıyla TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler toplamı (İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler hariç) 8.674,6 milyar TL olmuştur. Bu tutara Tarım Kredi Kooperatifleri'ne açılan krediler dahildir. TCMB'nin bir önceki yıl bu kapsamda açmış olduğu kredilerin toplamı 4.522,3 milyar TL idi. Buna göre TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler 1992 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 91.8 oranında artmıştır. 1991 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler artmamış binde 5 gibi sınırlı bir boyuta azalış göstermiş idi.

TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına, uygulanan para programına göre giriş, çıkış, dalgalanma göstermektedir. An-

cak, genel eğilim TCMB kredilerinin banka kaynakları arasındaki payının azalması yönündedir. Bu eğilim, 1992 yılında hafifçe de olsa yön değiştirmiştir. TCMB kredilerinin toplam banka kaynakları içindeki payı 1991 yılında % 1.5'e değin gerilemiş iken, 1992 yılında % 1.6 olmuştur.

TCMB, 1983-1985 yıllarında Hazine'nin açıklarını kapatmaya yönelik bir politika izlemiş ve bankacılık sektörüne açmış olduğu kredileri görece olarak azaltmıştır. 1986 ve 1987 yıllarında ise izlenen politika, bankacılık sektörüne açılan kredileri genişletici yönde olmuş, söz konusu yıllarda TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler sırasıyla % 44.8 ve % 122.6 oranında artmıştır. TCMB, 1987 yılından sonra yeniden reeskont ve avans kredilerinde kısıcılı bir politika izlemeye başlamış, bu politika'nın doğal sonucu olarak da bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerde artış hızı yavaşlamış, 1988 yılında % 52.7'ye, 1989 yılında da % 40.2'ye düşmüştür. 1990 yılında ise TCMB'nin politikası yeniden değişmiş, TCMB'nin bankaların kısa süreli likidite ihtiyacını karşılamak için bankacılık sektörüne açtığı krediler % 81.6 oranında artmıştır. 1991 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, cari fiyatlarla dahi 19.6 milyar TL azalmış, 1992 yılında ise 4.152,3 milyar TL, % 91.8 oranında artmıştır.

«Tablo XIII»de izlenebileceği gibi, TCMB'nin, bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin sektörel dağılımı da, izlenen politikalara göre, büyük değişmeler göstermektedir. 1991 yılından itibaren TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler arasında ticaret sektörüne yönelik olanlar yeniden ağırlık kazanmaya başlamış ve krediler içindeki payı 1992 Kasım sonunda % 22.3 düzeyine kadar yükselmiştir. 1987 yılında seçim ekonomisi nedeniyle TCMB kredileri içinde payı % 40'ı aşmış olan tarım kredilerinin görece önemi, 1987'den sonra azalmakta iken 1992 yılında yeniden artış göstermiştir. Ta-

T A B L O X I I I
T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık
Sektörüne Açmış Olduğu Krediler (Milyar TL)

	1988		1989		1990		1991		1992	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım Kredileri	695.9	35.6	920,4	33.0	942,6	29.6	1228,6	31.1	5800,9	67.4
Sanayi Kredileri	839.7	43.0	1178,7	42.2	1189,3	37.4	975,5	24.7	700,7	8.1
Esnaf ve Sanatkâr	57.7	3.0	94,2	3.4	117,5	3.7	146,6	3.7	187,1	2.2
Dışsalım Kredileri	342.7	17.5	589,5	21.1	229,0	7.2	-	-	-	-
Ticaret Kredileri	17.2	0.9	9,0	0.3	704,0	22.1	1599,6	40.5	1916,8	22.3
Toplam	1953.2	100.0	2791,8	100.0	3182,7	100.0	3950,3	100.0	8605,5	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası'nın 1992 Yıllık Raporu, s. 182, Tablo 30'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

- Not:** (1) Tarım kredi kooperatiflerine açılan krediler ile İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler dahil, TMO kredileri hariç
(2) Menkul Kıymet Tanzim Fonu avansları ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu avansları dahil değildir.
(3) 1992 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla.

rım kredilerinin, TCMB kredileri içindeki payı 1988'de % 35.6'ya, 1989'da % 33.0'a ve 1990 yılında % 29.6'ya geriledikten sonra 1992 yılı Kasım ayı itibarıyla % 67.4'e yükselmiştir.

Son yıllarda TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı giderek azalmaktadır. TCMB, 1989 yılı sonlarından itibaren uzun süreli kredi tahsisine son vermiştir. Bu politika 1992 yılında da sürmüştür. TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler içinde sanayi kredilerinin payı (İDT'lere sanayi senetleri karşılığı verilen krediler dahil) Kasım/1992 sonu itibarıyla % 8.1'e düşmüştür. TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı 1986 yılında % 76.9 düzeyinde idi. Ticaret kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı giderek azalmakta iken bu pay 1990 yılında yeniden % 22.1 düzeyine, 1991 itibarıyla da % 40.5'e yükselmiş; 1992 yılında ise tarım kredilerinin hızlı artması sonucu, % 22.3'e inmiştir. TCMB'nin bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik bir reeskont politikası izlemesi, TCMB kredilerinin sektörel dağılımını da değiştirmektedir.

C. Banka Kredileri

Banka kredilerinin 1992 yılında göstermiş olduğu gelişmeler, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak aşağıda açıklanmış ve 1970-1992 döneminde banka kredilerindeki gelişmeler «Tablo XIV»de gösterilmiştir.

1 - Genel Gelişim

Toplam banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil, TCMB'nin dolaysız kredileri hariç) 1992 yılında cari fiyatlarla % 77.1 oranında artarak 130.751,2 milyar TL'den 231.532,1 milyar TL'ye yükselmiştir. Banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla 1970-1992 döneminde en yüksek artış hızına 1992 yılında ulaşmıştır. Bundan önce, banka kredilerinde en yüksek artış hızı % 77.0 olarak 1986 yılında gerçekleşmiş idi.

1992 yılında ticaret bankaları olarak gruplandırılan bankaların kredilerindeki artış hızı, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızından çok daha yüksek olmuştur. 1992 yılında ticaret bankaları kredileri % 79.2 oranında artarken, kal-

kınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı % 61.5 düzeyinde kalmıştır. Bir önceki yıl ise ticaret bankaları kredileri ile kalkınma ve yatırım bankaları kredileri sırasıyla % 63.4 ve % 63.5 olarak birbirine çok yakın hızlarda artış göstermişler idi. 1992 yılında ticaret bankaları kredilerindeki artış hızı sıçrama yaparak % 63.4'den % 79.2'ye yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı hafifçe gerileyerek % 63.4'den % 61.5'e düşmüştür.

Banka kredilerinde gelişmeler daha geniş bir zaman aralığı içinde incelendiğinde, «Tablo XIV»de izlenebileceği gibi, 1970 yılından bu yana banka kredilerinde artış hızı düzenli bir gelişme göstermiş, artış hızı cari fiyatlarla % 77.1 ile % 13.4 arasında değişmiştir. İnceleme döneminde, daha önce de belirtildiği gibi, cari fiyatlarla banka kredilerinde artış hızı en yüksek düzeyine 1992 yılında ulaşmıştır.

Banka kredilerinde artış hızı, 1986-1992 gibi daha kısa bir zaman aralığında dahi düzenli değildir. Banka kredilerinde artış hızı cari fiyatlarla 1986 yılında % 77.0'a ulaştıktan sonra izleyen 1987 ve 1988 yıllarında % 62.4'e ve % 48.3'e düşmüş, 1989 ve 1990 yıllarında hızlanarak sırasıyla % 65.9 ve % 73.8'e yükselmiş, 1991 yılında % 63.4'e geriledikten sonra 1992 yılında dönemin en yüksek hızı olan % 77.1'e çıkmıştır.

1992 sonu itibarıyla Türkiye'nin kredi stoku (tüm banka kredileri + TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu dolaysız krediler) bir önceki yıla göre % 83.7 oranında artarak 274.115,7 milyar TL olmuştur. 1991 yılında kredi stokunun % 78.1 oranında arttığı dikkate alındığında, 1992 yılında kredi stokunda gelişmenin, bir önceki yıldan daha hızlı olduğu görülmektedir. 1992 yılında kredi stokunda daha hızlı artış esas itibarıyla banka kredilerin-

T A B L O X I V
Banka Kredileri (1970-1992) (Milyar TL)

Yıllar	Ticaret Bankaları Kredileri	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri	Toplam Banka Kredileri	Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
1970	35,0	16,5	51,5	-	8,3	59,8
1971	-	-	58,7	13,9	11,8	70,5
1972	52,7	19,2	71,9	22,6	13,5	84,4
1973	70,4	23,5	93,5	30,6	13,8	107,7
1974	92,5	34,9	127,4	35,6	22,6	150,0
1975	133,0	49,1	182,1	43,0	22,3	204,4
1976	179,5	75,2	254,7	39,9	61,9	316,6
1977	224,0	103,5	327,5	28,6	119,6	447,1
1978	283,6	88,0	371,6	13,4	124,2	495,8
1979	427,6	114,3	541,9	45,9	214,5	756,4
1980	799,6	143,6	943,2	74,0	367,0	1.310,2
1981	1.402,1	214,0	1.616,1	71,3	495,6	2.111,7
1982	1.928,8	321,6	2.250,4	39,3	578,0	2.828,4
1983	2.552,4	432,7	2.985,1	32,6	645,1	3.630,2
1984	3.287,3	630,9	3.918,2	31,3	565,3	4.483,5
1985	5.802,6	704,3	6.506,9	66,1	931,0	7.437,9
1986	10.025,6	1.491,6	11.517,2	77,0	1.264,8	12.782,0
1987	16.396,9	2.312,7	18.709,6	62,4	2.169,9	20.879,5
1988	23.782,9	3.967,8	27.750,7	48,3	3.164,0	30.914,7
1989	39.855,9	6.190,7	46.046,6	65,9	4.771,3	50.877,9
1990	70.595,4	9.438,8	80.034,2	73,8	3.752,5	83.786,7
1991	115.243,0	15.508,2	130.751,2	63,4	18.453,8	149.205,0
1992	206.482,8	25.049,3	231.532,1	77,1	42.583,6	274.115,7

Not: (1) İller Bankası, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer almaktadır.

(2) 1988 öncesi T.C. Turizm Bankası kredileri kalkınma ve yatırım bankaları grubunda gösterilmiştir.

den kaynaklanmıştır. TCMB'nın kamu kesimine açmış olduğu doğrudan kredilerdeki artış hızı ise yine yüksek oranlı olmakla birlikte bir önceki yıla göre yavaşlamış, % 391.8'den % 130.8'e gerilemiştir.

2 - Banka Kredilerinin Banka Grupları Arasında Dağılımı

1992 yıl sonu itibarıyla banka kredilerinin banka grupları itibarıyla dağılımı «Tablo XV»de verilmiştir.

1992 yıl sonu itibarıyla toplam banka kredilerinin % 89.2'si (Etibank ve Sümerbank dahil) ticaret veya mevduat bankalarıncı, % 10.8'i kalkınma ve yatırım bankalarınınca sağlanmıştır. 1992 yılında ticaret bankaları kredilerinde artış hızı % 79.2, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri artış hızı olan % 61.5'den çok daha yüksek olduğundan, ticaret bankalarının toplam banka kredileri içindeki payı bir önceki yıla göre bir puan artarak % 88.2'den % 89.2'ye yükselirken, kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 11.8'den % 10.8'e gerilemiştir.

Ticaret bankaları grubunda 1992 yıl sonu itibarıyla kredilerin bankalar arasında dağılımı, % 47.5 kamusal sermayeli

bankalar, % 49.0 özel ulusal sermayeli bankalar, % 3.5 yabancı sermayeli bankalar şeklindedir. Bir önceki yıla göre, 1992 yılında ticaret bankaları kredileri içinde kamusal sermayeli bankaların payı % 49.3'den % 49.5'e, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3.9'dan % 3.5'e gerilerken, özel sermayeli ulusal bankaların payı % 46.8'den % 49.0'a yükselmiştir.

1992 yılında, bir önceki yıla göre kamusal sermayeli ticaret (mevduat) bankalarının toplam krediler içindeki payı ise % 43.5'den % 42.4'e, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3.4'den % 3.1'e gerilerken, ulusal sermayeli ticaret bankalarının payı da % 41.3'den % 43.7'ye yükselmiştir.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, 1992 yıl sonu itibarıyla, kamusal sermayeli bankaların (İller Bankası, T. İhracat Kredi Bankası - Eximbank, T. Kalkınma Bankası) bu grup bankaların kredileri içindeki payı % 82.5, özel sermayeli ulusal kalkınma bankalarının (T. Sinai Kalkınma Bankası, Sinai Yatırım ve Kredi Bankası, Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası, Birleşik Yatırım Bankası A.Ş., Park Yatırım Bankası A.Ş., Tat Yatırım Bankası A.Ş.) payı % 15.7, yabancı sermayeli bankala-

TABLO XV
Kredilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı (1992)

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam İçinde %	Grup İçinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	206.482,8	89,2	100,0
- Kamusal Sermayeli	98.157,5	42,4	47,5
- Özel Ulusal Sermayeli	101.277,4	43,7	49,0
- Yabancı Sermayeli	7.047,9	3,1	3,5
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	25.049,3	10,8	100,0
- Kamusal Sermayeli	20.677,9	8,9	82,5
- Özel Ulusal Sermayeli	3.930,4	1,7	15,7
- Yabancı Sermayeli	441,0	0,2	1,8
C. TOPLAM	231.532,1	100,0	
- Kamusal Sermayeli	118.835,4	51,3	
- Özel Ulusal Sermayeli	105.207,8	45,4	
- Yabancı Bankalar	7.488,9	3,3	

rin (Türk Merchant Bank, Avrupa-Türk Yatırım Bankası, Yatırım Bank) payı da % 1.8'dir.

1992 yılında bir önceki yıla göre kalkınma ve yatırım bankaları grubunda kamusal sermayeli bankaların krediler içindeki payı % 82.5 olarak değişmezken, yabancı sermayeli bankaların payı % 2.1'den hafifçe % 1.8'e gerilemiş, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının payı da % 15.4'den % 15.7'ye yükselmiştir. Görülüyor ki, 1992 yılında kalkınma ve yatırım bankaları grubunda kredilerin bankalar arası dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Bu grupta kamusal sermayeli bankaların krediler içindeki payı ağırlıklı olarak 1992 yılında da sürmüştür.

1992 yılında tüm banka kredileri içinde kamusal sermayeli ulusal bankaların payı % 51.3, özel sermayeli ulusal banka-

ların payı % 45.4, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3.3'dür. Bir önceki yıla göre toplam krediler içinde banka gruplarının payı belirgin bir şekilde değişiklik göstermemekle beraber, kamusal sermayeli bankalar ile yabancı bankaların payları hafifçe gerilerken; özel sermayeli bankaların payı 2.3 puan artmıştır.

1992 yılında da kamusal sermayeli bankaların kredi piyasasındaki ağırlıkları bir ölçüde azalmakla beraber, sürmüştür.

3 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Banka kredilerinin 1992 yılında sektörel dağılımı, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak «Tablo XVI»da verilmiştir.

Banka kredilerinin sektörel dağılımı, 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulan tek düzen hesap planına göre

TABLO XVI
Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986-1992) (%)

	1986	1988	1989	1990	1991	1992
A. İhtisas Kredileri	26.5	28.6	28.7	27.4	24.8	27.5
1 - Tarım	15.4	16.2	16.0	16.0	13.9	16.9
2 - Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	7.5	6.4	6.5	7.1
3 - Mesleki (Esnaf-Sanatkar)	3.7	3.4	3.2	3.1	2.7	2.3
5 - Denizcilik	0.5	0.3	0.2	0.1	0.1	-
4 - Turizm	-	-	1.7	1.5	1.5	1.1
6 - Diğer İhtisas	-	-	0.1	0.3	0.1	0.1
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	57.1	59.5	62.2	64.8	62.7
1 - İhracat	11.4	12.5	13.5	12.7	15.3	16.2
2 - İthalat	0.8	0.6	0.3	0.2	0.1	0.1
3 - İşletme	26.7	15.6	33.4	37.5	35.9	33.0
4 - Yatırım	5.7	4.2	3.2	2.7	1.9	2.4
5 - Diğer	15.0	24.2	9.1	9.1	11.6	11.0
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	14.3	11.8*	10.4*	10.4*	9.8*
Genel Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Turizm kredileri hariç.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Not: 1989'dan itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdiği turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmeye başlanmıştır.

verilmektedir. Bu tasnif değişikliği nedeni ile 1986'dan önceki yıllarla sağlıklı karşılaştırmalar yapmak olanağı kalmadığından, 1986 yılından başlamak üzere bu konuda yeni bir seri düzenlenmektedir. 1989 yılından itibaren de büyük bölümü T. Kalkınma Bankası tarafından verilen turizm kredileri, ihtisas kredileri içinde gösterilmeye başlanmıştır.

1992 yılında banka kredilerinin, ihtisas kredileri, ihtisas dışında kalan krediler, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri olarak ayırımı (turizm kredilerinin ihtisas kredileri içinde gösterildiği de dikkate alındığında); 1991 yılına göre, ihtisas kredilerinin toplam krediler içindeki payının % 24.8'den % 27.5'e yükseldiği, ihtisas dışı kredilerin payının % 64.8'den % 62.7'ye, kalkınma ve yatırım kredilerinin payının da (turizm kredileri hariç) % 10.4'den % 9.8'e gerilediği görülmektedir.

1992 yılında ihtisas kredileri içinde yer alan mesleki (küçük esnaf ve sanatkâr kredileri) kredilerin payı % 2.7'den % 2.3'e, turizm kredilerinin payı da % 1.5'den % 1.1'e gerilerken, tarım kredilerinin payı % 13.9'dan % 16.9'a, konut (gayrimenkul) kredilerinin payı da % 6.5'den 7.1'e yükselmiştir.

1992 yılında ihtisas kredileri dışında kalan kredilerin sektörel dağılımı, önceki yıllara göre, bir ölçüde değişmiştir. İhracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 15.3'den % 16.2'ye, yatırım kredilerinin payı da % 1.9'dan % 2.4'e yükselirken, işletme kredilerinin payı % 35.9'dan % 33.0'a, tüketici kredilerini de içeren diğer kredilerin payı % 11.6'dan % 11.0'a gerilemiştir.

Ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payının düşüş eğilimi 1992 yılında bir ölçüde değişmiş, söz konusu kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 1.9'dan % 2.4'e yükselmiş olmakla beraber, düşük düzeyini sürdürmüştür.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kre-

dileri, daha çok dışsıtım ve yatırım finansmanına yönelik olduğu için, gerçekte tüm banka kredileri içinde dışsıtım kredileri ile yatırım kredilerinin payı, «Tablo XVI»da verilen oranların üstünde bulunmaktadır. 1992 yılında toplam banka kredileri içinde kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı bir önceki yıla göre, (turizm kredileri hariç) % 10.4'den % 9.8'e gerilemiştir. Turizm kredileri de eklendiğinde bu oran % 10.9'a yükselmektedir. 1992 yılında kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 62.4 oranında artarken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında da artış oranı % 62.1 olmuştur. Son yıllarda özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızının cari fiyatlarla % 46.3, % 47.7 ve % 66.1 oranlarında, banka kredilerindeki genel artış hızının gerisinde kalışı dikkati çekmekte, bir yerde özel sektör yatırımlarındaki durgunluğu yansıtmaktadır.

4 - Banka Kredilerinin Vade İtibarıyla Dağılımı

1992 sonu itibarıyla bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil), ihtisas kredileri dışında vermiş oldukları kredilerin 23.777,8 milyar TL'si orta ve uzun sürelidir. Söz konusu orta ve uzun süreli krediler 1992 yılında cari fiyatlarla % 58.5 oranında artmıştır. İhtisas kredileri dışında banka kredilerinin % 14.2'si orta ve uzun sürelidir. Bir önceki yıl ise orta ve uzun süreli kredilerin, ihtisas kredileri hariç, banka kredileri içindeki payı % 15.3 idi. Buna göre 1992 yılında orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı 1.1 puan gerilemiştir. Bu gelişme 1992 yılına özgü olmayıp bankaların kredi portföylerinde orta ve uzun süreli kredilerin payı sürekli gerilemektedir. 1988 yılında % 27.6 olan bu pay 4 yıl gibi kısa sayılabilecek sürede % 14.2'ye düşmüştür.

1992 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin (ihtisas kredileri dışında) vade dağılımı % 6.3 orta ve uzun sü-

reli, % 93.7 de kısa sürelidir. Mevduat bankaları kredilerinin 1992 yılında vade dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermiştir. Gerçekten 1991 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin vade dağılımı % 9.5 orta ve uzun süreli, % 90.5 kısa süreli şeklinde idi. 1992 yılında ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı 3.2 puan ve % 33.7 oranında düşüş göstermiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinin ise 1992 sonu itibarıyla, turizm kredileri dışında, % 47.8'i orta ve uzun süreli, % 52.2'si kısa sürelidir. Bu dağılım, 1991 yılında % 53.3 orta ve uzun süreli, % 46.7 kısa süreli şeklinde idi. 1992 yılında kısa süreli kredilerin kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içindeki görece payı da yükselmiş, turizm kredileri dışında orta vadeli kredilerin payını aşmıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarının da son yıllarda kısa süreli kredilere yönelindikleri görülmektedir. Örneğin 1989 yılında, kalkınma bankalarının kredilerinin yaklaşık % 70.0'ı orta ve uzun süreli iken, söz konusu kredilerin 1992 yılında payı % 50.0'ın altına düşmüştür.

Ticaret bankalarının açmış olduğu uzun ve orta süreli krediler, 1992 yılında % 17.8 oranında azalış göstermiştir. Orta ve uzun süreli krediler azalırken, ticaret bankalarının kısa süreli kredilerinin artış hızının % 92.9 oranında olması, bankaların kredi portföyünde orta ve uzun süreli kredilerin payının % 6.3'e değin düşmesine yol açmıştır. Son yıllarda ticaret bankalarının açmış oldukları krediler içinde (ihtisas kredileri dışında) orta ve uzun vadeli kredilerin payı 1983 yılında % 30.3 iken, bu pay 1984 yılında % 23.6'ya, 1985'te % 20.0'a, 1986'da % 15.6'ya, 1987'de % 15.4'e, 1988'de % 15.1'e, 1989'da % 14.4'e, 1990'da % 10.9'a, 1991'de % 9.5'e 1992 yılında da % 6.3'e değin gerilemiştir. Bankaların orta vadeli kredilerindeki görece gerileme, orta vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığı ve/veya ti-

caret bankalarının riskli gördükleri için orta ve uzun süreli kredilerden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir. Enflasyonist sürecin de bu gelişmede etkili olduğu, uzun süreli fon sunumunu azalttığı kuşkusuzdur.

5 - Banka Kredilerinin Özel ve Kamu Kesimi Arasında Dağılımı

TCMB'nin 1992 Yıllık Raporu'nda yer alan bilgilerden yararlanılarak, 1980'den bu yana banka kredilerinin kamu ve özel kesim arasındaki dağılımını ve dağılımındaki gelişmeleri gösteren «Tablo XVII» düzenlenmiştir.

«Tablo XVII», 1992 yılında Kasım ayı sonu itibarıyla ticaret (mevduat) bankaları kredilerinin % 9.6'sının kamu kesimince, % 90.4'ünün de özel işletmeler ve hane halkı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise, anılan tarih itibarıyla kamu kesiminin payı % 18.4, özel kesimin payı ise % 81.6'dır. Toplam banka kredilerinin Kasım 1992 tarihinde kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı ise, kamu kesimi % 10.4, özel sektör % 89.6 şeklindedir. TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler de hesaba katıldığında, Kasım 1992 sonu itibarıyla kredi stokunda kamu kesiminin payı % 26.4'e yükselmekte, özel kesimin payı ise % 73.6 olmaktadır.

Kredilerin, özel ve kamu kesimi arasındaki dağılımına 1980'den bu yana daha geniş bir zaman aralığından bakıldığında; banka kredileri içinde özel kesimin payının yükseldiği, buna karşı kamu kesiminin payının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1980 yılında kamu sektörü, toplam banka kredilerinin % 28.2'sini kullanırken ve kredi stoku içindeki payı da % 48.0 iken; söz konusu pay, Kasım 1992 tarihi itibarıyla toplam banka kredilerinde % 10.4'e, kredi stoku içinde de % 26.4'e düşmüştür.

Böyle olmakla beraber kamu kesiminin banka kredileri içindeki payının, 1983 yılına kadar düşüş gösterdikten sonra, 1988 yılı sonuna kadar yükseldiği, ancak anılan yıldan sonra yeniden düşme eğilimine girdiği gözlenmektedir.

Bankacılık sistemimizde kamu bankaları ağırlık taşımasına karşın, bankaların esas itibarıyla özel kesimi finanse etme özellikleri sürmektedir.

6 - Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı

Banka kredilerinin (1985-1988 yılları içinde, Devlet Yatırım Bankası ve da-

ha sonra bu bankanın yerini alan Türkiye İhracat Kredi Bankası dahil, 1988-1992 yılları için, İller Bankası kredileri hariç) bölgelerarası dağılımı ve dağılımında 1970-1992 dönemindeki gelişmeler «Tablo XVIII»de verilmiştir.

1992 yılında banka kredilerinin bölgesel dağılımında Marmara, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinin payları artmış, özellikle Orta Kuzey Bölgesi'nin payı düşmüş, diğer bölgelerin payları belirgin bir değişiklik göstermemiştir.

1992 yılında banka kredileri içinde, bir önceki yıla göre, Marmara Bölgesi'nin

T A B L O X V I I
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı (%)

	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	18.8	12.5	11.5	18.2	18.5	15.4	15.2	13.9	9.6
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	87.5	88.5	81.8	81.5	84.6	84.8	86.1	90.4
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	71.5	51.2	56.0	41.6	39.0	21.8	15.2	17.0	18.4
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	48.8	44.0	58.4	61.0	78.2	84.8	83.0	81.6
C. Topl. Banka Kredileri									
- Kamu Sektörü	28.2	16.5	16.1	20.2	20.6	16.0	15.2	14.2	10.4
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	83.5	83.9	79.8	79.4	84.0	84.8	85.8	89.6
D. Kredi Stoku									
- Kamu Sektörü	48.0	27.3	25.6	29.0	30.7	23.4	20.9	26.3	26.4
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	72.7	74.4	71.0	69.3	76.6	79.1	73.7	73.6
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C.M.B. Yıllık Raporları:

- 1992 Yıllık Rapor s. 193, Tablo 37.
- 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not: (1) 1992 yılı Kasım ayı sonu itibarıdır.

(2) Kredi stokuna T.C.M.B.'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

payı % 38.5'den % 40.8'e, Akdeniz Bölgesi'nin payı % 11.5'den % 12.3'e, Karadeniz Bölgesi'nin payı % 6.1'den % 7.2'ye yükselmiş; buna karşı Orta Kuzey Bölgesi'nin payı % 26.8'den % 22.7'ye gerilemiştir. Ege Bölgesi'nin payı sırasıyla % 11.8, % 11.9; Kuzey Doğu Bölgesi'nin payı da % 0.7, % 0.8; Güney Doğu Bölgesi'nin payı % 0.8, % 0.7; Orta Güney Bölgesi'nin payı % 2.4, % 2.2; Orta Doğu Bölgesi'nin payı % 1.4, % 1.4 olarak belirgin bir değişiklik göstermemiştir. 30 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin krediler içindeki toplam payı 1991 yılında % 5.3 iken, bu pay 1992 yılında % 5.1'e inmiştir.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970-1992 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, kredilerin dağılımında dengesizliğin giderilmesi konusunda izlendiği ileri sürülen politikalar ve alındığı bildirilen tüm önlemlere karşın, dengesizliğin giderilmediği görülmektedir. Gerçekten 30 ili kapsayan dört gerice yö-

re ile orta gelişmiş olarak kabul edebileceğimiz Karadeniz Bölgesi, 1970 yılında toplam olarak banka kredilerinin % 16.3'ünden yararlanırken, bu oran 1992 yılı sonunda % 12.3'e kadar düşmüştür; buna karşılık Marmara Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay % 35.6'dan % 40.8'e yükselmiştir. Ancak, 1989-1992 yıllarında Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay hızlı bir artış göstermiştir. Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay 1988 yılında % 4.6 iken bu pay 1992'de % 7.2'ye yükselmiştir.

7 - Bankaların Gayri Nakdi Kredileri

Tüm dünya bankacılığında olduğu gibi, bankacılığımızın da bilanço dışı işlemleri, özellikle gayri nakdi kredileri büyük boyutlara ulaşmaktadır. Gayri nakdi krediler içinde teminat mektupları, kabul kredileri, verilen avaller, akreditif taahhütleri, refinansman kredilerine verilen garantiler önemli yer tutmaktadır. Garanti, kefalet ve

T A B L O XVIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)
(1970-1992)

Bölgeler	1970	1983	1984	1985	1986	1987	1988*	1989*	1990*	1991**	1992*
Orta Kuzey	23.8	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7	26.1	25.8	26.8	22.7
Ege	13.8	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0	12.5	12.4	11.8	11.9
Marmara	35.6	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.3	38.0	37.7	38.5	40.8
Akdeniz	10.5	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0	11.3	11.5	11.5	12.3
Kuzey Doğu	1.8	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8	1.0	0.8	0.7	0.8
Güney Doğu	1.9	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8	1.0	0.8	0.8	0.7
Karadeniz	7.2	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6	6.1	6.8	6.1	7.2
Orta Doğu	1.8	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.4	1.5	1.4	1.4
Orta Güney	3.6	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4	2.6	2.7	2.4	2.2
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) İller Bankası kredileri hariç.

(**) İller Bankası ve TÖBANK kredileri hariç.

taahhütlerin toplamı, Bankalar Birliği'nin araştırmaya esas olan 171 no.lu yayından yararlanılarak, 1992 yılı sonu için 203.609,6 milyar TL olarak hesaplanmıştır. 1992 yılında bankaların gayri nakdi kredilerindeki artış hızı % 90.4 olup, nakdi kredilerindeki artış hızı % 77.1'in üstünde gerçekleşmiştir. 1992 sonu itibarıyla bankaların gayri nakdi kredilerinin nakit kredilerine oranı % 87.9'a yükselmiştir. Bir önceki yılda bu oran % 82.9 idi.

Gayri nakdi kredilerin banka grupları arasında dağılımı; % 22.8 kamusal sermayeli ticaret bankaları, % 63.0 özel ticaret bankaları, % 5.8 yabancı bankalar ve % 8.4 kalkınma ve yatırım bankaları şeklindedir. Özel bankalarda gayri nakdi kredilerin görece olarak yüksekliği, bu bankalarda riski artırmaktadır. Gerçekten özel sermayeli ticaret bankalarında 1992 sonu itibarıyla gayri nakdi krediler, nakdi kredi tutarından fazladır. Yabancı bankaların da ticari nakdi krediler içinde payının % 3.5 dolayında olmasına karşılık, gayri nakdi kredilerde paylarının % 5.8 olması dikkat çekmektedir. Ülkemizde özel bankalar daha çok nakdi olmayan kredilere yönelerek kârlarını arttırmaktadırlar.

1992 yılında gayri nakdi kredilerde artış hızı, 1991 yılına göre artarak % 82.9'dan % 90.4'e yükseldiği gibi, inceleme döneminin de en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

1992 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının, özellikle T. İhracat Kredi Bankası (Eximbank) ile T. Kalkınma Bankası'nın gayri nakdi kredilerinde hızlı artış sonucu, gayri nakdi krediler içindeki payı % 6.9'dan % 8.4'e, özel ticaret bankalarının payı da % 59.0'dan % 63.0'a yükselirken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı % 27.9'dan % 22.8'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarının payı da % 6.2'den % 5.8'e gerilemiştir.

D. Bankalarda Kâr ve Kârlılık

Tüm bankaların birleştirilmiş net kârı (TCMB hariç, kalkınma ve yatırım banka-

ları dahil) 1992 yılında (zararlı bankaların dönem zararları ve kâr üzerinden ödenecek vergi karşılıkları indirildikten sonra) 11.727,5 milyar TL olmuştur. 1992 yılında bankacılık sektöründe, söz konusu kârın oluşumu aşağıda «Tablo XIX»da verilmiştir.

1992 yılında tüm bankaların (TCMB hariç) kârları, bir önceki yıla göre, % 108,3 oranında artmıştır. Bu düzey, cari fiyatlarla son yıllarda ulaşılan en yüksek kâr artış hızıdır. Gerçekten bankaların toplam kârları cari fiyatlarla 1987 yılında % 96.0, 1988'de % 89.0, 1989'da % 13.2, 1990'da % 101.8, 1991 yılında da % 45.0 oranında artış göstermiş idi.

T A B L O X I X
Bankaların Toplu Gelir Tablosu
(1991/1992 - Milyar TL)

	1991	1992
Faiz Gelirleri (+)	66.420,9	124.752,7
Faiz Giderleri (-)	45.661,8	87.103,7
Net Faiz Geliri	20.759,1	37.649,0
Faiz Dışı Gelirler		
Kredilerden Alınan Komisyon ve Ücretler	1.777,8	2.754,7
Bankacılık Hizmetleri	1.925,8	2.994,0
Kambiyo Kâr ve Zararı (Net)	(2.650,0)	(6.714,5)
Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları (Net)	1.705,4	5.166,2
İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kâr Payları	585,6	1.034,1
Toplam Faiz Dışı Gelirler	3.389,6	5.234,5
Faiz Dışı Giderler		
Personel Giderleri	8.695,4	16.334,5
Karşılıklar	2.164,0	4.176,7
Vergi ve Harçlar	1.475,5	2.671,5
Verilen Ücret ve Komisyonlar	284,8	634,0
Amortismanlar	754,6	1.391,3
Toplam Faiz Dışı Giderler	13.374,3	25.208,0
Faaliyet Kârı	10.774,4	17.675,5
Diğer Gelirler (+)	2.518,5	7.198,9
Diğer Giderler (-)	7.048,1	10.791,7
Vergi Öncesi Kâr	6.244,8	14.082,7
Vergi Karşılığı (-)	616,1	2.355,2
Net Kâr	5.628,7	11.727,5

1992 yılında bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı, bir önceki yıla göre, reel olarak da % 28.5 oranında artmıştır. Bir önceki yıl ise bankaların birleştirilmiş net kârları reel olarak % 6.6 oranında azalış göstermiş idi.

Bankaların 1992 yılında cari fiyatlarla toplam net kârlarının % 108.3 gibi bir boyutta artması, etkisini kârlılık oranları üzerinde de göstermiş, bankalarda kârlılık oranları yükselmiştir. Bankaların Net Kâr/Öz Sermaye oranı 1991 yılında % 24.8 iken, 1992 yılında yaklaşık 8 puan artarak % 32.7'ye yükselmiştir.

Açıklanan banka kârlarına göre, 1980-1992 döneminde bankalarda öz sermaye kârlılığı en yüksek 1980 yılında ve en düşük 1983 yılında olmak üzere % 64.2 ile % 18.2 arasında değişmiştir. Bankalarda kârlılığın oranının oldukça geniş bir aralık içinde değişmesi, banka kârlarının düzenli bir gelişme göstermediğini ortaya koymaktadır.

1992 yılında bankalarda öz sermaye kârlılığı, 1989, 1990 ve 1991 yıllarından yüksek olmakla beraber, 1987 yılındaki % 36.3 ve 1988 yılında ulaştığı % 38.3 düzeyinden daha düşüktür.

Bankalarda öz sermaye kârlılığı düzensiz olduğu gibi, ortalama olarak genelde düşüktür. Bankalararası rekabetin artması, bankaların yeni hizmet ve kredi türleri geliştirmede çok başarılı olamamaları, kaynak maliyetinin artması, mevduat münazam karşılığı ve dispoñibilite oranlarının yüksekliği, yeniden değerlendirme sonucu banka öz kaynaklarının hesaben artması, donuk krediler sorunu ve yönetim hataları; öz sermaye kârlılığını olumsuz yönde etkileyen etmenler olarak belirtilebilir.

1992 yılında da bankalarda kârlılık oranları banka grupları itibarıyla farklıdır. 1992 yılında da en yüksek öz sermaye kârlılık oranı yabancı sermayeli ticaret

bankalarındadır. Söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Öz Sermaye) 1992 yılında % 78.0'dır. Bir önceki yıl ise yabancı sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılık oranı % 55.7 düzeyinde idi. Yabancı sermayeli ticaret bankalarında da öz sermaye kârlılığı düzenli olmayıp, son yıllarda % 79.0 ile % 36.1 arasında dalgalanma göstermektedir. Söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılık oranı 1988 yılında % 79.0 düzeyinde iken, 1989'da % 43.8'e, 1990 yılında % 36.1 değerine düşmüş, 1991 yılında % 55.7'ye, 1992 yılında yeniden % 78.0'a yükselmiştir.

Yabancı ticaret bankalarının büyük bir bölümü vergilendirme açısından dar mükellef olduklarından 1992 yıl sonuna değin yasal olarak yeniden değerlendirme yapmamış olmaları nedeniyle, öz kaynakları tam mükellef bankalara göre daha düşük görünmüş ve bu olgu öz sermaye kârlılığının yüksek hesaplanmasında bir ölçüde etkili olmuştur. Ayrıca yabancı bankalar, gayri nakdi kredilere, bilanço dışı işlemlere daha fazla ağırlık vererek, kaynak kullanmadan gelir sağlayabilmektedirler.

Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı 1992 yılında bir önceki yıla göre % 37.2'den % 31.8'e gerilemiştir. Özel sermayeli ulusal ticaret bankaları, 1992 yılında öz sermaye kârlılığı azalan banka grubu olmuş; öz sermaye kârlılığı, kamusal sermayeli bankalar düzeyinin de altına inmiştir. Öz sermaye kârlılığı, özel sermayeli ulusal bankalarda da düzenli bir gelişme göstermemektedir. Bu bankalar grubunda öz sermaye kârlılığı 1988 yılında % 41.3 düzeyinde iken, 1989 yılında % 27.5'e düşmüş, 1990 yılında % 28.9'a, 1991'de % 37.2'ye yükseldikten sonra 1992 yılında % 31.8'e gerilemiştir.

1992 yılında öz sermaye kârlılığı en hızlı artış gösteren banka grubu, kamusal

sermayeli ticaret bankaları olmuştur. Bu bankalar grubu genelinde öz sermaye kârlılığı % 8.4'den % 34.5'e yükselmiş, özel sermayeli ticaret bankalarının kârlılık oranını aşmıştır.

1992 yılında da kalkınma ve yatırım bankalarında öz sermaye kârlılığı ticaret bankaları ortalamasının altında kalmış, % 14.0 olmuştur. Söz konusu bankalarda 1988 yılında % 20.0 dolayında olan öz sermaye kârlılığı, 1989 yılında % 10.0'a kadar düştükten sonra, 1990 yılında % 14.7'ye yükselmiş, 1991 yılında % 13.2'ye geriledikten sonra 1992 yılında % 14.0 olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarında öz sermaye kârlılığı 1992 yılında 1991 yılına göre 0.8 puan gibi çok sınırlı bir artış göstermiştir. Bu grupta 1992 yılında kamusal sermayeli yatırım ve kalkınma bankalarında öz sermaye kârlılığı hafifçe % 8.3'den % 8.6'ya yükselirken, özel sermayeli yatırım ve kalkınma bankalarında % 40.1'den % 38.8'e gerilemiştir. Bu gerilemeye karşın, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında öz sermaye kârlılığı, kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının çok üstündedir. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının, dış ticareti, özellikle dışsatımı, yerel yönetimleri ve çok ortaklı şirketleri finanse eden ihtisas bankaları kimliğinde olmaları, bu bankalarda kârlılığın düşük düzeylerde oluşmasına neden olmaktadır.

Bankalar grupları itibarıyla faiz farkı (faiz marjı), alınan faiz ile verilen faiz arasındaki oransal fark da değişiktir. Faiz farkı 1992 yılında bankalar genelinde % 30.2, ticaret bankaları grubunda ise ortalama % 29.5'dir. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda mevduat ana kaynağı oluşturmadığından ve bu bankalar daha çok öz kaynak veya öz kaynak benzeri fonlarla çalıştıklarından, faiz farkı daha yüksek olmaktadır. 1992 yılında da bu grup bankalarda faiz farkı oranı % 42.2'dir.

1992 yılında ticaret bankaları grubunda faiz farkının % 58.3 ile en yüksek oranı, yabancı bankalar grubundadır. Özel sermayeli ulusal bankalarda faiz farkı % 36.4, kamusal sermayeli bankalarda da % 21.7'dir. Son yıllarda mevduatın daha çok kamusal sermayeli bankalara yönelmesi ve bu bankalarca verimli bir şekilde krediye dönüştürülemediği, faiz farkını daraltmaktadır.

1988 yılında bankalar genelinde faiz farkı % 21.3 iken, 1989 yılında bu marj hızlı bir düşüşle % 12.0'a inmiş, 1990 yılında hızlı bir yükselişle % 26.2'ye, 1991 yılında da % 31.3'e çıkmışsa da 1992 yılında hafifçe % 30.2'ye gerilemiştir. 1992 yılında kamusal sermayeli ticaret bankaları dışında, diğer bankaların faiz marjı yükselmiştir. Faiz marjı, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 49.9'dan % 58.3'e, kalkınma ve yatırım bankalarında % 41.1'den % 42.2'ye, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 35.5'den hafifçe % 36.4'e yükselirken, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 24.6'dan % 21.7'ye gerilemiştir.

Faiz Farkı/Aktif (Varlık) Toplamı şeklinde hesapladığımız net faiz marjı, bankacılık sektöründe 1988 yılında % 3.8 iken, 1989 yılında % 2.3'e düşmüş, 1990 yılında % 5.2'ye, 1991 yılında da % 7.0'a yükselmiş ise de 1992 yılında hafifçe % 6.8'e gerilemiştir. Net faiz marjının en yüksek olduğu banka grubu % 11.6 ile yabancı sermayeli ticaret bankaları olup, yabancı bankaları % 7.5 ile özel ticaret bankaları, % 5.6 ile de kamusal sermayeli ticaret bankaları izlemektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları genelinde net faiz marjı % 7.0'dır.

1992 yılında Net Faiz Geliri/Net Varlık Toplamı oranı, kalkınma ve yatırım bankaları dışında, diğer bankalar gruplarında, bir önceki yıla göre hafifçe de olsa düşmüştür. Söz konusu oran 1992 yılında kalkınma ve yatırım bankaları genelinde %

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

6.4'den % 7.0'a yükselirken, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 12.2'den % 11.6'ya, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 7.6'dan hafifçe % 7.5'e, kamusal sermayeli ticaret bankalarının da % 6.1'den % 5.6'ya gerilemiştir.

1992 yılında banka kârları üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapan etmenler, satırbaşları olarak aşağıda belirtilmiştir.

1992 yılında banka kârları üzerine olumlu etki yapan başlıca etmenler şöyle özetlenebilir:

(i) *Banka kredilerinin bir önceki yıla göre çok daha hızlı artması.* 1992 yılında bankaların açmış oldukları nakit kredilerinde artış hızının % 63.4'den % 77.1'e yükselmesi, faiz marjının hafifçe gerilemesine karşın, faiz gelirinin cari fiyatlarla % 81.4 oranında artmasına olanak vermiştir.

(ii) *Bankaların faiz arbitrajı yapmaları.* İzlenen faiz ve kur politikası, bankaları yabancı para ile borçlanıp, TL plase etmelerini kârlı hale getirmiştir. Bankacılık diliyle bankaların dövizde short pozisyonda olmaları, TL plasmanın getirisi yüksek olduğundan, banka kârları üzerinde olumlu etki yapmıştır.

(iii) *Varlığa Dayalı Menkul Kıymet çıkarılması ve repo işlemlerinin yaygınlaşması.* Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) çıkarılması ve repo işlemleri ile sağlanan fonlar, 1992 yılında yapılan yasal değişiklikle mevduat sayılmadığından, bankalar söz konusu araçlar yolu ile sağladıkları fonlar nedeniyle mevduatın getirdiği, TCMB'ye karşılık yatırılması, dispo-nibil (likit) değer tutulması gibi yükümlülüklerinden kurtulmakta ve dolayısıyla fon kullanmakta verimi arttırabilmektedirler.

(iv) *Sermaye piyasası işlemlerinden sağlanan kâr artışı.* 1992 yılında bankaların sermaye piyasası işlemlerinden sağla-

mış olduğu net kâr, (bu tür zararlar indirildikten sonra) % 202.9 oranında artarak 5. TL'ye yükselmiştir.

(v) *Devlet İç Borç Servis getirisinin yüksekligi.* 1992 yılında DİBS'ler nedeniyle bazı bankaların % 30.0'a varan reel faiz ödemelerinin menkul değerler cüzdanlarındaki faizleri, bir önceki yıla göre % 105.2 oranında arttırmıştır.

1992 yılında banka kârlarını olumsuz yönde etki yapan etmenler ve gelişmeler de şöyle özetlenebilir:

(i) *Bankaların kambiyo zararları yük boyutlarda artması.* 1992 yılında da banka kârlarının önemli bir kısmını kambiyo kârlarından kaynaklanırken, 1991'de bankalar genelinde kârların 219,2 milyar TL zarara dönmesi, kambiyo zararları 1991 yılında 6 milyar TL'ye, 1992 yılında da 61 milyar TL'lik bir boyuta yükselmiştir. Kambiyo deni, bankaların döviz yönetimi ve döviz yon fazlasından pozisyon açmaları veya overbought pozisyonunu tersine versold pozisyonuna) geçmeleri, döviz rı bölümlerde açıklandığı gibi, 1992 yılında dövizle borçlanmaları ve faizi vermişler, kambiyo zararları ve döviz faiz gelirlerini arttırmışlardır.

(ii) *Türk Lirası mevduat faiz ödenmemesine ilişkin TCMB Döviz sınırlamasının sürdürülmesi.* TCMB Döviz sınırlamaları için oluşturulan karşılıklar TL mevduat karşılıkları için mevduatına ilişkin olarak 1986 yılında başlatıldığı uygulamayı 1992 yılında sürdürmüştü, bankalar böylece oluşturdukları mevduat karşılıkları için 1992 yılında döviz iz geliri elde edememişlerdi. Döviz oluşturulan döviz karşılıkları için faizler de genelde piyasa faizine göre düşük kalmıştır.

(iii) *Bankacılık hizmetleri*

nan komisyon ve ücretlerin sınırlı boyutta kalışı. Bankaların bankacılık hizmetlerinden sağladıkları komisyon ve ücretler, bir önceki yıla göre, cari fiyatla ancak % 55.5 oranında artarak 2.994.0 milyar TL olmuştur. Bir önceki yıl ise bankacılık hizmetleri gelirleri % 74.7 oranında artış göstermiş idi. 1992 yılında bankacılık hizmetleri gelirlerinde bir yavaşlama gözlenmiştir.

(iv) *Personel giderlerindeki artışın, kredi ve mevduat artışından daha yüksek, toplam aktif artışına yakın oluşu.* Bankaların 1992 yılında toplam aktifleri % 87.3 oranında artarken, personel giderlerinin de hemen hemen bu düzeye yakın % 87.9 oranında artması, Personel Giderleri/Aktif Toplamı oranının % 3.0'dan aşağı inmesine olanak vermemiştir.

1992 yılında banka kârlarında artış hızı, bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde yükselmiş, kârlılık oranları artmıştır. Ancak, ulusal sermayeli özel ticaret bankalarının genellikle kârlılık performansının, bir önceki yıldan daha düşük olduğu gözlenmektedir.

Kâr ve kârlılığa ilişkin yukarıdaki değerlendirmeler, bankaların açıkladıkları bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak yapılmıştır. Banka bilançolarının yeterince şeffaf olmadığı, bankaların tahsili şüpheli batık veya donuk kredilerini bilançolarına tam olarak yansımadıkları, bu tür kredileri için yeterli karşılık ayırmadıklarına ilişkin kuşku sürmektedir. Nitekim 1992 sonu itibarıyla bilançolara bakıldığında, bankaların 3.148,5 milyar TL'yi bulan tahsili gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir. Tahsili gecikmiş alacakların bilançolarda olduğundan daha az gösterilmesi olasıdır.

III. SONUÇ

Açıklanan banka bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak, 1992 yılında banka-

cılık alanında gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1992 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı dört artarak (TCMB dahil) 70'e yükselmiştir. Bu sayı Türk bankacılık tarihinde ulaşılan en yüksek banka sayısıdır. 1992 yılında dördü ticaret bankası, ikisi de yatırım ve kalkınma bankası türünde olmak üzere altı yeni banka faaliyete geçmiştir, buna karşın iki kamusal sermayeli bankanın (Türkiye Öğretmenler Bankası ve Denizcilik Bankası) tüzel kişiliği, bu bankalar kamusal sermayeli iki ayrı banka ile birleştirildiğinden, sona ermiştir. 1992 yılında ayrıca, Türkiye'de kurulmuş yabancı statüsünde olan Bank of Bahrain and Kuwait Bankası A.Ş. sahip ve isim değiştirerek Tasarruf ve Kredi Bankası A.Ş. adını almış, böylece ülkemizdeki yabancı banka sayısı 24'den 23'e inmiştir.

(ii) 1989 sonrasında başlayan banka şubesi sayısında azalma eğilimi 1992 yılında da sürmüştür, 1992 yılında toplam banka şube sayısı (TCMB şubeleri ve yurt dışındaki şubeler dahil) 273, % 4.2 oranında azalarak 6.501'den 6.228'e inmiştir. TCMB dışında, yurtiçi banka şube sayısı da 1992 yılı sonunda 6.191'e düşmüştür. 1992 yılında yurt içinde kapatılan banka şube sayısı 267'dir. Son yıllarda banka şubelerinde azalış eğilimi, özellikle çok şubeli özel sermayeli ticaret bankalarının şube kapatma veya birleştirme şeklindeki politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yurtiçi banka şubeleri içinde, özel sermayeli ticaret bankalarının payı % 51.3'den % 49.6'ya gerilerken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı % 46.7'den % 48.4'e yükselmiştir.

(iii) 1992 yılında bankacılık sektörünün (TCMB dışında) cari fiyatlarla net aktifleri % 87.3, öz kaynakları % 58.2, toplam mevduatı (DTH'lar dahil) % 81.1, toplam kredileri % 77.1, toplam net kârları da % 108.3 oranında artmıştır. 1992 yılında bankalarının öz kaynakları dışında, diğer

büyükükleri, bir başka deyişle toplam aktifleri, toplam mevduatları, toplam kredileri, toplam net birleştirilmiş kârları, bir önceki yıla göre daha hızlı artış göstermiştir.

(iv) 1992 yılında toplam mevduat artış hızı, bir önceki yıla göre artarak % 77.0'dan % 81.1'e yükselmiştir. 1992 sonu itibarıyla bankalarda toplam mevduat 305.489,1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1992 yılında bankalarda TL mevduat cari fiyatlarla % 68.6 oranında artarken, DTH'lar % 108.1 oranında artış göstermiştir. TL mevduatta artış hızı, bir önceki yıla göre % 57.4'den % 68.3'e yükselirken, DTH'larda artış hızı % 140.0'dan % 108.1'e gerilemiştir. Böyle olmakla beraber 1992 yılında da DTH'lardaki artış hızı, TL mevduatın çok üstünde olmuştur.

İzlenen kur ve faiz politikaları ile geleceğe ilişkin beklentiler, parasal birikimlerin TL mevduata dönüşmesinde veya DTH'lara yönelmesinde, dolayısıyla artış hızlarında etkili olmaktadır. 1987 yılından bu yana TL mevduatta yıllık artış hızları sırasıyla % 40.3, % 56.0, % 66.5, % 50.9, % 57.4 ve % 68.3 olurken, DTH'larda sırasıyla % 115.9, % 68.1, % 50.6, % 59.1, % 140.0 ve % 108.1 olarak çok daha yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir.

(v) 1992 yılında DTH'ların TL mevduattan çok daha hızlı artması sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı 4.8 puan artarak % 32.0'dan % 36.8'e yükselmiştir. DTH'ların TL mevduata oranı da % 47.1'den % 58.3'e yükselmiş ve tasarruf mevduatı tutarını aşmıştır.

Toplam mevduatın yarıya yakın bir bölümünün yabancı para cinsinden olması, bankalarda kur riskini artırdığı gibi, ulusal ekonomi açısından da izlenecek para ve faiz politikasına bazı kısıtlamalar getirmektedir.

(vi) 1992 yılında bankalarda mevdua-

tın yapısı (kompozisyonu) da bir önceki yıla göre değişmiştir. Toplam mevduat içinde DTH'ların payının % 36.8'e kadar yükselirken, TL mevduatın mevduat türleri itibarıyla dağılımı da değişmiştir. 1992 yılında TL mevduat kapsamında en hızlı artan mevduat türü, bankalar mevduatı, en yavaş artan da, çıkarılan mevduat sertifikaları dışında, tasarruf mevduatı olmuştur. 1992 yılında bankalar mevduatı % 147.5 gibi olağan dışı bir boyuta artarken, artış hızı resmi kuruluşlar mevduatında % 109.8, diğer kuruluşlar mevduatında % 68.9, ticari kuruluşlar mevduatında % 66.9, tasarruf mevduatında % 58.4 olmuş; çıkarılan mevduat sertifikalarında ise artış % 9.8 gibi ihmal edilebilir boyutta kalmıştır. Mevduat türleri itibarıyla artış hızlarının farklı oluşu, bankalarda TL mevduatın bileşimini değiştirmiştir. TL mevduat içinde tasarruf mevduatının payı % 50.0'dan % 47.1'e, mevduat sertifikasının payı da % 3.0'dan % 1.9'a gerilerken, bankalar mevduatının payı % 7.2'den % 10.6'ya, resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 2.8'den % 3.4'e yükselmiş, ticari kuruluşlar mevduatının payı % 18.9 ve % 18.8, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) payı da % 18.1 ve 18.2 olarak hemen hemen değişmemiştir.

(vii) 1992 yılında mevduatın vade yapısı da, bir önceki yıla göre değişmiş, mevduatın daha kısa vadelerde toplanma eğilimi 1992 yılında da sürmüştür. 1992 yılında toplam mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 29.4'den % 29.8'e hafifçe yükselirken, vadeli mevduatın payı da % 70.6'dan % 70.2'ye gerilemiştir. Esas önemli değişme vadeli mevduatın vade yapısında gözlenmiştir. Bir önceki yıla göre, toplam vadeli mevduat içinde 1 ay vadeli mevduatın payı % 14.2'den % 15.0'a, 3 ay vadeli mevduatın payı % 45.1'den % 47.6'ya yükselirken, 6 ay vadeli mevduatın payı % 16.0'dan % 15.5'e, 1 yıllık mevduatın payı da % 24.5'den % 21.8'e gerilemiştir. Mevduatın 3 ay vadeli hesaplarda

yoğunlaşması yalnız tasarruf mevduatında değil, DTH'larda da belirgindir.

(viii) 1992 yılında toplam banka kredileri, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 77.1 oranında artarak 231.532,1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Anılan yıl ticaret bankaları kredilerinde artış hızı, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 63.4'den % 79.1'e yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı hafifçe gerilemiş, 1991 yılında % 63.5 iken, 1992 yılında % 61.5 olmuştur. 1992 yılında ticaret bankalarının açmış olduğu krediler kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinden daha hızlı artmış olduğundan, toplam kredilerin bu iki grup banka arasındaki dağılımı, bir ölçüde değişmiş; toplam krediler içinde ticaret (mevduat) bankalarının payı, bir önceki yıla göre, % 88.2'den bir puan artarak % 89.2'ye yükselirken, kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 11.8'den % 10.8'e gerilemiştir.

(ix) 1992 yılında banka kredilerinin ana gruplar itibarıyla sektörel dağılımı bir önceki yıla göre değişmiş, toplam banka kredileri içinde ihtisas kredilerinin payı % 24.8'den % 27.5'e yükselirken, ihtisas dışı kredilerin payı % 64.8'den % 62.7'ye, kalkınma ve yatırım kredilerinin payı da (turizm kredileri hariç) % 10.4'den % 9.8'e gerilemiştir.

1989 yılından itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri, önceki yıllarda tutarlı olmak üzere bu gruba dahil edildiğinden, 1992 yılında ihtisas kredilerinin payı % 26.4 olmakta, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 10.9'a yükselmektedir. İhtisas kredileri içinde yer alan tarım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 13.9'dan % 16.9'a, konut kredilerinin payı da % 6.5'den % 7.1'e yükselirken, mesleki kredilerin payı % 2.7'den % 2.3'e, turizm kredilerinin payı da % 1.5'den % 1.1'e gerilemiştir.

İhtisas kredileri dışında yer alan ihracat kredilerinin payı % 15.3'den % 16.2'ye, yatırım kredilerinin payı da % 1.9'dan % 2.4'e yükselirken, işletme kredilerinin payı % 35.9'dan % 33.0'a gerilemiştir. Kalkınma bankaları firmalara esas itibarıyla işletme, yatırım ve ihracat kredisi verdiklerinden, toplam banka kredileri içinde ihracat, işletme ve yatırım kredilerinin payı, yukarıda verilen oranlardan daha yüksektir.

1992 yılında kredilerin vade dağılımında da kısa süreli banka kredilerinin payı yükselip, ihtisas kredileri dışında % 84.7'den % 85.8'e çıkarken, orta ve uzun süreli kredilerin payı azalmış, % 15.3'den % 14.2'ye düşmüştür.

Son yıllarda gerek toplam krediler gerek ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı belirgin bir şekilde düşme eğilimi göstermektedir.

1992 yılında bankaların vermiş olduğu gayri nakdi krediler, cari fiyatlarla % 90.4 oranında artarak 203.6 trilyon TL'lik bir boyuta ulaşmış, bankalarda Gayri Nakdi Krediler/Nakdi Krediler oranı da % 87.9'a yükselmiştir.

(x) Bankaların öz kaynakları (TCMB hariç) 1992 yılında % 58.2 oranında artarak yıl sonunda 35.385,0 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Ancak, bankalarda öz kaynak artış hızı, cari fiyatlarla, 1991 yılına göre, hafifçe de olsa yavaşlamıştır. 1991 yılında banka öz kaynakları cari fiyatlarla % 59.5 oranında artış göstermiş idi. 1992 yılında banka öz kaynaklarında artış hızında yavaşlama, kamusal sermayeli bankalardan Etibank ve Sümerbank'ın öz kaynaklarının negatif (eksi) olmasından ve kalkınma ve yatırım bankalarında da öz kaynak artışının % 47.4 oranında kalmasından kaynaklanmıştır. Yoksa Etibank ve Sümerbank dışında salt ticaret bankalarında öz sermaye artış hızı, bir önceki yıla göre % 66.0'dan % 78.0'a yükselmiştir.

(xi) TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler, 1992 yılında, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 91.8 oranında artarak 4.522,3 milyar TL'den 8.674,6 milyar TL'ye yükselmiştir. TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına, ekonominin büyüme hızına, salt politik etkenlere göre yıldan yıla büyük dalgalanmalar göstermektedir. TCMB'nin son yıllarda bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerde artış hızı % 122.6 ile, % 0.5 azalış (eksi) arasında değişmiştir. Gerçekten TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler cari fiyatlarla 1987 yılında % 122.6 oranında artış gösterdikten sonra, artış hızı 1988'de % 52.7'ye 1989'da % 40.2'ye düşmüş, 1990 yılında % 81.6'ya yükselmiş, 1991'de hafifçe de olsa eskiye dönüşmüş, 1992 yılında yeniden % 91.8 gibi son yıllar ortalamasının üstünde bir artış göstermiştir. TCMB, 1980 öncesinde bankalara daha çok kalkınmaya yönelik orta vadeli sinai krediler açarken, 1989 yılı sonundan itibaren bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik kısa süreli reeskont penceresi açmış bulunmaktadır.

Son yıllarda TCMB'nin kredilerinin banka kaynakları içindeki payı düşme eğilimi gösterirken, 1992 yılında bu gelişmenin durduğu, TCMB kredilerinin bankaların toplam kaynaklarına ve mevduat kaynağına oranının hafifçe de olsa yükseldiği gözlenmiştir. Gerçekten 1991 yılında TCMB kredilerinin toplam banka kaynakları içindeki payı % 1.5'e, bankalardaki mevduata oranı da % 2.7'ye değin düştükten sonra, bu oranlar 1992 yılında sırasıyla % 1.6 ve % 2.8 olmuştur.

(xii) Kamusal sermayeli bankaların gerek mevduat gerek kredi piyasalarında görece ağırlıklı 1992 yılında da sürmüştür. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam mevduat içindeki payı, bir önceki yıla göre % 47.0'dan % 49.7'ye yükselir-

ken, ticaret bankaları kredileri içindeki payı % 49.3'den % 47.5'e gerilemiştir. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ile birlikte tüm kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı, 1992 yıl sonu itibarıyla % 51.3 olmaktadır. Bir önceki yıl ise kamusal sermayeli bankaların krediler içindeki payı % 53.2 düzeyinde idi.

Kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payı, 1981-1982 banka-banker bunalımından sonra 1991 yılı dışında sürekli artış eğilimi göstererek 1992 yılında % 50.0 düzeyine yaklaşmıştır. Kamusal sermayeli bankaların toplam banka kredileri içindeki payı ise son üç yıldır azalma göstermektedir. Söz konusu bankaların toplam krediler içindeki payı 1990 yılında % 53.2'ye, 1992 yılında da % 51.3'e gerilemiştir.

(xiii) Türk bankacılık sisteminin oligopolistik yapısı sürmekle beraber, son yıllarda büyük olarak nitelendirilen özel ticaret bankalarının mevduat ve kredi piyasasında payları gerilerken, küçük ve orta çaplı özel bankaların paylarının artmakta olduğu gözlenmektedir. Yabancı bankalarının sayılarının 23'ü bulmasına karşın, bu bankaların 1992 sonu itibarıyla toplam mevduatta payı % 1.7, toplam banka kredilerinde de % 3.3 düzeyindedir. Bir önceki yıl ise yabancı bankaların toplam mevduatta payları % 2.0, toplam kredilerde de % 4.0 dolayında idi.

(xiv) İzlenen kur ve faiz politikaları sonucu bankaların döviz yönetimindeki eğilimleri değişmiş, bankacılık diliyle bankalar long pozisyondan short pozisyona geçmişlerdir. Daha açık bir deyişle bankaların döviz borçları ve yükümlülüklerinin tutarı döviz varlıklarını aşmış, bankalar dövizle borçlanarak sağladıkları fonların bir bölümünü TL olarak plase etmeye başlamışlardır. Bankaların short pozisyonda olmaları, kambiyo zararlarını büyük boyutta arttırmıştır. 1992 yılında brüt kambiyo za-

rarlarının 25.8 trilyon TL, net kambiyo zararlarının da 6.7 trilyon TL'ye ulaşması, bankalarda kur riskinin yüksek olduğunu, yabancı mevcut ve alacakların yabancı para borçlarını karşılama oranının 1:1 veya % 100'ün altında olduğunu göstermektedir.

(xv) Bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 108.3 oranında, reel olarak da (DİE'nin Toptan Eşya Fiyat Endeksi yıllık ortalama fiyat artışı deflatörü olarak alındığında) % 28.5 oranında artmıştır. Banka kârlarının bu denli artış göstermesinde, 1991 yılında banka kârlarının cari fiyatlarla ancak % 45.0 oranında artması, reel olarak ise % 6.6 oranında azalması etkili olmuştur. Düşük bir payda, aritmetik olarak banka kârlarında artışın yüksek gözükmesine

neden olmuştur. Banka kârlarında artış, bankalarda kârlılık oranlarını da yükseltmiştir. Bankalarda öz sermaye kârlılığı (Kâr/Öz Sermaye oranı), 1992 yılında % 24.8'den % 32.7'ye çıkmıştır. 1992 yılında banka kârlarında yükseliş doğuran başlıca etmenler, faiz gelirlerinde % 87.8 oranında artışla, sermaye piyasası işlemleri net kârında % 202.9'a varan artıştır. 1992 yılında özellikle kamusal sermayeli ticaret bankaları kârlılık açısından bir önceki yıla göre, çok daha iyi bir performans gösterirken, ulusal sermayeli ticaret bankalarının performansı, sınırlı ölçüler içinde de kalsa, genelde düşmüştür.

1992 yılı, bankacılık kesimi açısından, 1991 yılına göre, mevduat ve kredilerin daha hızlı arttığı, kârın ve kârlılığın yükseldiği bir dönem olmuştur.

E S Yayınları Sunar:

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

xxviii + 185 sayfa (büyük boy)
30.000.-TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

- ◆ Elde etme sanatı, arzu ettiğimizden başkasını arzu ediyormuş gibi görünmektir.

Martial

- ◆ Bir şeyin haklı olduğunu bildiğin halde, o şeyden yana çıkmazsan, korkaksın demektir.

Konfüçyüs

- ◆ Dikkat, aklın en büyük çocuğudur.

Victor Hugo

- ◆ En vahşi bitkiler bile iyileştirmeye girişimine karşı gelemez.

F. Ravaisson

Hayallerinizin gerçeğe dönüşmesi için Akkredi yeterli...

...Çünkü Akkredi çok kapsamlı, çok seçenekli.

Elektronik, beyaz eşya ya da mobilya... İster tatil için, ister çocukların okul takistileri için... Akkredi ile hayalini kurduğunuz her türlü ihtiyacınızı karşılamak şimdi çok kolay. Siz de Akbank'a gelin, Akkredi/İhtiyaç Kredisi'nin cazip seçenekleri ve uygun koşullarından yararlanın. Hayalleriniz "hayal" olarak kalmasın. **AKKREDİ İLE ÜÇ KREDİYİ AYNI ZAMANDA KULLANIN** Ödemeleriniz devam ederken, Akbank'ın diğer tüketici kredilerinden de yararlanabilirsiniz. Çünkü taşı ve konut ihtiyacınızı karşılamak için

ödemelerinizin bitmesini beklemek zorunda

değilsiniz. Akkredi'yi aldığınız Akbank şubesine uğrayın, Akkredi'nin kapsadığı diğer kredilerden de aynı zamanda yararlanın. Talebiniz, en kısa zamanda cevaplanacaktır.

Kredi Miktarı (Milyon TL)	Aylık Taksit Tutarı			
	3 Ay Vadeli	6 Ay Vadeli	9 Ay Vadeli	12 Ay Vadeli
3	1.147.648,-	633.578,-	464.879,-	382.045,-
10	3.825.696,-	2.111.982,-	1.548.932,-	1.273.484,-
25	9.563.735,-	5.279.736,-	3.872.136,-	3.185.712,-
40	15.301.976,-	8.447.618,-	6.195.729,-	5.095.939,-
50	19.127.470,-	10.595.513,-	7.744.661,-	6.367.424,-

Vade : 3-12 ay arası 3 aylık devreler halindedir. Faiz : % 6,5 (Vergi ve fonlar ilave edilince % 7,215 olmaktadır.)

AKBANK

AKBANK
Güveninizin Enesi

AKSIGORTA

EMEKLİLİK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akhayat Emeklilik Sigortası

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI SİZE ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

1 Sigorta süresi sonunda seçime bağlı olarak: EMEKLİLİK İKRAMIYESİ veya EMEKLİLİK AYLIĞI.

2 Ecel veya kaza ile vefat halinde varislere TOPLU ÖDEME.

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

- I. Çifte güvencelidir.
Sabancı Holding güvencesi
Sağlam yatırım güvencesi
- II. Kaynağı bilinen gelire göre
% 95 kar payıdır.
- III. Yalnız emeklilik sigortası
değil, aynı zamanda HAYAT
SİGORTASI'DIR.
Siz de; sigorta acentenizden
herhangi bir emeklilik
sigortası değil,
AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI POLİÇESİ isteyin.

AKSIGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDING kuruluşudur.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

BORSA'da, Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığı'na seçilmesiyle birlikte başlayan hızlı tırmanış, hükümetin kurulup güven oyu almasından sonra yerini beklenmedik şekilde bir düşüşe bırakmıştır. Borsa'da «beklentilerin satın alınıp gerçeklerin satıldığı» teorisine uyum gösteren bu gelişme elbetteki başka faktörlerden de etkilenmektedir. Tansu Çiller Hükümeti'nin, sığırayış gösteren terör hareketlerine ağırlık vermesi nedeniyle, hızla gerçekleştirilecekleri beklenen ekonomik önlemleri gündemine almakta gecikmesi, faizlerin hızla düşecekleri yönünde somut göstergelerin olmaması, tam aksine Ağustos'ta ve Eylül'de vadeleri gelen iç borç ödemelerini yapmak için hazinenin daha yüksek faiz oranlarıyla borçlanmak zorunda kalacağına ilişkin düşünceler, dolar fiyatlarındaki artışlar, yabancı yatırımcıların kısa dönemde elde ettikleri yüksek kârlardan memnun olarak kâr realizasyonuna geçip portföy boşaltmaları ve nihayet yaz tatili nedeniyle bazı yatırımcıların piyasadan uzaklaşmış olmaları borsadaki gerileme havasının nedenleri arasındadır. Bu arada Haziran ayı içinde hemen her gün 1 trilyona yaklaşan veya aşan işlem hacmi Temmuz ayında 500-600 milyar lira düzeylerine gerilemiştir.

Bu havayla 9071 puana kadar gerileyen Borsa Bileşik İndeksi, Sermaye Piyasası Kurulu'nca hazırlanan bazı tebliğlerin çok yakında yayınlanacaklarına ilişkin haberin duyulmasıyla ayın son 3 gününde yine hızlı bir tırmanışa geçmiş, 3 günde 1000 puandan fazla yükselerek «30 Temmuz 1993, Cuma» gününü 10.077.62 puanla kapatmıştır. 30 Haziran gününü 10.778.67 puanla kapatan indeks böylece ay içinde % 6.5 oranında bir gerileme göstermiştir. İndekste bu yıl Mart ayından sonra ikinci olarak aylık bazda gerileme gözlenmiştir.

«30 Temmuz 1993, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nde de % 6.85 oranında gerileme olmuş, indeks 24.501.68 puana düşmüştür. İndeks kapsamındaki 40 hisseden 12'sinin fiyatı artar, 26'sinin fiyatı gerilerken, Ege Gübre ve Marshall'ın kapanış fiyatları önceki ayla aynı olmuştur. Dergi indeksindeki hisseler arasında % 20.90 ile en yüksek fiyat

artışını Good-Year gösterirken, Rabak (% 18.92), Migros (% 16.88), Sarkuysan (% 14.71), Makina Takım (% 10.00), Gübre Fabrikaları (% 8.77) ve Çimsa (% 8.51) da iyi kazandıran hisseler olmuşlardır. Buna karşılık Kartonsan (% 26.67), Kordsa (% 26.47), Çelik Halat (% 26.36), Eczacıbaşı Yatırım (% 25.51), Döktaş (% 19.64), T. Şişe Cam (% 19.40) ve T. Siemens (% 15.00), % 15'in üzerinde fiyat düşüşleri ile dikkati çekmişlerdir.

Borsa indeksi kapsamındaki diğer hisseler arasında (borsa indeksi, yılbaşında ki kapsamıyla ele alınmaktadır) Doğusan % 150.00 ile rekor bir değer artışı sağlarken, Alarko Sanayi (% 86.96) yine çok dikkat çekici bir biçimde yükselmiş, Santral Holding (% 14.94), Petrol Ofisi (% 13.37), Deva Holding (% 11.25), Kütahya Porselen (% 11.11) ve Köytaş (% 10.53), % 10'dan fazla değer kazanan hisseler olmuşlardır. Geçen senelere nazaran çok iyi bir bilanço açıklayan Metaş % 26.37 değer kaybederken, Aselsan (% 24.71), Adana Çimento A (% 24.34), Mardin Çimento (% 19.64), İntema (% 19.00), Adana Çimento C (% 17.98), Peg Profilo (% 17.86) ve Akbank (% 17.65) yüksek oranda değer kaybına uğrayan diğer hisseler olmuşlardır.

Temmuz ayında 9 şirket sermaye artırımına gitmiş, bu artırımlar «Tablo 1»de verilmiştir. Makina Takım'da kayıtlı sermaye tavanı ay içinde 100 milyar liraya, Demirbank'da ise 2.5 trilyon liraya yükseltilmiştir.

TABLO 1
Temmuz Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

<u>Şirket</u>	<u>Önceki Sermaye</u>	<u>Bedelli</u>	<u>%</u>	<u>Bedelsiz</u>	<u>%</u>	<u>Yeni Sermaye</u>
Akal Teks.	115.920	34.776	30	17.388	15	168.084
Aksa	230.175	149.614	65	34.526	15	414.315
Aselsan	110.000	55.000	50	55.000	50	220.000
Bekoteknik	200.000	100.000	50	50.000	25	350.000
İzdaş	675.000	-	-	222.750	33	897.750
Sabah Yay.	146.160	219.240	150	58.464	40	423.864
Tekstilbank	120.000	80.000	66.67	-	-	200.000
Transtürk H.	73.409	36.704	50	51.386	70	161.499
T. Dışbank	200.000	125.000	62.50	75.000	37.50	400.000

Şirketlerin 6 aylık bilançolarının borsaya gelmeye başladığı şu günlerde, 6 aylık kâr rakamlarının oldukça yüksek olduğu gözlenebilmektedir. Ancak, 6 aylık kârların yıl sonuna kadar hangi mertebelere ulaşacağı ve bunun ne kadarının hisse sahiplerine dağıtılacağı gelecek yılın başlarında belli olacaktır. «Tablo 2»de 1992 yılı net kârından ortaklara dağıtılan kâr paylarının yüzdesi verilmiştir. Tabloda yer alan 75 şirket, yıl başından Haziran ayı sonuna kadar, İMKB indeksi'ni oluşturan şirketlerdir. Bilindiği gibi Temmuz ayı başından beri, indeks kapsamında değişiklik yapılmış olup, borsa indeksi 53 şirkete bağlı olarak hesaplanmaktadır.

«Tablo 2»de görüldüğü gibi, 75 şirketin kâr payı dağıtımlarının ağırlıksız aritmetik ortalaması % 56.94 olmuştur. Bu oran geçen sene % 61.43, ondan önceki sene

ise % 64.89 olarak hesaplanmıştır. Şirketlerin dağıttıkları kârların dağıtılabilir kârlarına oranının son üç yıldır düştüğü anlaşılmaktadır. 75 şirketten 5'inin 1992 yılını zararla kapattığı, 4'ünün ise elde edilen kârları geçmiş yıl zararlarına mahsup ettikleri ve kâr payı dağıtımı yapmadıkları görülmektedir. Elde ettiği kârın en fazlasını dağıtan şirket T. Şişe Cam olurken, Aselsan, Mardin Çimento, İzocam, Enka Holding, Eczacıbaşı İlaç, Bolu Çimento, Sun Elektronik, Ege Endüstri ve Hektaş dağıtılabilir kârlarının % 85'inden fazlasını dağıtan diğer şirketler olmuşlardır. Kâr payı dağıtımı yapmayan şirketler hariç tutulduğunda ise en az kâr payı dağıtımı yapan şirketler olarak, Kütahya Porselen, T. Siemens, Akbank ve İş Bankası, % 40'ın altında dağıtım oranlarıyla dikkat çekmektedirler.

«Tablo 2»nin ikinci sütununda da, 1992 yılı sonunda hisse senedi alan yatırımcıların sağladıkları temettü verimi hesaplanmaya çalışılmıştır. Temettü verimini hesaplamak için dağıtılan toplam kâr payları, 1992 yıl sonu piyasa değeri toplamına oranlanmıştır. Hisse başına dağıtılan kâr payının hisse senedinin 1992 yılı sonundaki fiyatına oranlanmasıyla da aynı sonucun elde edilmesi mümkündür. Ancak, bu şekilde hesap yapmakla, Adana Çimento ve İş Bankası gibi birden fazla hisse senedi tipi işlem görmekte olan şirketler için de hesaplama yapabilmek mümkün olmaktadır.

75 şirket için ağırlıksız aritmetik ortalama temettü verimi % 10.72 hesaplanmış olup bu değer geçen yıl benzer şekilde hesaplanan % 5.44'e nazaran oldukça iyi bir değerdir. Şirketlerin kârlarının daha düşük bir oranını dağıtmalarına rağmen elde edilen bu yüksek temettü verimi, hisselerin yıl sonu fiyatlarının gerçekten de oldukça düşük kalmış olduğunun başka bir göstergesidir. % 30'un üzerinde temettü verimi sağlayan Yapı Kredi ve Garanti Bankası'nın ardından, Ege Endüstri, Sun Elektronik, Bağfaş, Yasaş, Petrol Ofisi, Bolu Çimento ve Trakya Cam da % 20'nin üzerinde temettü verimi sağlayan şirketler olmuşlardır. Geçen yıl da Garanti Bankası ve Yapı Kredi ilk iki sırayı paylaşmışlardı.

Uzun bir sessizlik döneminden sonra, Sermaye Piyasası'nı düzenlemeye yönelik yeni tebliğlerin yayınlanmasına hız verilmiştir. Bu kapsamda, 6 Temmuz 1993 tarih ve 21629 sayılı Resmî Gazete'de iki tebliğ yayınlanmıştır. Bunlardan «Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin», seri VIII, No. 20 tebliğin amacı; «Sermaye piyasasının açıklık ve dürüstlük içinde işleyişini sağlamak, tasarruf sahipleri, ortaklar ve diğer ilgililerin zamanında bilgilendirilmesini temin etmek amacıyla sermaye piyasası araçlarının değerini ve yatırım kararlarını etkileyebilecek önemli olay ve gelişmelerde kamuya açıklanacak özel durumları ve bunların açıklanma esaslarını düzenlemektir.» Söz konusu özel durumlar aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

- Ortaklığın sermaye yapısına ve yönetimin kontrolüne ilişkin değişiklikler;
- Duran varlık alımı, satımı, kiralınması, kiraya verilmesi;
- Ortaklığın faaliyetlerine ilişkin değişiklikler;
- Ortaklığın yatırımlarına ilişkin değişiklikler;
- Ortaklığın mali yapısına ilişkin değişiklikler;

TABLO 2
Şirketlerin Kâr Dağıtımı ve Temettü Verimleri

Şirket	Dağ. Tem. Net Kâr (%)	Temettü Verimi (%)	Şirket	Dağ. Tem. Net Kâr (%)	Temettü Verimi (%)	Şirket	Dağ. Tem. Net Kâr (%)	Temettü Verimi (%)
Abana Elek.	Zarar	0	Ege End.	85.81	26.32	Olmuksa	69.95	7.69
Adana Çim.	49.88	16.84	Enka H.	87.39	11.29	Otosan	56.50	8.44
Akal Tek.	47.44	14.17	Erciyas Bira	42.86	2.73	Peg Prof.	75.08	12.52
Akbank	35.77	8.57	Erdemir	44.32	14.29	Petkim	Zarar	0
Akçimento	48.37	10.00	Gentaş	81.15	5.79	Petrokent T.	D	0
Aksa	53.00	8.85	Good-Year	59.40	6.90	Petrol Of.	79.91	23.12
Alarko H.	55.84	7.50	Güney Bira	53.49	4.00	Santral H.	70.84	16.47
Alarko S.	56.05	16.67	Hektaş	85.03	19.29	Sarkuysan	53.92	10.42
Anadolu Cam	74.79	13.64	İnterna	54.85	2.99	Sun Elektr.	86.10	26.23
Arçelik	70.65	12.22	İzmir D.C.	D.	0	Teletaş	47.55	8.33
Aselsan	89.16	12.35	İzocam	88.62	8.15	Tof.Oto F.	52.18	7.11
Aygaz	70.19	9.55	Kartonsan	66.90	15.00	Trakya Cam	83.95	20.00
Bağfaş	58.23	26.09	Kav	Zarar	0	Turcas	76.35	10.99
Beko Tek.	64.56	9.38	Kepez El.	79.22	12.31	Tüpraş	84.60	12.06
Bolu Çim.	86.25	22.40	Koç Hol.	54.97	4.27	T.D.Döküm	78.89	8.60
Brisa	47.24	9.29	Koç Yat.	67.76	6.06	T. Garanti	70.45	33.97
Çelik H.	75.54	13.79	Konya Çim.	50.12	7.49	T. İş Bank.	39.05	19.62
Çimentaş	43.56	6.67	Kordsa	51.14	9.52	T. Siemens	34.88	4.90
Çimsa	47.29	10.69	Koruma T.	71.93	12.94	T. Şişe Cam	92.08	13.33
Çukurova	58.27	12.99	Köytaş	41.67	1.20	Ünye Çim.	80.60	14.72
Deva H.	D.	0	Kütahya P.	29.17	3.08	Vestel	70.96	2.86
Doğusan	Zarar	0	Makina T.	Zarar	0	Yasaş	82.88	25.00
Döktaş	78.81	11.55	Mardin Çim.	87.77	19.68	YKB	78.53	39.02
Ecz. İlaç	87.30	7.14	Marshall	70.02	12.08			
Ecz. Yat.	59.11	6.45	Metaş	D.	0	Ortalama	56.94	10.72
Ege Bira	45.70	3.13	Migros	48.86	2.94			

D.: Dağıtmıyor

- İştirakler ve iş ortaklıklarına ilişkin değişiklikler;
- İdari konulara ilişkin değişiklikler;
- Diğer değişiklikler.

Tebliğ ayrıca; borsada işlem gören sermaye piyasası araçlarında olağandışı fiyat ve miktar hareketleri olduğunda, borsada dolaşımda bulunan hisse senedi miktarının şirketçe artırılması amaçlandığında, şirket yönetim kurulu başkan ve üyelerinin, genel müdür ve yardımcılarının ya da sermayenin % 10 veya fazlasına sahip ortaklardan birinin önemli miktarda alım – satım yapması halinde, SPK ve Borsa'ya açıklama yapılması yükümlülüğünü getirmekte; yapılacak açıklamaların kapsam, nitelik ve şekil şartlarını da düzenlemektedir.

Aynı Resmî Gazete'de yayınlanan, seri VIII ve 21 No.lu «Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği» ile de, Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (RSYO)'nın kuruluşlarına, faaliyetlerine, yönetim ilkelerine ve tasfiyelerine dair esaslar düzenlenmiştir. Bu tebliğin 3. maddesi aşağıdaki gibidir:

«Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak olan, yüksek gelişme potansiyeli taşıyan ve menkul kıymetlerinin likiditesi düşük olan girişim şirketlerince birinci el piyasalarda ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen, uzun vadeli kaynak aktarım biçimine risk sermayesi yatırımı denir.

Girişim şirketlerinin sinai uygulama veya ticari pazar potansiyeli olan araç, gereç, malzeme, hizmet veya yeni ürün, yöntem, sistem ve üretim tekniklerinin meydana getirilmesini amaçlamaları veya bu doğrultuda faaliyeti gösteriyor olmaları ya da yönetim, teknik ve sermaye desteği ile bu doğrultuya girebilecek nitelik taşımaları şarttır.

Kayıtlı sermayeli olarak kurulan, başlangıç veya çıkarılmış sermayelerini esas olarak sermaye kazancı elde etmek amacıyla risk sermayesi yatırımlarına yönelterek, risk sermayesi yatırım faaliyetinde bulunan ortaklıklara RSYO denir.»

Bu şirketlerin başlangıç sermayelerinin en az 100 milyar lira olması, hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve nama yazılı olması, ortaklık süresinin 5 yıldan az olmaması da tebliğde belirtilen şartlar arasındadır. Açığa satış ve kredili alış verişi işlemlerinin düzenlenmesi, şirketlerin de varlığa dayalı menkul kıymet ihraç edebilmeleri, yatırım fonlarının borsada işlem görmesi ve ihtiyat akçesi ayırabilmelerine ilişkin tebliğlerin de hazırlandıkları ve yakında yayınlanacakları belirtilmiştir.

Sağladıkları vergi avantajları nedeniyle özellikle kurumsal yatırımcıların gözünde cazibe kazanan, içerdikleri hisse senetleriyle de borsaya riski daha düşük bir alternatif oluşturan A tipi yatırım fonlarına bankalar da giderek daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu güne kadar 11 banka 17 yatırım fonunu A tipine dönüştürmüş, 3 fonun daha A tipine dönüştürülmesi için de yine 3 banka tarafından SPK'na başvuruda bulunulmuştur. Yapı Kredi'nin eskiden beri var olan Hisse Fo-

nu da eklendiğinde, halen 18 A tipi yatırım fonundan söz etmek mümkündür. Borsa'nın Haziran ayı bültenine göre söz konusu yatırım fonlarının 1993 yılının ilk 6 ayındaki getirileri «Tablo 3»deki gibi olmuştur.

TABLO 3
A Tipi Yatırım Fonlarının 6 aylık Getirileri (%)

Demir Fon-1	29.53	Garanti Yat.-5	67.44
Dışbank Beyaz	52.66	İnterfon 5	53.40
Dışbank Mavi Fon	38.28	İktisat Yat. 4	31.08
Dışbank Pembe	43.28	İktisat Atılım Fon	97.79
Ege Fon-2	28.59	İş Yatırım-2	105.16
Emlak Fon-2	38.43	İş Yatırım-7	28.31 (*)
Finans Fon-2	43.77	TSKB Uzman Fon	103.25
Finans Fon-4	37.53	Vakıf Hisse	84.46
Garanti Yat.-4	57.22	YKB Hisse Fon	97.52

(*) İş Bankası'nın 7. fonu 14 Nisan 1993'de kurulmuş olup, bu tarihten itibaren sağladığı getiri oranı verilmiştir.

Temmuz ayının borsayı ilgilendiren gelişmelerinden biri de, konkordata başvurusunda bulunmuş olan Rabak, Mensucat Santral, Koruma Tarım Endüstrisi ve bunlara bağlı olarak, söz konusu şirketlerde büyük iştiraki bulunan Santral Holding hisselerinin pazarlarının şirketlerden detaylı bilgi gönderilinceye kadar kapatılması olmuştur. Bilindiği gibi adı geçen şirketler Bezmenler'e ait olup, Halil Bezmen'in çeşitli bankalara büyük borçları olduğu bilinmektedir. Aktaş olayından sonra böyle bir olayın gerçekleşmesi borsada yine bazı yatırımcıların canlarının yanmasına ve güven müessesesine bir darbenin daha inmesine yol açmıştır. Dergimiz indeksinde yer alan Koruma Tarım ve Rabak hisseleri şimdilik, en son işlem fiyatları üzerinden indeks hesabına dahil olmaya devam edeceklerdir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Ocak	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15
Şubat	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56
Mar	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69
Nisan	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46
Mayıs	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16
Haziran	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88
Temmuz	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68
Ağustos	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	
Eylül	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	
Ekim	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	
Kasım	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	
Aralık	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Odenmiş) (Milyon TL)	Takvim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1992 (Milyon TL)	1990 (Net)	1991 (Net)	1992 (Net)	Temmuz 1992	Mayıs 1993	Haziran 1993	Temmuz 1993
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	3.850	7.500	11.750	11.000
2	ANADOLU CAM	250.000	84.000	9.177	30	16.847	26	-	15	3.800	1.350	1.850	1.775
3	ARÇELİK	2.000.000	864.000	187.666	367.714	588.565	165	143,60	77	9.200	8.200	11.000	10.250
4	BAĞFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103.047	50	15	30	1.700	4.400	5.400	4.750
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	326.519,16	12.185	32.534	55.787	56,80	41,70	28	1.350	1.350	2.175	1.875
6	BRISA	607.500	151.875	21.024	12.060	104.490	12	6	32,50	2.650	7.100	9.750	8.900
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	15.959	9.319	22.875	60	20	40	3.450	9.600	11.000	8.100
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	7.500	20.250	23.500	25.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	450.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	7.300	9.400	12.250	11.500
10	DÖKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	67	8.000	12.000	14.000	11.250
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.980	8.315	16.414	38.368	50	50	30	5.500	4.150	4.900	3.650
12	EGE BIRACILIK	315.000	100.800	46.146	96.459	220.582	130	500	100	240.000	77.000	74.000	76.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	525	3.800	4.600	4.600
14	EREGÜLÜ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	762.738	693.214	30	40	40	4.300	1.225	2.100	1.875
15	GOOD-YEAR	360.000	79.130	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	12.250	13.500	16.750	20.250
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	10.515	4.664	4.369	-	-	1	925	2.500	2.850	3.100
17	GÜNEY BIRACILIK	100.000	50.400	13.564	31.500	37.686	75	240	40	63.000	29.000	29.500	28.000
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.492	11.931	71	19,15	20,25	1.000	1.850	2.300	2.250
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	897.750	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	525	1.075	1.675	1.075
20	İZOCAM	150.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	10.750	7.900	9.500	9.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	1.750	6.800	8.900	7.600
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	2.400	3.400	4.500	3.300
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	1.000.000	138.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	12.000	15.000	17.250	16.000
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.218	61.683	106.253	60	100	100	16.500	21.500	27.500	23.500
25	KORDSA	300.000	151.875	39.345	73.987	59.393	21	25	20	4.200	2.425	4.500	2.500
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	3.699	3.628	5.109	35	7,47	11	975	1.575	1.900	2.000
27	MAKİNA TAKİM	100.000	38.295	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	625	660	1.250	1.375
28	MARSHALL	180.000	122.400	17.762	16.875	53.315	83	42	61	-	16.500	10.000	10.000
29	MİGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	100	-	75.000	77.000	80.000
30	OLMUKSA	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.200	1.450	2.200	2.100
31	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	95	90	114	12.500	61.000	61.000	53.000
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	909	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	1.450	6.100	13.000	14.000
33	RABAK	225.000	45.000	3.727	(5.639)	(24.586)	20	-	-	1.050	480	925	1.100
34	SARKUYSAN	200.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	10.250	12.750	17.000	19.500
35	TELETAŞ	250.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	13.750	8.700	8.900	7.100
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	10.500	12.250	12.000	10.250
37	TÜRK SİEMENS	300.000	126.000	19.542	24.769	108.370	50	75	60	14.000	8.500	10.000	8.500
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	181.611	477.147	843.397	46,47	74	41,66	5.400	9.400	17.500	17.750
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	3.000.000	698.849,8	29.837	42.538	83.461	20	10	11	1.050	1.450	3.500	2.700
40	YASAŞ	81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,66	13	25	2.050	4.800	6.600	5.900

Sermayesi en büyük 3 bankayı tahmin edin.

.....
.....
.....

ÖDENMİŞ SERMAYE 2.000.000.000.000 TL.

Garanti, ödenmiş sermayesini 2 trilyona çıkardı. Bu sermaye ile Türk bankacılığında 3. sıraya yerleşti. Bankacılıktan kazandığını yine bankacılığa yatırmayı ilke edinmiş bir banka olarak, bu sonucun gururunu müşterilerimiz ve henüz Garanti'yi tanımayanlarla paylaşmak isteriz.

Görüşler

Dr. HAVVA TUNÇ

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusunun Gözden Geçirilmesi

GİRİŞ

TÜRKİYE ile Avrupa Topluluğu arasındaki ilişki iki yönlüdür. Birincisi, 1959 yılında Türkiye'nin Topluluğa yaptığı katılma başvurusu sonucunda 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşmasıyla oluşan ortak üyelik ilişkisidir. İkincisi, 14 Nisan 1987'de Türkiye'nin Topluluğa yaptığı tam üyelik başvurusu olup, bu başvurunun 1993 senesine veya daha sonraki bir tarihe ertelenmesidir.

Ortak üyelik, tam üyelikten farklı bir statüdür. Ortak üyenin topluluğa karşı üstlendiği sorumluluk tam üyeninkinden daha sınırlı olmasının yanı sıra, topluluğun sağladığı olanaklardan yararlanması ve karar alma mekanizmasına katılması oldukça kısıtlıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı tam üyelik başvurusu ele alındı. Avrupa Topluluğu'nun

Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik talebine cevap niteliğinde olan komisyon raporunun değerlendirilmesi yapıldı. Son olarak topluluktaki son gelişmeler özetlenerek, «Türkiye Avrupa Topluluğu'na tam üye olabilecek mi?» sorusuna yanıt verilmeye çalışıldı.

I - Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu

14 Nisan 1987 tarihinde, Türkiye Roma Anlaşması'nın 237. maddesi gereğince Topluluk Konseyine tam üye olarak kabul edilme talebinde bulunmuştur. Konsey, 27 Nisan 1987 tarihinde bu talebini inceleme görevini Topluluk Komisyonuna iletmiştir. Komisyon özel bir heyet kurarak bu konuda çalışmaya başlamıştır. Başvuru tarihinden itibaren yaklaşık üç yıl boyunca hem topluluk komisyonunda, hem de

topluluğun önemli merkezlerinde yapılan birçok toplantıda Türkiye'nin tam üyelik başvurusu tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur.

Topluluk Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin incelemelerini tamamlayarak, hazırladıkları raporu 18 Aralık 1989 tarihinde kamuoyuna açıklamıştır.

Avrupa Topluluğu Komisyonu'nca hazırlanan raporda gerek Türkiye'den kaynaklanan ekonomik ve siyasi sorunlar, gerekse topluluğun kendi içsel sorunlarından dolayı, 1993 senesinden önce Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanılmayacağı belirtilmektedir; bunun yanı sıra Türkiye'nin, Topluluk ile yaptığı 1963 Ankara Anlaşması gereği, tam üye olma ehliyetine sahip olduğu açıkça vurgulanmaktadır; fakat mevcut koşulların Türkiye'nin tam üyeliği için uygun olmadığı ifade edilmektedir.

II- Avrupa Topluluğu Komisyon Raporunun İçeriği

Avrupa Topluluğu Komisyonu Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna; (1) topluluğun kendi iç sorunları, (2) Türkiye'nin ekonomik ve siyasi sorunları, bağlamında; neden olumlu bir yanıt veremediğini hazırladığı raporda açıklamıştır.

1. Topluluğun İç Sorunları

Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasında engel oluşturan ve komisyon raporunda belirtilen topluluğun iç sorunları şöyle özetlenebilir (1):

- Topluluk «Tek Senedinin» (2) tam olarak gerçekleştirilmesi ve parasal birliğin sağlanması (3) topluluğun öncelikli amaçlarındandır.

- Tek pazarın tamamlanması için öngörülen 300'ün üstündeki kanun ve yönetmeliklerin tümü Avrupa Topluluğu ülkelerinde aynı içerikte uygulanmamış, bugüne kadar varılan sonuç istenilen boyutta olmamıştır.

- Topluluk parasal birliğe 2000'li yılların başında ulaşmayı düşünmektedir. Fakat üye ülkeler arasındaki farklılıklar ve anlaşmazlıklar ciddi boyutlarda sorunların çıkmasına neden olmaktadır.

- Topluluğun üçüncü kez genişlemesi (4) beraberinde birçok sorun getirmiştir.

Komisyon, topluluğun yukarıda belirtilen sorunları varken, Türkiye'nin tam üyeliği halinde getireceği yükü karşılayamayacağını ve yeni gelişim süreci içinde tam üyelik müzakerelerinin başlatılmayacağını ifade etmektedir.

2. Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasi Sorunları

Komisyon, topluluğa üye olmaya istekli bir aday ülkenin ortak üyelikten

(1) Türkiye'nin Topluluğa Katılma Başvurusu Üstüne Komisyon Raporu, 18 Aralık 1989, Brüksel; Türkçe çeviri: İktisadi Kalkınma Vakfı.

(2) Tek Senet, topluluğa üye ülkeler arasındaki her türlü fiziki, mali ve teknik engellerin kaldırılmasıyla ilgili düzenlemelerdir.

(3) Parasal Birlik, topluluk içinde kullanılmak üzere yaratılacak olan tek bir topluluk parası hususunda yapılan düzenlemelerdir.

(4) Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in topluluğa katılmasıdır.

tam üyelik sıfatına gelebilmesini (5) «...Bir yandan aday üyenin klasik anlamda bir geçiş dönemi süresince, üye devletlerin tabi oldukları zorluklar ve disiplinler bütününe katlanabilme yeterliliğini, topluluğun ilerdeki gelişmelerini engellemeden gösterebilmesi-ne, diğer yandan topluluğun bu aday üyenin entegrasyonunun kademeli olarak da olsa yol açacağı sorunlara karşı durabilecek durumda olması» koşulluna bağlamaktadır.

2.1. Türkiye'nin Ekonomik Sorunları (6)

1. Türkiye, topluluğa üye bütün ülkelerden daha geniş topraklara ve daha fazla nüfusa sahiptir ve hızlı bir nüfus artışı göstermekte olup 1988'de 53 milyon olan nüfusun 2000 yılında 68 milyon olması beklenmektedir. Bu durum Türkiye açısından çözümlenmesi gereken acil ve önemli bir sorundur.

2. Seksenli yıllardan itibaren, Türkiye ekonomisinin yaptığı atılım önemlidir. GSMH (7) % 5,2'lik (1981-1988 ortalaması) bir artış gösterirken, bu oran 12 üye devlet için % 2,0'dır. Ayrıca Türkiye'nin ihracatı büyük bir hızla artmış ve ihracat ürünleri çeşitlenmiştir. Toplam ihracatın % 80'ini sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Türk sanayi sektörünün aşırı korunması, topluluğun ekonomi politikalarıyla uyumlu değildir.

3. Ekonomik alt yapıda önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelere karşın Türkiye ile topluluk arasında, GS-

YİH rakamlarıyla ifade edilen, kişi başına satınalma standardında önemli bir farklılık bulunmaktadır: Türkiye'de bir kişinin satınalma gücü Topluluk ortalamasının 1/3'ü kadardır.

4. Türkiye ile topluluk ülkeleri arasında gerek sanayi gerekse tarım sektörlerinde önemli yapısal farklılıklar vardır.

5. Enflasyon ciddi bir sorun olma-ya devam etmektedir.

6. Büyük ölçüde kamu açıklarıyla finanse edilen kamu yatırımlarına ve sanayinin yüksek oranda büyümesine karşın işsizlik temel bir sorundur.

Topluluk, Türkiye ile arasındaki yapısal farklılıklar nedeniyle Türkiye'nin topluluğun sosyal ve ekonomik politikalarından doğan yükümlülükleri karşılamada zorluklarla karşılaşacağını düşünmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin yapısal fonlara dahil edilmesinden doğacak ek bütçe yükünün topluluk için ciddi bir durum oluşturacağını tahmin etmektedir.

2.2. Türkiye'nin Siyasi Sorunları (8)

1. Türkiye 1980 Askeri Müdahalesi sonrasında yeni bir anayasa kabul etmiştir. Fakat, başta sendikal haklar, insan hakları, azınlıkların durumu gibi sorunlar nedeniyle rejim yeterli demokratik bir düzeye gelememiştir. •

(5) Türkiye'nin Topluluğa Katılma Başvurusu Üstüne Komisyon Raporu, op.cit., s. 3.

(6) Ibid.

(7) Gayri Safi Millî Hâsıla anlamındadır.

(8) Türkiye'nin Topluluğa Katılma Başvurusu Üstüne Komisyon Raporu, op.cit., s. 4.

2. Kıbrıs sorunu belirsizliğini korumaktadır.

Raporda, yukarıda belirtilen durumlardan endişe duyduğunu ifade eden topluluk, Türk tarafına, tam üyelik öncesinde ortaklık sözleşmesinde öngörüldüğü üzere «Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği'ni geliştirmesi» ve «Türk ekonomik mevzuatının tedrici bir şekilde, topluluk mevzuatına uyumlaştırmasını» önermekte ve bu yönde yapılacak girişimleri mali yardım, teknolojik işbirliği gibi unsurlarla destekleyeceğini belirtmektedir.

III – Türkiye'nin Durumunu Etkileyen Topluluktaki Son Gelişmeler

Topluluktaki son gelişmelerin en önemlilerinden biri, Doğu Almanya'nın Batı Almanya'ya katılmasıdır. Batı Almanya bu birleşmeyi finanse etmek için sürekli borçlanmakta olup, faiz oranlarını yüksek tutmaktadır. Bu durum toplulukta tartışmalara neden olmaktadır.

Topluluktaki ikinci önemli gelişme, Tek Senet ile ilgili olarak yapılan çalışmalardır. Avrupa Topluluğu'nun ekonomik faktörlerini canlandıran ve dolayısıyla topluluğun rekabet gücünü artıran ve Temmuz 1987'de uygulanmasına geçilen tek senet çerçevesinde kabul edilen 300'ün üstündeki düzenlemenin % 90'nından fazlası topluluk üyesi 12 üye ülke (9) tarafından kabul edilmiştir. Tek senedin hedefi olan gümrük engelleri, fiziki engeller ve teknik engeller 31 Aralık 1992'de tamamen kaldırılmış olacaktır.

Ekonomik ve Parasal Birlikte orta-

ya çıkan uyuşmazlık topluluktaki bir diğer önemli gelişme olup gerek topluluk içinde gerekse topluluk dışında yapılan tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır ve bu durum devam edecek gibi gözükmektedir. Bu uyuşmazlığın temelini toplulukta ekonomik ve parasal birliği sağlamak için, üye devletlerin para birimlerinin ağırlıklarından oluşan, bir sepet para olan, ECU'nun toplulukta işleyişine son vererek onun yerine geçecek olan ortak bir paranın kullanılmasıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle bu yeni uygulamada sepet-ECU ortadan kaldırılacak, onun yerine tek bir topluluk parası ECU olacaktır.

Parasal birliğe ulaşmak için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış olup, bu birliğin üç aşamada gerçekleşmesi hedeflenmiştir. İlk aşama 3 Haziran 1987'de başlamıştır. Parasal birliğin gerçekleşeceği tarih olarak 1 Ocak 1997 kabul edilmiştir. 1 Ocak 1997 tarihine gelindiğinde üye devletler gerekli koşulları yerine getirsinler veya getirmezsinler, bu birlikten çıkamayacaklardır. Avrupa para sistemini oluşturan üye ülkelerin ekonomileri enflasyon, işsizlik, ödemeler dengesi ve iç borçlar açısından farklılık göstermekte olup, bu farklılıklar önümüzdeki yıllarda da devam edecek gibi gözükmektedir. Bu nedenledir ki, toplulukta ortak bir paranın kullanılacak olması üye ülkeler arasında tedirginlik yaratmakta ve bu uygulamaya karşı tepkilerle yol açmaktadır.

(9) Topluluğa üye ülkeler; Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Lüksemburg, Danimarka, İngiltere, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'dir.

26/27 Haziran 1992 tarihleri arasında yapılan «Lizbon Doruğu» ve 9/11 Kasım 1992 tarihleri arasında Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi arasında yapılan toplantıda Türkiye hakkında belirtilen görüşleri belirtmekte yarar vardır.

Lizbon Doruğu'nda Türkiye ile ilgili görüşlere, Doruk sonuçlarının 2. bölümünde yer verilmiştir ve şöyle denilmektedir (10): «..Türkiye'nin Avrupa'daki mevcut siyasi durum içindeki rolü son derece büyük önem taşımakta olup, Türkiye'nin ilişkilerinin en üst düzeyde siyasi diyaloga da dahil edilmek üzere 1964 tarihli ortaklık anlaşmasında öngörülen temelde güçlendirilip işbirliğinin yoğunlaştırılması için her türlü neden mevcuttur ve AT Doruğu, Konsey ve Komisyon'dan önümüzdeki aylarda bu esasa göre çalışmalarını sürdürmelerini talep etmektedir.»

9/11 Kasım 1992 tarihinde Türkiye-AT Ortaklık Konseyi arasında yapılan toplantıda hem Türkiye hem Avrupa Topluluğu isteklerini belirtmişlerdir. Topluluk Ortaklık Konseyi bu durumu incelemesi için Ortaklık Komisyonu'nu görevlendirmiştir. Komisyon konuyla ilgili gerekli araştırmaları yapacak ve sonra hazırlayacağı çalışmayı 16 Nisan 1993 tarihinde konseye iletacaktır. Avrupa Topluluğu hazırlanacak olan bu taslak çerçevesinde Türkiye'ye cevap verecektir.

Yukarda belirtilen Türkiye-AT Ortaklık toplantısında, topluluk, 1980 yılından beri askıda olan ve 4. mali protokol gereği Türkiye'ye verilmesi gereken, 600 milyon ECU'luk krediyi vermeyeceğini açıklamıştır. Topluluk, bu

toplantı sonucunda yaptığı toplantısında; Birleşmiş Milletler Sekreteri Butros Gali'nin Kıbrıs'ta hazırladığı haritayı ve 5 önerileri desteklediklerini bu öneriler doğrultusunda Kıbrıs'ın çözümünün Türkiye ile ilişkilerini olumlu yönde etkileyeceğini açıkça ifade etmiştir.

IV - Türkiye Topluluğa Ta Olabilecek mi?

Komisyonun hazırladığı genel olarak politik yorum getiren kisi yoktur; Kıbrıs sorunu, az sorunu, Türk demokrasisinin rapor kapsamına girmemesi konulardır. Başka bir deyişle, Türkiye'ye yönelik politik yaklaşım: değerlendirilmeler, ancak Avrupa Topluluğu'nun politik mekanizmaları değerlendirilmeye sokulmalıdır.

Avrupa Topluluğu Komisyonu Türkiye hakkında önyargılı bir tutardır. 19 Aralık 1989'da açıklanan komisyon raporunun 5-6 Şubat tarihleri arasında Avrupa Toplulukları Konseyi'nde tartışılmasını, rapor Bakanlar Konseyi'ne sunulmadan olduğu gibi kabul edilmesini 1993 senesinden önce dolmak üzere rafa kaldırılmıştır.

Topluluk Türkiye'yi ekonomik politik olarak nüfuz alanı için durdurmak istemektedir. Raporun birliği önerisi topluluğun pazarını denetim altında tutar

(10) European Council in Lisbon - Maastricht, November 1992,

nelik bir girişimidir. Türkiye topluluğa tam üye olmadan, topluluk ile gümrük birliğine giderse, topluluğa üye olmayan ülkelerle ve/veya bölgelerle olan ekonomik ilişkileri büyük ölçüde aksayacaktır. Tam üyelik dışında gerçekleşecek bir gümrük birliği tek yönlü işleyen bir ekonomik yapı oluşturacaktır (11).

Komasyon Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlayamayacaklarını belirtmekte, buna karşılık Türkiye'nin yapmış olduğu tam üyelik başvurusunun, topluluk ile ortaklık ilişkisini kuran Ankara Anlaşması gereği en doğal hak olduğunu vurgulamaktadır. Hazırlanan raporda «Top, artık Türkiye'dedir.» izlenimi yaratılmak istenmiş, Türkiye Avrupa Topluluğu'na girmek istiyorsa «raporda belirtilen sorunlarını çözmeli ve kendisine sunulan önerileri yerine getirmelidir» gibi bir yaklaşım sergilenmiş; Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili karar tek yönlü olarak topluluğa bırakılmıştır.

Avrupa Topluluğu Türkiye'ye kısa vadede evet dememekte, uzun vade-

-
- ◆ Araba devrilince yol gösteren çok olur.

Türk Atasözü

- ◆ At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz.

Türk Atasözü

- ◆ Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür.

Türk Atasözü

de de evet demeyi taahhüt etmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, topluluk, bir yandan Türkiye'nin dışlanmadığı izlenimini vererek, Türk kamuoyundan tepki almamak, bir yandan da ilerdeki gelişmelere göre kapıyı aralık bırakmak şeklinde bir davranış göstermektedir.

Türkiye'nin işsizlik, enflasyon, bütçe açıkları gibi ekonomik sorunları ancak uzun vadede çözümlenebilecek niteliktedir. Topluluğun Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmeme gerekçeleri inandırıcı olmaktan uzaktır. Örnek verilirse, Topluluğun 2. ve 3. genişlemesinde topluluğa tam üye olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in ekonomik yapıları, Türkiye'nin ekonomik yapısından farklı değildi. Ayrıca, topluluğun Türkiye'nin kabulünü Kıbrıs sorununun çözümüne bağlaması, Türkiye ile Topluluk arasında yapılan anlaşmanın kapsamı dışındadır.

Gerek topluluğa üye ülkelerdeki gelişmeler gerek topluluğun Türkiye hakkındaki görüşlerini dile getirdiği toplantılarda ve raporlarda belirtilen görüşlere dayanarak 1993'de ve bunu izleyen yıllarda Türkiye'nin topluluğa tam üye olması ihtimalinin oldukça zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Öyle gözüküyor ki, topluluk Türkiye'nin taleplerine açıkça hayır dememekte, yeterince inandırıcı olmayan gerekçeler öne sürerek Türkiye'nin topluluğa tam üye olmasını ertelemektedir.

(11) Erol Manisalı, «AT Raporu ve Gerçekler», Cumhuriyet Gazetesi, 4.1.1990.

SONUÇ

Toplulukta yaşanan sorunların ve Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durumun, Türkiye'nin Topluluğa tam üye olarak kabul edilemeyeşinin gerçek nedeni olduğunu söylemek güçtür.

Ortak üyelikten tam üyelik durumuna gelmek isteyen Türkiye'nin tam üyeliği, Topluluğun vereceği tek taraflı karara bağlı gözükmektedir. Zaman içinde meydana gelecek ekonomik ve siyasi gelişmelerin Topluluk üstündeki

yansımaları, Topluluğun bu kararını belirli hale getirecektir.

KAYNAKLAR

- European Council in Lizbon, Biblio/Post - Maastricht, November, 1992.
- MANİSALI, Erol; «AT Raporu ve Gerçekler», Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ocak 1990.
- Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Başvurusu Üstüne Komisyon Raporu, 18 Aralık 1989, Brüksel; Türkçe çevirisi: İktisadi Kalkınma Vakfı.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru:

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1993 sayısından başlayarak şöyledir:

Arka kapak	: 5.000.000 TL
Ön kapak içi	: 3.500.000 TL
Arka kapak içi	: 3.500.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 3.000.000 TL
Tam sayfa	: 2.500.000 TL
Yarım sayfa	: 1.300.000 TL
Çeyrek sayfa	: 750.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

**Banka ve
Ekonomik Yorumlar
Dergisi**

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru:

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

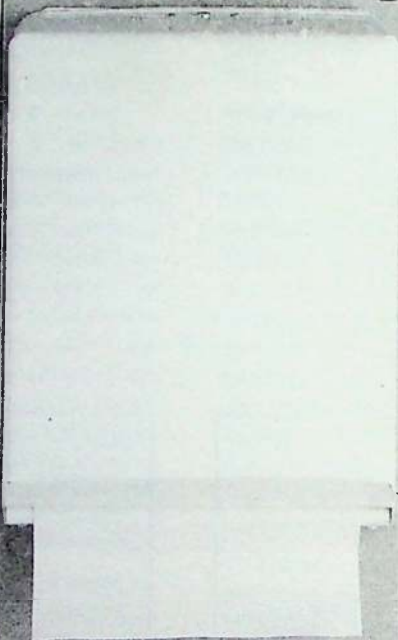
Ocak 1993 sayısından itibaren 12 sayı için:
(KDV dahil):

Yıllık Abone	: 180.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 90.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresinize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıdaki belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi: 443-2
İş Bankası Cağaloğlu Şubesi: 256319
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi: 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi: 768

İşyeri... Tam yeri!

Extra Marathon Havlu... Marathon Havlu!

Cok ekonomik

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle bulaşılınca veya diğer yapıların temizlenmesi için önüne geçiyor... savurganlık önleniyor. Islak ya da kuru... Marathon Havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli.

Cok saglikli

Her hareketle tek bir havlu kullanılarak sağlanan "multifold" kalıba yalnız Marathon Havlularda var. Başkalarında ise el sürülmesi, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

Cok pratik

LOTO dispenser ile Marathon Havlu'ları çok ekonomik şekilde kullanma imkanı için bakım, onarım, temizlik için kullanılabilecek, kaliteli, sağlam ve etkili bir çözüm.

İPEKKAÇIT

Extra Marathon Havlu ya da Marathon Havlu'ları işyeriniz için en uygununu seçin. Dünyanın yarılandığı bir kolaylıktan siz de yararlanın. İşyerinize ekonomik, sağlıklı, pratik Marathon temizliği kazandırmak için Giyim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü: (1) 274 27 001 aramızın yeteri olacaktır.

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Yeni Soğuk Savaş (*)

AMERİKA Japonlarla ilişkilerini nasıl ayarlamalı? Yeni bir kitapta bu iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin belirli bir analizi yapılmış, bu ilişkilerin ne şekilde değişmesi gerektiği hususunda birçok fikir verilmiştir.

Washington Uluslararası Ekonomiler Enstitüsü (Institute for International Economics, IIE) doğru zamanda doğru yayın yapma konusunda eşsiz olduğunu bu hafta bir kere daha ispatladı. Enstitü'nün Direktörü Fred Bergsten ve Ekonomik Danışmanlar Komitesi (Council of Economic Advisers, CEA)'nde kıdemli araştırma uzmanı olan Marcus Noland tarafından Amerika'nın Japonya ile ilişkilerini kapsayan yeni bir kitap yayınladı.

Kitabın çıkışı Haziran'ın 21'ine, yani Tokyo'daki G7'lerin (ABD, Kanada, Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya) toplantılarının bir ay öncesine göre zamanlanmıştı. Ancak, kitabın çıkışı daha önemli bir olayla çatıştı. Bu da, Japonya'nın politikasını idare edenlerin çöküşü idi. Amerikalılar gibi diğerleri de, bir kere daha, eğer olacaksa, «dünyanın ekonomik devleriyle ne tür bir ittifak sağlanmasının uygun düşeceği»ni kendilerine sorarlarken, bu yeni ve detaylı çalışma, onlara bu konuda yardımcı olarak imdada yetişti.

Kitap, yayın zamanı her ne kadar uygun olmasa da, ayrıntılı, okumaya ve üzerinde düşünmeye değer, çok başarılı ve etkileyici bir çalışma. Yazarlar, özellikle Amerika'nın Japonya ile olan ticaret politikasıyla ilgili rahatsızlıklar üzerine konantr olarak, Japonya'nın gerçek ve hayali ticaret bariyerleri (engelleri) üzerinde geniş kapsamlı somut bir literatür değerlendirmesini ortaya koymuşlardır. Yazarlar, Amerika'nın ihracatını önemli ölçüde engelleyen bariyerlerin var olduğu sonu-

(*) The Economist, 26 Haziran 1993.

cuna varmışlardır. Bir sonraki adım olarak bu bariyerlerin kaldırılması halinde Amerika'nın ne kazanabileceği ve Clinton yönetiminin bu durumda ne yapabileceği soruları üzerinde durmuşlardır.

Yazarlar, Japon pazarının açılması için çeşitli sistem ve kaynaklardan derlenmiş seçme bir «eclectic» strateji önermektedirler. Çokuluslu ticaretin GATT (gümrük birliği ile ilgili uluslararası kuruluş) tarafından liberalleştirilmesi yazarların ilk önerisidir. Ancak, bazı şartlar altında Amerikan firmalarının Japon kartelleriyle birleşerek, Japonya'daki ya da başka yerlerdeki tüketicilerden elde edilen ekonomik kazançlara, ya da diğer bir deyişle monopolistik kârlara ortak olmalarının desteklenmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Yazarlar ayrıca, Amerika'nın teyit edilmiş ticaret darboğazına karşılık, Japonya Amerika'dan bazı malzemeleri daha fazla satın almayı taahhüt etmediği sürece (örneğin, yarı iletken malzemelerle ilgili olarak iki ülkenin pazar payları), Amerika'nın Japonya'dan yapılacak ithalata ilişkin kotaları «gönüllü» olarak arttırmasına karşı olduklarını belirtmektedirler.

Şüphesiz pazarın liberalleri «yönlendirilmiş ticaret» yöntemlerine başvurulmasını uygun görmemektedirler. Clinton yönetiminin bazı ekonomistleri bu tür politikaları desteklemekte; ancak, Japonya ile ticaretin canlandırılması için ticaretin bu şekilde yönlendirilmesi isteğine karşı gelmektedirler. Yazarlar bu yaklaşıma pek değer vermemektedirler.

Yazarlar, «gönüllü» ithalat genişlemelerinin (VIES) yönlendirilmiş ticaret olduğunu söylemekte ve bunun, her zaman olmamakla birlikte, yapılmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Yazarlar ayrıca, 1987'de terkedilen yen-dolar kurlarının yönetimi için bir sistem geliştirme girişimlerini tekrar canlandırmak istemektedirler. Amerika ve Japonya arasındaki ticari sürtüşmelerin, kur ayarlamalarındaki yanlışlıklardan kaynaklandığını öne sürmektedirler. İki ülkenin yapısal yönden birbirine yakın bulunması hususunda görüşmelerin tekrar başlatılması gereği üzerinde durmaktadırlar. Bundan amaç, iki ülke arasındaki ekonomik farklılıkların ortadan kaldırılmasıdır. Yazarlar özellikle; anti-tröst ve ürün güvenilirliği, yabancı yatırımcılara açıklık ve entellektüel mülkiyet gibi hususlarda Japonların Amerikalılara; eğitim, ihracatın özendirilmesi, yatırımlar ve özel tasarrufların teşviki gibi konularda ise Amerikalıların Japonlara benzemeye çalışmalarının gerektiğine inanmaktadırlar.

Bu kadar materyali bir araya getirebildikleri için yazarlar, Bergsten ve Noland büyük övgüyü hak ediyorlar. Ancak, görüş ve önerilerinde haklılar mı? Birçok hususta evet. Bununla birlikte büyük önem taşıyan bazı hususlarda öne sürdükleri görüşler yeterince ikna edici değil.

Ticari politikalarda çeşitli sistem ve kaynaklardan derleme yaparak akıllıca bir strateji belirlemenin rizikolu olma olasılığı vardır. Yazarlar bunları kabul etmekte ve çare olarak VIES'e bazen başvurmanın riskleri üzerinde açıklama yapmaktadırlar.

Esas büyük tehlike politikacıların bu prosesi kendi istedikleri yöne çevirerek konuyu çarpıtmalarıdır. VIES'i yamayla kapamaya çalışan yabancı hükümetlerle yerli üreticilerin ilgi alanları arasında doğal bir ortak yan vardır. Esasen Japonlar VIES alıcılarına zorunluluk getirerek temelde Amerikan şirketlerinden bazılarını esir almakta ve bunları pazara yeni gelecek yerli ve yabancı her türlü girişlere karşı müttelik yapmaktadırlar.

Buradan çıkan açık bir sonuç; VIES'in kullanılmaması ve politikacılar tarafından kullanılmaya müsait olmayan alternatif yöntemlerin seçilmesidir. Yerli üreticilere yardımın en iyi yolu; yabancı pazarlarda gerçek liberalizasyon (yani konulan bariyerlerin kaldırılması), yerli üreticilere sübvansiyon, öz kaynak maliyetini azaltıcı sistemler getirilmesi ve müşterek araştırma-geliştirme çalışmalarına daha yumuşak anti-tröst kısıtlamalar (vb.) yapılmasıdır. Yazarlar bu noktalar üzerinde durmaktadırlar. Dahası, güvenli olarak tek bir başarılı VIES'i gösterememektedirler. Bununla beraber yönetime bu opsiyonun tamamıyla bir kenara bırakılmasını da tavsiye etmemektedirler.

Kitabın bütününde, yazarlar, konunun dışında olmakla beraber, enteresan bir soruyu sormaktadırlar: Akıllı bir yönetim bu politikayı kullanarak halka hizmet edebilir mi? Gerçek dünyada bu soruya yanıt sınırlı bir ilgiye sahiptir. Doğru soru ise; «Akıllı vatandaşlar hükümetlerine bunu deneme fırsatı tanırılar mı?» olmalıdır. Buna yanıtın, kitabın verdiği delillere göre «Hayır!» olma olasılığı vardır.

Yazarların tavsiye ettikleri genel yaklaşım, daha büyük bir zorlukla karşı karşıyadır. Bergsten ve Noland, yapısal yaklaşım konuşmaları ve diğer yöntemlerle Amerika ve Japonya'nın samimi bir müttelik olabileceklerini ümit etmektedirler. Diğerlerinde olduğu gibi, dış politikanın karşısındaki zorluk da Amerikalıların sorumluluğu paylaşmak istemekle birlikte güç paylaşmaya yanaşmamalarıdır. Diğer bir deyişle, ABD Kongresi, Japonya için, kendi yolunu empoze etmekte ve anlaşmaya yanaşmamaktadır. Bu konu Washington tarafından kurnaz bir farklılık olarak görünmektedir; oysa Tokyo bu hususu giderek daha önemli bulmaktadır.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterzisi Sokak No. 6 Kat 2: 3400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 518 17 32 • YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1993 İÇİN YILLIK ABONE : 180.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 90.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Çarşıoğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Kent Basımevi Telefon: 528 08 15 • ÇİLT : Dostlar Çiltevi Telefon: 526 59 24

• BASKI TARİHİ : 14 Eylül 1993 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (TEMMUZ 1993)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.6	1.4	2.3	7.0	-98.0	-82.0	3.18	6.00	3.15
Avustralya	2.6	2.4	2.5	11.1	0.4	-11.4	4.90	9.50	4.90
B. Almanya	-2.8	-0.4	3.7	8.2	22.9	-26.2	7.05	10.00	6.42
Belçika	1.6	-1.0	3.2	9.5	-2.0	6.3	7.31	10.50	6.75
Fransa	-1.0	-2.3	3.5	11.5	5.9	2.9	7.80	8.40	7.65
Hollanda	-0.6	-0.6	3.1	5.0	5.7	6.9	6.50	9.00	6.50
İngiltere	1.0	4.0	4.0	10.4	-25.4	-21.9	6.00	7.00	5.91
İspanya	-1.1	1.7	7.5	16.6	-29.2	-24.0	11.11	12.00	8.00
İsveç	-3.9	5.0	3.6	9.0	6.4	-4.1	8.24	10.50	8.35
İsviçre	-1.1	-0.1	7.4	4.4	1.7	17.1	4.63	6.63	4.13
İtalya	-0.9	5.4	2.6	10.8	-10.3	-26.6	9.50	11.63	b.d.
Japonya	-0.3	-3.3	2.1	2.5	138.6	128.2	3.22	4.00	3.03
Kanada	1.7	3.2	2.0	11.3	8.9	-21.0	4.21	5.75	4.00

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 24-31 Temmuz 1993.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F. / F.O.B.

SIEMENS
NIXDORF

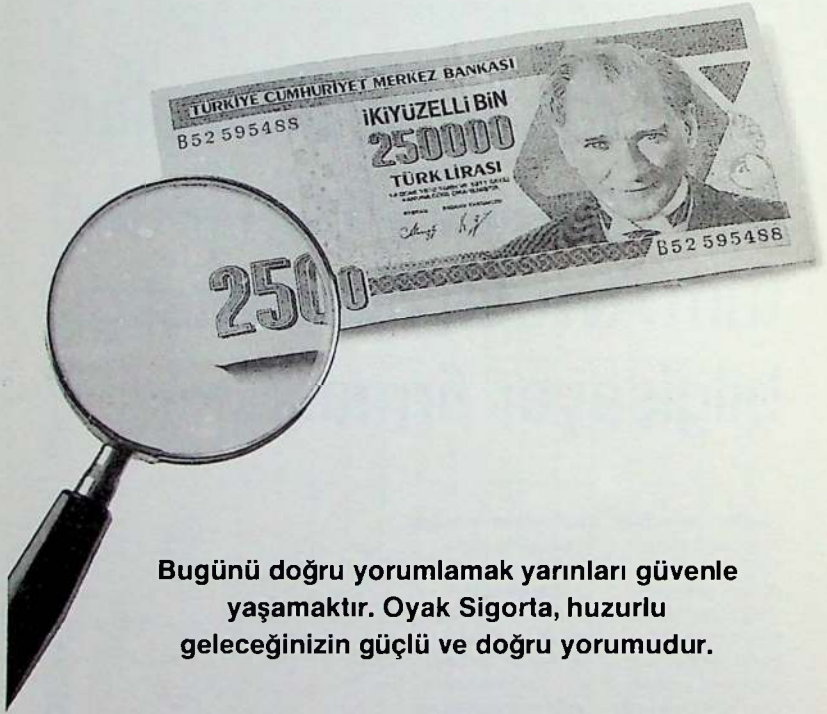
Kurlarda anlaşmasalar bile finansal çözümlerde tüm Avrupa'nın anlaşığı bilgisayar firması...

Ülkeler arasındaki ekonomik ve politik sorunlara çözüm getiremiyoruz. Üstelik, bu işimiz de değil. Fakat ülke ekonomilerinin verimli işleyişleri yanında karşılıklı ilişkilerinde gerekli olan kusursuz altyapıyı kurmayı başardığımızı gururla söyleyebiliriz. Finansal çözüm paketlerimizden

açık sistemlerimize; ürettiğimiz notebook'lardan yüksek performanslı server'lara uzanan geniş bir paletle. Zaten Avrupa'nın bizi 1 numaraya yükselterek gösterdiği güven onların da bizi aşan konularda bir gün uzlaşacaklarını gösteriyor. Firmamız konusunda yıllardır uzlaştıkları gibi...

Sinerji iş başında

DOĞRU YORUM... GÜVENLİ YARIN

Bugünü doğru yorumlamak yarınları güvenle yaşamaktır. Oyak Sigorta, huzurlu geleceğinizin güçlü ve doğru yorumudur.

OYAK SİGORTA

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

Başarmalısınız Sayın Çiller...

OTUZ yılı aşan bir süreden beri, askeri müdahaleler ve ara rejimlerle yönetilen devletimizin, son on yıldan beri de «enkaz devraldık» nakaratı ile yönetilmeye çalışıldığı bilinmektedir. «Enkaz devraldık» diyenlerin, «enkaz dönemi» olarak nitelendirdikleri yönetimlerde yetkili durumlarda olmalarına rağmen böyle beyanlarda bulunmaları, kamuoyunda sadece istihza ve güvensizlik yaratmaktadır.

5 Temmuz 1993 tarihinde Başbakanlığa resmen başlamış olan Sayın Tansu Çiller de aynı gaflete düşmekle beraber, kendisini bekleyen çok önemli sorunlara hızla yönelmeye başlamıştır. Ülke sorunlarını ve dış âlem ilişkilerini alaturka olmayan bir yaklaşımla ele almaya çalışan bir başbakan görünümü vermesi dolayısıyla kendisini candan destekliyoruz.

Türkiye'nin en önemli sorunlarının Güneydoğu olayları, KİT'ler ve enflasyon olduğu hakkında basında, iş âleminde ve genellikle kamuoyunda yoğunlaşan görüşler, hiç şüphesiz doğrudur. Nitekim yeni Başbakanın da 5 Temmuz'dan bu yana geçen kısa sürede, bu sorunların çözümüne öncelik verdiği görülmektedir.

Sayın Çiller'in ilk önemli hareketi, Hakkari'de 22 Temmuz 1993 günü bir Bakanlar Kurulu toplantısı yapmak olmuştur. Bu toplantıda Güneydoğu Bölgesi'ne toplam 2,4 trilyon TL tutarında yatırım yapılması öngörülmüş ve bunun 908 milyar TL'lik kısmının 1993 yılı sonuna kadar gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

KİT'lerle ilgili iki önemli girişim, Sümerbank ve Zonguldak Kömür İşletmesi hakkındadır. Özelleştirilecek KİT'ler arasında yer alan Sümerbank'ın bankacılık bölümüne 700 milyar, sanayi bölümüne 150 milyar TL aktarılması, 10 Ağustos'da kararlaştırılmıştır. Sümerbank'ın mağazalarının kiralanması ve arsalarının satışı çalış-

maları sürmektedir. Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ)'ne devredilen Sümerbank'ın satışı hazırlıkları da hızlandırılmıştır.

Zonguldak'taki Türkiye Kömür İşletmesi'nin tasfiyesi, 2 trilyon TL'yi aşacağı tahmin edilen maden işçileri tazminatlarının yatırıma dönüştürülmesi ve bölgede yeni üretim imkânlarının geliştirilmesi; 1993 Ağustos ayında üzerinde durulan önemli konular arasındadır.

Ayrıca, Sayın Çiller'in talimatı ile, Türkiye İş Bankası ve Türk Ticaret Bankası'nın Hazine hisselerinin satılması, Emlak Bankası'nın özelleştirilmesi de Ağustos ayında gündeme gelmiş bulunmaktadır.

Ülkemizin en önemli ekonomik sorunlarının başında yer almış olan enflasyon, bütün şiddeti ile devam etmektedir. 1993 Ağustos ayında fiyatlardaki artış hızı, 1991 ve 1992 yıllarının aynı dönemine göre yükselmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre, toptan eşyada fiyat artışları, 12 aylık süre için, 1991'de % 75.1, 1992'de % 57.7, 1993'de % 65.2 olmuştur. Tüketici fiyatlarındaki artış oranları ise, sırasıyla, 1991'de % 68.6, 1992'de % 65.8 ve 1993'de % 73.1'dir.

Fiyat artışlarını genel olarak olumsuz yönde etkileyen bir konu da, tarımdaki destekleme fiyatları uygulamasıdır. Bu konuda geçmiş hükümetler, oy yarışı içinde, ekonomik hiçbir esasa ve kurala dayanmayan uygulamalarda bulunmayı marifet saymışlardır. Sayın Çiller, bu küçük hesaplı politik uygulamayı kaldırarak «prim sistemi»ne geçme kararı almıştır. Prim sisteminde, dünya fiyatı ile destekleme fiyatı arasındaki farkın, üreticiye prim olarak verilmesi esastır. Uygulama, pamuk, ayçiçeği, fındık ve tütün fiyatlarında yapılacaktır. Bu sistem AT tarafından da benimsenmiştir. 1993 yılındaki uygulamanın pamuk ile başlaması, Bakanlar Kurulu kararı ile kesinleşecektir.

Dış âlem ilişkilerinde, 1993 Ağustos ayının konusu AT Gümrük Birliği olmuştur. 1995 yılında gerçekleşecek olan Gümrük Birliği içinde Türkiye'nin de yer almasına AT olumsuz bakmamaktadır. Bazı AT üyesi ülkeler, aldıkları mali yardımlarla (İspanya 4 milyar dolar, Portekiz 2 milyar dolar, Yunanistan 15.4 milyar dolar) ekonomilerini Gümrük Birliği'ne hazırlamaktadırlar. Oysa Türkiye için böyle bir mali destek söz konusu değildir.

Sayın Çiller'in AT üyesi olmadan Gümrük Birliği'ne katılmamızı yararlı gören görüşü, 1993 Ağustos ayında tartışmalara neden olmuştur. Özel sektör bu konuda ikiye ayrılmıştır. Bir taraf, AT'ye ortak üye olmadan Gümrük Birliği'ne katılmanın mümkün ve yararlı olacağı görüşünü savunmaktadır. Burada tekrar belirtelim ki; Koç Grubu, özellikle otomotiv yan sanayii açısından, gümrük himayesinin gerekli olduğunu; Sabancı Grubu ise, böyle bir himayenin gereksiz olduğunu ileri sürmektedir.

Uluslararası ekonomik olaylarla ilgili bir başka konu, 1979'dan bu yana işleyen Avrupa Topluluğu (AT) Döviz Kuru Mekanizması (ERM)'nin 1993 Ağustos ayında

durma noktasına gelmesi, hatta bazı çevrelere göre çökmesidir. AT'ın tek para hedefi de bu çöküşten olumsuz olarak etkilenmiştir.

Ülkemizin kronik bir sorunu olan vergi konusu da Sayın Çiller'in bu dönemde üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Toplumun adil vergilendirmeye uzun yıllardır özlem duyduğunu, çok kazandıktan çok, az kazandıktan az vergi alınması ilkesinin uygulamaya konulmasını beklediğini biliyoruz. Ancak, karar mercilerinin, küçük ve kişisel menfaatler doğrultusunda ve etkisinde bu ilkeyi gerçekleştirmeyi engellediğini de biliyoruz. Bu nedenle Başbakan'ın ele aldığı vergi konusunda iyimser olmadığımızı belirtmek istiyoruz.

Toplumumuzda özellikle son 10 yıldır yaygınlaşan «köşe dönmeçilik» anlayışının yarattığı karamsarlık ve bunun sonucu gelişen ahlâk bozukluğu, devletin zayıf ve kişiliksiz yönetiminden cesaret bulmuştur. Gelirinin kaynağı belli olmayan ve çok zaman vergi bile vermeyen bir kesimin mensupları çığ gibi büyümektedir.

Mevzuat ve denetim boşluklarından yararlanmayı bilenler ve bu alandaki ilişkilerini devlet kademelerinin tepelerine kadar genişleterek âdeta dokunulmazlık sağlayanlar; 1993 Ağustos ayında İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in duygusal nedenlerle ortaya çıkan olayından rahatsızdılar. Maddi varlığının kaynağı belli olmayan Ergun Göknel gibi kişilerin adalet önünde hesap vermeleri, geride bıraktığımız dönemin önemli bir olayı olmuştur. İlişkilerin boyutu göz önünde tutulduğunda, Horzum olayında olduğu gibi, Ergun Göknel olayının da sonuç vermesi beklenmemelidir.

Sayın Çiller, Başbakanlığı döneminde, bu gibi sosyo-ekonomik olayları çağdaş yöntemlerle kontrol altına almayı başarabilirse, toplumumuzun çok seveceği ve unutmayacağı bir yönetici olacaktır. Nitekim DİE Başkanı Prof. Dr. Orhan Güvenen'in 1993 Temmuz ayında beyan ettiği gibi, kayıt dışı ekonomi GSMH'nin % 50'sine ulaşmıştır.

Geride bıraktığımız dönemin önemli bir olayı da, Türk-İş'in Hükümet ile anlaşarak kamu kesimi işçileri için toplu sözleşmeyi imzalamasıdır. 11 Ağustos 1993'de varılan anlaşmaya göre, kamu işyerlerinde çalışan işçilerle birinci 6 ay için % 37, ikinci altı ay için % 28 ücret artışı sağlanmıştır.

Zamlar Devam Ediyor

1993 Temmuz ayı sonunda Ağustos ortalarına kadar yapılan başlıca zamlar ve oranları şöyledir:

- 28 Temmuz 1993 tarihinden itibaren akaryakıt fiyatlarına % 8 ile % 18 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır. Böylece süper benzinin litresi 8216 TL'ye, normal benzinin litresi 7495 TL'ye, motorinin litresi ise 5535 TL'ye yükselmiştir.

- İETT İdaresi, yolcu taşıma ücretlerine 28 Temmuz 1993 tarihinden itibaren % 14 oranında zam yapmıştır. Bu arada taksi, dolmuş ve minibüs ücretleri de % 50 oranında artırılmıştır.
- Demir-Çelik ürünleri fiyatları 2 Ağustos 1993'den itibaren % 3 oranında zamlanmıştır.
- Külçe alüminyum fiyatları 2 Ağustos 1993'den itibaren % 2 artırılmıştır.
- Marmara Birlik zeytinlerinin fiyatları 2 Ağustos 1993'den itibaren % 35 oranında zamlanmıştır.
- Kimyevi gübre fiyatları 6 Ağustos 1993'den itibaren % 11 ile % 40 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- Taş kömürü fiyatlarına 6 Ağustos 1993'den itibaren % 5 oranında zam yapılmıştır.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

Genel Ekonomik Görüşler • Serbest Pazar Ekonomisi • Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 • 24 Ocak Kararları ve Özel Hükümetlerinin Ekonomik Politikaları • Gelir Dağılımı • Vergi Politikası
 • Para ve Falz Politikası • Kur Politikası • Konvertibilite • Dış Borçlar ve İç Borçlar • IMF Politikaları
 • Sermaye Piyasası • Özelleştirme • Kamu İktisadi Teşebbüsleri • Ekonominin Demokratikleşmesi •
 Ekonomik Politika İlişkin Bazı Öneriler • Çeşitli Ekonomik Konular

1980 sonrası izlenen ekonomik politikanın bir eleştirisi niteliğinde olan bu kitap, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önermekte, ekonomide bazı gerçekleri yakalamayı amaçlamaktadır.

*Fiatı 24.000 TL/Öğrencilere indirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

POLİTİK YOZLAŞMA VE KLEPTOKRASİ 1980-1990 Türkiye Deneyimi

AKTAN, Doç. Dr. Coşkun Can; AFA Yayınları No. 204, Güncel Olaylar Serisi No. 8, İstanbul 1992, 143 sayfa, (KDV dahil) 25.000 TL (*).

Güncel olaylara değişik açıdan bakan ve geleceğe dönük çalışmalarıyla dikkatleri çeken genç, iyi yetişmiş ve verimli (velût) bilim adamlarımızdan Doç. Dr. Coşkun Can Aktan'ın (bildiğimiz kadarıyla) bu son yapıtı da diğerleri gibi ilgi çekiyor. Kitabı okumaya başlamaya görün, bitirmeden elinizden bırakamıyorsunuz.

Bize gelen kitapların sayısı çok, Dergi'nin sayfaları işe sınırlı olduğundan, genellikle tanıtım işinde geç kalmaktayız. Tanıtımda gecikme, bu kez, kitap ve yazarı açısından yararlı oldu.

Çünkü, kamuoyunu haftalardır uğraştıran ve bazı çevreleri tedirgin eden iki örnek olay, kitapta işlenen konunun ne denli önemli olduğunu ortaya koydu. Kitabı okuyanlar, İLK SAN ve İSKİ olaylarını, sansasyonel haberlerin etkisinde kalmadan, bilimsel açıdan değerlendirme olanağını bulacaklardır.

Yazarın «Önsöz»de belirttiği gibi; «Günümüzde politik süreçte sınırsız güç ve yetkinin bir sonucu olarak çağdaş demokrasiler politik yozlaşmalar ile iç içe yaşamaktadırlar. Politik karar alma mekanizmasının işleyişinde ortaya çıkan değişik türde politik yozlaşmalar günümüzde çağdaş demokrasileri âdeta tehdit etmektedir. Demokrasinin bu şekilde yozlaşması ve yozlaştırılması bizim demokrasiye olan inan-

(*) Kitabı almak isteyenler; «AFA Yayıncılık A.Ş., Babıali Cad. No. 19, Sıhhiye Apt. Daire 8; Cağaloğlu - İstanbul» adresine başvurmalıdır. Telefon: 526 39 80.

cımızı ve güvenimizi belli ölçüde sarsmaktadır. Fakat Alfred A. Smith'in 'Demokrasinin bütün hastalıkları, daha fazla demokrasi ile tedavi edilebilir.' sözünün doğruluğuna inanarak 'Gerçek Demokrasi' mücadelesi vermimiz gerektiğine inanıyorum.»

Yazara göre; «Gerçek demokrasi, –eski Yunan'da halkın Agora'da toplanarak politik karar alma sürecine direkt olarak katıldığı – oybirliği demokrasisidir.» Oysa «günümüz toplumlarında siyasal ilgisizlik, siyasal bilgisizlik, baskı ve çıkar gruplarının ve plütokratların lobicilik ve rant kollama faaliyetleri vb. faktörler bizi gerçek demokrasiden uzaklaştırmaktadır.» Günümüzde, gerçek demokrasiden çok uzak olan, çoğulcu ve çoğunlukçu ilkelere dayanan «Temsili Demokrasi» anlayışı geçerlidir. Bu anlayışta «güç ve yetki vatandaşlarca oylama mekanizması ile sözüm ona milletin vekillerine devredilmektedir. Milletin vekilleri devletin egemenlik hakkı ve kudretini temsil eden güç ve yetkileri (yasa ve bütçe yapma, vergileme, borçlanma, para basma hakları vb.) seçim kısıtlamalarının dışında hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın istedikleri şekilde, daha doğru bir ifadeyle keyfi bir şekilde kullanabilmektedirler. İşte 'Politik Yozlaşma'nın ortaya çıkmasının temel nedeni budur.»

Politikacıların yeniden seçilmeyi garantilemek, daha fazla kamusal ve hizmet sunmak için, vergi dışı gelir kaynaklarına başvurduklarını ifade eden yazar; «bunun cezasını onlar değil tüm toplum çekiyor. Seçim kısıtlamaları, politikacıların güç ve yetkileri-

ni sorumsuzca kullanmalarına ve suisistimal etmelerine engel teşkil etmiyor.» dedikten sonra, okuru şu soru üzerinde düşünmeye çağırıyor: «Neden bizi yönetecek bu insanlara güç ve yetkimizi devrediyoruz da bu güç ve yetkinin sınırını ve çerçevesini çizmiyoruz?»

Kitap, «Önsöz»ü izleyen iki bölüm ve «Değerlendirme – Sonuç» ile «Öneriler» ayrımlarından oluşmaktadır. Kitabın sonunda, incelenen konuda derinleşmek isteyenler için çok yararlı bulunduğu, yurt içinde ve dışında yayınlanmış «Kitap ve Makaleler» ile «Diğer Yayınlar»dan oluşan geniş bir «Bibliyografya» yer almaktadır.

«Politik Patalojiye Bir Prelüd» başlıklı birinci bölümde; «Politik Yozlaşma», «Türleri», «Ortaya Çıkış Şekilleri», «Nedenleri», «Ekonomik Etkileri» belirtildikten sonra; «Tanıdan Tedaviye: Kleptokrasie Çözüm» ayrımlarında değişik önerilerde bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, «Türkiye'de Politik Yozlaşma» incelenerek, «1980 – 1990 Deneyimi» üzerinde durulmaktadır.

«Çağdaş demokrasileri tehdit eden politik yozlaşma ve kleptokrasie sendromunu» incelemek, «Türk insanının gerçek demokrasi özlemi-ne entelektüel bir katkı sunmak» amacıyla yola çıkan yazara göre; «Anayasal güç, yasal gücün üstünde olmalıdır. Milletin gücü, milletin vekillerinin gücünden daha fazla ve etkin olmalıdır.» Kamu Tercih ve Anayasal İktisat alanlarındaki çalışmalarıyla ünlü Nobel Ekonomi Ödülü sahibi

(1986) James M. Buchanan da, devletin güç ve yetkilerinin seçim kısıtlamalarıyla değil, anayasal kısıtlamalar ile disiplin altına alınabileceğini savunmaktadır. Buchanan'a göre; bireyin politik ve ekonomik hak ve özgürlükleri, ancak, devletin politik ve ekonomik hak ve yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılması ile mümkündür.

Yazarın tanımı ile; «Politik karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları) 'özel çıkar' sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına 'politik yozlaşma' denir.» «Politik yozlaşma ile demokratik kurumlar da zaman içerisinde işlevini kaybeder. 'Baskı ve Çıkar Grupları Demokrasisi' (Plütokrasisi) politik yozlaşmanın bir sonucudur.» «Tüm devlet yönetim sistemlerinde politik yozlaşma değişik boyutta ve türde mevcuttur. Politik yozlaşmanın hâkim olduğu devlet düzenini 'Kleptokrasisi' (***) olarak adlandırmak mümkündür.»

Sözü boşuna uzatmayalım. Okurularımıza, kitabı okumalarını salık ver-

◆ Kötüleri taklit eden, örneklerini bile aşar; ama iyileri taklit eden, hiçbir zaman hedefine ulaşamaz.

Guicciardini

◆ Son sevgi dehadır ve dehanın sonu sevgi.

Talat S. Halman

mekle yetinelim: Filmin gerisini merak ediyorsanız, bu küçük hacimli ve fakat zengin içerikli kitabı okuyunuz. Politik yozlaşmanın on türünü merak ediyorsanız, bu kitabı okuyunuz. Politik dalaverenin hangi biçimlerde ortaya çıktığını merak ediyorsanız, bu kitabı okuyunuz...

Öte yandan, bu ilginç ve değerli yapıtı için yazarı kutluyor, başarılı ve yararlı çalışmalarını sürdürmesini diliyoruz.

(**) Kleptokrasisi, eski Yunanca'da 'çalmak' ve 'hırsızlık etmek' anlamlarına gelen 'klept' ve 'kleptein' sözcüklerinden türetilmiştir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş
eski sayıları:

●
1988 Yılı Cildi: 50.000 TL
1989 Yılı Cildi: 70.000 TL
1990 Yılı Cildi: 90.000 TL
1991 Yılı Cildi: 110.000 TL
1992 Yılı Cildi: 120.000 TL
(Öğrencilere % 50 indirim)

●
İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabalaş, Setüstü No:27 80040-İstanbul

Tel (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

"Renault 21. Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!"

Bulutların üzerinden yeryüzüne süzülürcesine özgür ve sessiz... Yükseklere, çok yükseklere tırmanırçasına atak ve güçlü... Geniş ufuklara egemen olmak aydınlık, ferah bir dünyada sınırsızlığı yaşamak... Varolduğunu hissetmek Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu.

21 yüzyılı başlatan teknolojik gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor. Dış görünüşleri mükemmel... her an çablanmaya hazır soylu bir yaşantı gibi. Renault 21'ler Türkiye'ye üç aya tipte sunuluyor.
Renault 21... Renault 21 Manager... Renault 21 Concorde...

Renault 21 ve Renault 21 Manager'in motor hacmi 1700 cc... Renault 21 Concorde'un motoru ise 2000 cc... üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km'yi aşıyor, güçleri 135 Hp'a ulaşıyor. Renault 21'ler geniş iç mekânlarıyla sürücülere ve yolculara olağanüstü bir konfor, eşsiz güçleriyle olağanüstü bir dinamizm sunuyorlar. Bütün Renault'lar gibi Renault 21'ler de Türkiye'nin en büyük satış sonrası teşkilatının servis ve yedek parça güvencesine sahip.

Uluslararası standartlarda üstün kalitesi geniş ve aydınlık iç mekânı... 7 fonksiyonlu bilgisayarı... enjeksiyonlu motoru... hem hidrolik, hem yükseklik ayarlı direksiyonu... uzaktan kumandalı merkezi kilit sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün kavramları değiştirecek... yeniden yaratacak

Ozgür olmak... Hızın, gücün... konforun tadına varmak... Özlemleri... tutkulan aşmak... Varolduğunu hissetmek...

Renault 21. Olağanüstü bir otomobil bu... Tanıyın! Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!

RENAULT

"Yaşanacak Otomobiller"

YORUM

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde